

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ

UNIVERSITY OF BANJA LUKA

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF PHILOSOPHY

**ПОДРШКА РАЗВОЈУ ЕМПАТИЈЕ
ПРЕДШКОЛСКЕ ДЈЕЦЕ ПРИМЈЕНОМ
СЦЕНСКЕ ЛУТКЕ У ВРТИЋУ**

МАСТЕР РАД

МЕНТОР:

Проф. др Сања Партало

СТУДЕНТ:

Анђела Зебић

Бања Лука, 2025.

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ

UNIVERSITY OF BANJA LUKA

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

FACULTY OF PHILOSOPHY

**SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF
EMPATHY IN PRESCHOOL CHILDREN
USING A STAGE PUPPET IN
KINDERGARTENS**

MASTER'S THESIS

Mentor:
Sanja Partalo, PHD

Candidate:
Anđela Zebić

Banja Luka, 2025.

Ментор: др Сања Партали, ванредни професор Универзитета у Бањој Луци, Филозофски факултет

Наслов мастер рада: Подршка развоју емпатије предшколске дјеце примјеном сценске лутке у вртићу

Резиме: Теоријски оквир рада заснован је на сазнањима о значају развоја емпатије код дјеце предшколског узраста, као и доприносима сценске лутке у раду с дјецом. Истраживање које је представљено у овом раду имало је за циљ подстицање емпатије код дјеце предшколског узраста уз употребу сценске лутке. Иницијално стање утврдили смо путем *Теста знања о емпатији дјеце предшколског узраста*. Реализацијом *Програма подстицања развоја емпатије предшколске дјеце уз употребу сценске лутке*, који се састоји од дванаест учећих активности, дјеловало се на развој емпатије у групи вршњака. Активности које су имале исти циљ реализоване су кроз различите аспекте развоја, путем различитих метода и стратегија васпитања у корелацији с другим васпитно-образовним областима. Лутка као медијатор између дјетета и васпитача омогућила је емотивно сигуран простор у којем су дјеца слободно изражавала своје емоције, учила о туђим емоцијама, поштовању, уважавању, толеранцији и усвајала просоцијална понашања. Сprovedено акционо истраживање дало је позитивне резултате. Резултати финалног тестирања указују на то да смо реализацијом акционог истраживања допринијели развоју емпатије код дјеце предшколског узраста. Дјеца лакше испољавају осјећања, имају више разумијевања и саосјећања према другима, односи у групи су хармонични с више толеранције и бриге једни о другима. У истраживачком дијелу рада приказана је и студија случаја дјевојчице с потешкоћама у развоју код које је такође уочен напредак у социјално-емоционалном развоју.

Кључне ријечи: емпатија, сценска лутка, дјеца предшколског узраста

Научна област: Друштвене науке

Научно поље: Педагошке науке; Општа педагогија

Класификациона ознака (CERIF ŠIFRARNIK): S 270

Тип одбране лиценце: Ауторство - некомерцијално – без прераде(CC BY-NC-ND)

Mentor: Sanja Partalo, Phd, Associate Professor at University of Banja Luka, Faculty of Philosophy

Master's thesis title: Support for the development of empathy in preschool children using a stage puppet in kindergartens

Abstract: The theoretical framework of the paper is based on the knowledge about the importance of the development of empathy in preschool children, as well as the contributions of a stage puppet in working with children. The research presented in this paper aimed to encourage empathy in preschool children with the use of a stage puppet. We determined the initial state by means of the 'Test of Knowledge of Empathy in Preschool Children'. The implementation of the 'Program for Encouraging the Development of Empathy in Preschool Children with the Use of a Stage Puppet', which consists of twelve learning activities, was intended to develop empathy in a peer group. Activities that had the same goal were realized through different aspects of development, through different methods and strategies of education in correlation with other educational fields. The puppet as a mediator between the child and the teacher provided an emotionally safe space in which the children freely expressed their emotions, learned about other people's emotions, respect, appreciation, tolerance and adopted prosocial behaviours. The conducted action research gave positive results. The results of the final testing indicate that we contributed to the development of empathy in preschool children by implementing action research. Children express their feelings more easily, have more understanding and compassion for others, relationships in the group are harmonious, with more tolerance and care for each other. In the research part of the paper, a case study of a girl with developmental difficulties was presented, where progress in social-emotional development was also observed.

Keywords: empathy, stage puppet, preschool children

Scientific field: Social sciences

Scientific field: Pedagogical sciences; General Pedagogy

Classification code (CERIF coding): S 270

Type pd selected license of Creative community: Authorship – non-commercial – no adaptation (CC BY – NC-ND)

Мојој сестри Ђурђици...

Хвала ти на несебичној подршци и чврстом ослоњу.

Сваком мом кораку напријед дала си смисао.

Ово је твој успјех колико и мој.

САДРЖАЈ

УВОД.....	8
ТЕОРИЈСКА ОСНОВА ИСТРАЖИВАЊА.....	9
Емпатија.....	9
Развој емпатије и емпатија у васпитању.....	10
Емоције и емоционални развој предшколске дјеце.....	14
Фактори који доприносе развоју емпатије.....	15
Васпитачи као емпатични узор.....	16
Значај развоја емпатије у савременом друштвеном контексту.....	17
Значај лутке у раду са дјецом предшколског узраста.....	19
Врсте сценских лутки.....	21
Педагошке вриједности сценске лутке.....	21
Емоционална повезаност дјетета са сценском лутком.....	24
Васпитач и лутка.....	26
Израда сценске лутке.....	27
Терапија лутком.....	28
Persona Doll.....	30
МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР РАДА.....	32
Проблем истраживања.....	32
Предмет истраживања.....	33
Циљ истраживања.....	33
Истраживачка питања.....	33
Методе, технике и инструменти истраживања.....	33
Методе истраживања.....	34

Технике истраживања.....	34
Инструменти истраживања.....	35
Популација и узорак истраживања.....	36
Организација и ток истраживања.....	36
ПОДСТИЦАЊЕ РАЗВОЈА ЕМПАТИЈЕ ПРЕДШКОЛСКЕ ДЈЕЦЕ УЗ УПОТРЕБУ СЦЕНСКЕ ЛУТКЕ РЕАЛИЗАЦИЈОМ АКЦИОНОГ ИСТРАЖИВАЊА.....	43
Фазе акционог истраживања.....	43
Припремање и планирање акционог истраживања.....	44
Фаза акције.....	47
Фаза праћења.....	48
Фаза рефлексије.....	51
ПРОГРАМ ПОДСТИЦАЊА РАЗВОЈА ЕМПАТИЈЕ ПРЕДШКОЛСКЕ ДЈЕЦЕ УЗ УПОТРЕБУ СЦЕНСКЕ ЛУТКЕ.....	55
Приказ случаја.....	89
ЗАВРШНИ ОСВРТ НА РЕЗУЛТАТЕ АКЦИОНОГ ИСТРАЖИВАЊА.....	92
ЛИТЕРАТУРА.....	95
ПРИЛОЗИ.....	99
БИОГРАФИЈА.....	171

УВОД

Оно што човјеку пружа могућност да заувјек сачува дијете у себи јесте машта. Кроз машту може стићи и постићи све, надмашити себе за главу, доживјети свијет како нико други не може. Као што каже Алберт Ајнштајн: „Логика ће вас одвести од тачке А до тачке Б, а машта ће вас одвести гдје год пожелите.“ Поред игре, једна од најважнијих дјечијих активности је маштање. Трагајући за начинима обезбеђивања услова за несметану реализацију ових важних активности, како би подстакли дјечији развој, одрасли проналазе различите начине. Један од тих начина јесте примјена лутке у васпитно-образовном раду. Помоћу лутке дијете улази у неки потпуно други свијет, може да буде шта год пожели и доживи прегршт искустава. Дијете може да се поистовјети с лутком, а самим тим и с другима, јер лутка има способност улажења у различите улоге. Ту способност поистовјеђивања с другима карактерише разумијевање других, њихових емоција, мисли, ставова. Способност разумијевања других и саосјећања с њима називамо емпатијом (Piaget, Boričević, Knafo, Krznarić, Moro, Weiser, Gjurković, Knežević). У данашњем свијету, емпатија се често суочава с изазовима попут отуђености, борбе за опстанком и мјестом у друштву те све веће дигиталне комуникације која може смањити лични контакт и саосјећање. Управо је то мотивација и полазна тачка за израду овог рада. Осим смјерница и идеја за рад, које могу послужити одраслима који се баве дјецом, а посебно васпитачима, биће истакнути сви доприноси лутке, у нади да ће се она у будућности више користити у васпитно-образовне сврхе. Сценске лутке могу бити изузетан алат за развијање емпатије код дјеце. Кроз игру с луткама дјеца имају прилику да обују туђе ципеле, размишљају о осјећањима других и развијају способност разумијевања и дијељења тих осјећаја. Управо на тим основама је конципирано ово истраживање.

Истраживачки дио рада се заснива на спровођењу акционог истраживања, односно реализацији *Програма подстицања развоја емпатије уз помоћ сценске лутке* као медијатора између дјеце, те дјеце и васпитача.

ТЕОРИЈСКА ОСНОВА ИСТРАЖИВАЊА

У овом дијелу рада биће изложена теоријска разматрања о развоју емпатије и могућностима сценске лутке у раду с дјецом предшколског узраста. Посебна пажња биће посвећена улози лутке у подстицању социјално-емоционалног развоја.

Емпатија

Ријеч „емпатија“ изведена је из грчке ријечи *патос*, што значи нешто што припада некоме, нечији доживљај (Мого, 2016). У научној и стручној литератури емпатија се дефинише на различите начине. Когнитивна емпатија подразумева способност разумијевања туђих мисли, осјећања и перспектива без нужног емоционалног реаговања. Често се користи жаргонски израз „способност стављања у туђе ципеле“. Овај тип емпатије омогућава да се разумије како је бити у нечијој ситуацији. Велики искорак у размишљању о когнитивној емпатији догодио се 1948. године, када је Пијаже (Piaget, 1948) објавио резултате експеримента познатог као „Задатак три планине“ (Krznaric, 2014, стр. 9). Дјеци различитог узраста представљен је тродимензионални модел планинског призора, а затим су замољени да опишу шта би лутка видјела из различитих перспектива. Они млађи од четири године, склонили су да бирају сопствену перспективу гледања на модел, а не на лутку, док су старија дјеца могла да уђу у *ципеле лутке*. Пијажеово тумачење било је да млађа дјеца још нису била у стању да размотре тачку гледишта друге особе (Piaget, 1948, према: Krznaric, 2014, стр. 9-10). Даље, способност дијелења и осјећања туђих емоција, што укључује реакције попут саосјећања и бриге за друге називамо афективном, односно емоционалном емпатијом. Социолошка емпатија дефинише се као способност појединца да препозна, разумије и реагује на емоционална стања других људи унутар друштвеног контекста, што помаже у изградњи и одржавању социјалних веза. Еколошка емпатија представља разумијевање и дијелење емоционалног искуства са свијетом природе. Емпатична искуства утичу на ставове и понашања појединца према његовој околини (Гјурковић и Кнежевић, 2023, стр. 22). Калиопуска (1995) наводи да емпатија означава холистички процес у организму у коме се разликују физиолошке, кинестетичко-хаптичке, афективне и когнитивне компоненте. То је процес који подразумева интеграцију

емоционалних, тјелесних и когнитивних компоненти које омогућавају боље разумијевање и повезивање са другима. Ове различите дефиниције указују на сложеност емпатије и њену важност у различитим областима људског понашања и друштва. Истраживачи емоција дефинишу емпатију као способност осјећања туђих емоција, заједно са способности замишљања шта неко други можда мисли или осјећа (Knafo i sur., 2009). Нека истраживања доносе нам доказе о генетској основи емпатије иако студије говоре о томе да појединац може побољшати своје природне емпатичне способности. Генетика игра значајну улогу у обликовању емпатије, али важно је напоменути да је емпатија резултат сложене интеракције између гена и околине. Култура, образовање, родитељство и социјалне интеракције такође имају кључну улогу у развоју емпатије код појединаца.

Развој емпатије и емпатија у васпитању

Емпатија нас учи сарађивати с другима, градити пријатељства, доносити моралне одлуке. Људи почињу показивати знакове емпатије у дјетињству те се та особина непрестано развија кроз живот. „Свако људско биће се рађа тражећи емоционалну везу, везаност за заштитничку одраслу особу која ће се прилагодити њему и одговорити му“ (Krznaric, 2014, str. 14)

У развоју дјете, емпатија се односи на постепено стицање способности да се разумију и осјећају туђе емоције. Овај процес укључује социјално учење и емоционални развој кроз интеракцију с родитељима, вршњацима и другим важним особама у животу дјетета. „Емпатично дијете добијате ако будете емпатичан са дјететом. Дјететово разумијевање односа може бити само из односа које је искусило. Није довољно дијете само опомињати на то да буде емпатично“ (Krznaric, 2014, стр. 15). Дјеца уче опонашајући одрасле, односно уче по моделу као и искуствено кроз конкретне примјере. Каменов (Каменов, 1999) сматра да на развој одређених способности утиче неколико важних фактора као што су: подстицајни услови који ће мотивисати дијете да се бави активностима које доприносе његовом развоју, могућности да прикупља и усваја различита искуства, одређена својства личности као што су истрајност, маштовитост, емоционална стабилност, као и добри модели и подршка коју добијају из околине. „Појединац у процесу свог развоја усваја и на специфичан начин прерађује искуство прикупљено током друштвеног развоја, што значи да поред природног наслеђа, које се преноси генима, постоји и друштвено-историјско наслеђе преносиво

учешћем појединца у свеукупности конкретних друштвених односа“ (Kamenov, 1999, str. 42).

Већ у првим мјесецима живота дјеца показују емпатију према својим родитељима, односно старатељима. Могу показати забринутост или саосјећање када виде да родитељ или старатељ плаче или је тужан. Емпатија се односи на разумијевање како се друга особа осјећа и размишља. Холм (2001) сматра да емпатија укључује процес разумијевања, али и преношења овог разумијевања ријечима и дјелима. Емпатија укључује и способност осјећања и когнитивно размишљање. Код врло мале дјеце можемо видјети и препознати емпатију када на њих утичу туђи осјећаји. На примјер, бебе постају анксиозне када чују плач других беба. Мала дјеца могу покушати утјешити другу особу која је тужна дајући јој нешто. Како се дијете развија, повећава се број властитих искустава које може користити да разумије себе и друге. „Способност гледања ситуације из туђе перспективе развија се постепено, с тим да се први знакови бриге за другог јављају око доби од три године, наставља се интензивно развијати током дјетињства и достиже врхунац до краја адолесценције (Boričević Maršanić i sur., 2017). Док се афективна почиње развијати врло рано, когнитивна компонента јавља се у предшколској доби“ (Vranjican, 2019). Дјеца предшколске доби могу јасно показати саосјећање и бригу према другима. Када се јави овакво осјећање, важно је препознати га и подржати. Потребно је разговарати с дјецом о емпатији и постављати питања попут: „Како мислиш да се осјећа твој пријатељ?“ Тако подстичемо њихово разумијевање туђих емоција. Важно је разговарати о емоцијама и знати да су све емоције добре. Емпатија код дјеце најлакше се развија добрим примјером, властитим примјером опхођења према другима. Наша способност саосјећања и разумијевања других биће им снажан узор. Поред породице, велики утицај на дјететов социјално-емоционални развој имају вршњаци и васпитачи. Управо због тога је важно подстицати овај модел понашања у цијелокупном дјечијем окружењу како би га што ефикасније усвојили и задржали даље кроз одрастање. “Одрасли требају бити у стању показати да им је стало до других људи. Ти показатељи могу бити загрљај, утјеха, поклон, помоћ, подршка, а понекад је довољан доказ и само наше присуство. Дјеца могу показати да им је стало до других говорећи нешто љубазно, дијељењем својих играчака, бодрећи свога друга и слично. Одрасли својим примјером уче дјецу како да покажу да им је стало до других и да брину о туђим осјећајима” (Löwenborg, 2019, стр. 132).

Ивон (2010) сматра да је предшколско раздобље вријеме када се најинтензивније развијају психофизичке способности. У том периоду дијете изграђује свој идентитет, поглед на свијет, те се успоставља емоционална стабилност. Дјеца уче по моделу, а тај модел смо управо ми, одрасли. Да бисмо били добар модел, узор као и животни учитељ свом дјетету, важно је да познајемо карактеристике дјечијег развоја. Дјеца предшколског узраста пролазе кроз значајан развој у различитим аспектима: физички, когнитивни и социјално-емоционални развој, развој говора, развој игре, радозналост и истраживање, самопоуздање и идентитет. Ове карактеристике помажу одраслима да препознају потребе дјеце и прилагоде приступ учењу и игри како би подржали њихов свеобухватни развој. У том узрасту могу се јавити први знакови алтруистичног понашања, попут дијељења играчака или пружања помоћи без очекивања награде. „Однос према другоме заснован на настојању да му безусловно помогнемо, искључујући личну корист, јесте једна врста просоцијалног понашања коју називамо алтруизам“ (Партало, 2020. стр. 68). Бебе показују разумијевање да се поступци људи воде према намјерама и способне су дјеловати на то разумијевање прије него што напуне осамнаест мјесеци, укључујући покушај утјехе родитеља. Напреднији ниво расуђивање о туђим мислима развија се око пете или шесте године, а истраживања које је спровео Веисер (Weiser, 2021) показују да родитељи који промовишу и моделују емпатију васпитавају емпатичну дјецу. Иако постоје многи докази да емпатија зависи и од темперамента, она се може учити, вјежбати и развијати. Постоји много начина за развијање емпатије, а неки од њих су активно слушање, читање литературе, саморефлексијом, изложености различитим културама и искуствима. Развој емпатије је кључан за међуљудске односе. Будући да, како смо већ рекли, дјеца уче по моделу, осим промоције емпатије у дјечијем окружењу, важно је дати и добар примјер емпатичног понашања. Ако дјеца виде да смо помогли слијепом човјеку да пређе улицу или уступили своје мјесто у аутобусу старијој особи или трудници, можемо очекивати да ће сутра исто учинити. Васпитачи подстичу емпатију код дјеце путем васпитно-образовне активности. Васпитно-образовне активности представљају планиране и организоване активности које су осмишљене како би подржале цјелокупан развој дјеце кроз различите методе учења и игре. „Под појмом учеће активности најчешће се подразумева активност коју осмишљава васпитач, водећи рачуна о дјечијим потребама, могућностима и интересовањима“ (Видаковић и сар., 2022, стр. 16). Родитељи, а касније и васпитачи требају дјецу првенствено

научити како да изражавају своје емоције, потом како да разумију и уважавају туђе емоције што је предуслов за развој емпатије.

„Развијање наших емпатичких способности захтијева разумијевање стварности о томе ко смо. Морамо промијенити свој темељни став - оно што је Карл Манхајм назвао нашим погледом на свијет и препознати овај дио себе. Прва навика високоемпатичних људи је да укључе *свој емпатични мозак*, под тим се мисли на прихватање овог софистицираног разумијевања људске природе“ (Krznaric, 2014, стр. 3). Писац даље наводи да је способност емпатије дио нашег генетског наслијеђа и да се може проширити кроз наше животе - никад није касно да се придружимо револуцији емпатије. Уграђивање ових идеја дубоко у нашу психу, савршена је основа за развијање навика високоемпатичних људи, припремајући наше умове да закорачимо у ципеле других (Manhajm, 2007 prema: Krznarić, 2014, стр.3).

Вјештине емпатије укључују схватање како наши поступци утичу на осјећаје, мисли и понашања других. Дјеца треба да схвате шта друге чини тужнима, љутима и разочаранима, али и обрнуто, због чега се други људи осјећају срећно, схваћено и прихваћено. Емпатија не значи бити уз некога или разумјети га само у тешким ситуацијама. Она подразумева и ситуације у којима, заједно с другима, дијелимо радост и радујемо се њиховој радости. Да бисмо разумјели како утичемо једни на друге, потребно је да развијемо когнитивне вјештине да можемо развити концепте узрока и посљедице (Lowenborg, 2019, стр. 129-130). Ове вјештине с дјецом можемо развијати употребом лутке, стављајући је у различите контексте и опонашања различитих ситуација, гдје сваки узрок има своју посљедицу. Такође, добар примјер су и приче које наводе узрочно-посљедичне ситуације.

Оно што треба споменути, што је једнако важно, јесте научити дијете како да не претјера у емпатичном понашању, јер прекомјерна емпатија може имати негативне посљедице на појединца. Прекомјерна емпатија може довести до емоционалне исцрпљености, занемаривања сопствених емоција или губитка властитих граница. Важно је направити балас између сопствених и туђих емоционалних потреба.

Емоције и емоционални развој предшколске дјеце

Будући да је емпатија уско повезана с емоцијама, дат је кратак осврт у вези с том темом. „Емоције се дефинишу као стање повећане активности организма које се манифестују у карактеристичном доживљају (пријатност односно непријатност), у одређеним физиолошким промјенама и карактеристичном спољном понашању (експресији емоција)“ (Rot, 1980 према: Kamenov, 1999, str. 257). Један од најважнијих извора информација за разумевање емоција других је невербална комуникација, односно изрази лица, гестикулација. Стога је важно код дјеце предшколског узраста развијати вјештину препознавања емоција на основу израза лица. Дјеци, на примјер, можемо постављати питања попут: „Марко изгледа уплашено, шта мислиш зашто има такав израз лица?“ Или „Кристина изгледа уплакано, шта мислиш због чега је тужна?“ Постоји много различитих врста емоција, многи психолози сматрају да су срећа, туга, страх, љутња, гађење и изненађење основне емоције код човјека. За дијете је важно да зна да су све емоције добре. Иако је срећа емоција којој људи највише теже, и остале емоције су корисне за наш развој, те их је важно и корисно показати сходно ситуацијама у којима се налазимо, јер се оне никада не могу трајно потиснути. Потискивање емоција може довести до мањка самопоштовања или депресије. Да бисмо боље препознали туђе емоције, прво морамо знати препознати властите. Дobar емоционалан развој у раној дјечијој доби кључан је за развој емоционално здраве и зреле особе. Оно што јача дјечији емоционални развој јесте подстицање дјеце да говоре о томе како се осјећају. „Емоције имају посебно значајну улогу у комуникацији међу људима. Људи лишени емоција суочили би се с опасношћу од узајамног неразумијевања и потпуне немогућности да међу собом успоставе праве људске односе“ (Kamenov, 1999, str. 258). Колико су нам емоције важне у контексту развоја предшколског дјетета, доказује нам и тврдња Бартемајера (Hurlock, 1970) која гласи: „Свако емоционално оштећење у периоду првог дјетињства има далеко већи ефекат на будући развој његовог карактера него неко слично оштећење у каснијем периоду када је личност већ постала потпуно организована“ (Kamenov, 1999, str. 258). Кроз рад с дјецом, употребом различитих активности, развија се и емоционална емпатија која подразумева способност да заиста осјетимо оно што друга особа осјећа. На овим теоријским поставкама засновано је и ово истраживање.

Фактори који доприносе развијању емпатије

У приручнику који нуди савјете за родитеље и стручњаке у образовању дјеце, Татјана Гјурковић и Теа Кнежевић (Гјурковић и Кнежевић, 2023) наводе неколико фактора који доприносе развоју емпатије:

-Препознавање и сличност - што више имамо искуства с неким или нечим, већа је вјероватноћа да ћемо осјећати емпатију, посебно ако је то нешто или неко сличан нама или нам је би(л)о од помоћи;

-Исказивање емоција и њихов интензитет – неке ситуације које видимо или чујемо снажније утичу на нас, те смо тада склонији да осјећамо емпатију. Такође, неки људи су више предиспонирани да препознају исказане емоције, што их додатно подстиче и да осјећају емпатију у односу на оне који мање или рјеђе запажају емоције;

-Искуства у дјетињству – ако су дјецу одгајале емпатичне особе, вјероватније је да ће и сами исто осјећати према другима. Исто тако, ако су дјеца активно подстицана да уочавају емоције код других, било људи или животиња, вјероватније је да ће јаче осјећати емпатију;

-Групни идентитет и осјећај припадности – вјероватније је да ћемо осјећати више емпатије према групи истомишљеника, то јест према онима који дијеле наш систем вриједности у односу на оне с којима немамо развијен осјећај припадности. Стога ће бити потребно да уложимо више свјесног напора и труда да осјетимо емпатију према групи с којом се не познајемо иницијално (Гјурковић и Кнежевић, 2023, стр. 24).

Биће наведено неколико начина подстицања емпатије у вртићу. Одрасли у вртићу требају показивати емпатију кроз своје понашање јер дјеца уче по моделу, односно посматрајући како одрасли реагују на туђе осјећаје и потребе. Када се уочи код дјеце емпатично понашање, важно га је похвалити како би дијете понављало тај модел понашања. Како би се створила атмосфера у којој се може препознати емпатично понашање, дјецу треба подстицати на тимски рад и међусобну сарадњу. У том контексту, веома је драгоцјен цитат: „Кад се мале руке сложе, све се може“, који нас подсећа на важност тимског рада и солидарности. Тимски рад, узајамно разумијевање и помагање за дјецу ће бити важна лекција и даље кроз живот приликом ступања у пријатељске, потом партнерске и породичне

односе. Посебно ефикасно се учи од оних на које желимо да се угледамо. Развој емпатичких вјештина је од користи ако дијете искуси припадност. У односима и доброј интеракцији с другима развијају се емпатичне вјештине. Дајући дјечи прилику да учествују у игри и групним активностима ослањује се осјећај припадности. Заједништво се може ојачати и тиме што дјеца имају одговорности једни за друге, као што је, на примјер, брига о заједничком окужењу.

Емпатија је широк појам, понекад конфузан и за нас, одрасле, стога је од изузетне важности пронаћи прави начин представљања овог појма сходно узрасту дјетета. Посредством књига, прича, цртаних филмова и представа које приказују ликове у различитим емоционалним ситуацијама може помоћи дјечи да разумију и препознају туђе осјећаје. Кроз разговор о емоцијама или игру улога можемо дјечу мотивисати да сагледају и прихвате ствари из другог угла. Као један од индикатора дјечијег развоја, цртеж нам много тога говори о дјечијим емоцијама и може нам помоћи у промовисању емпатије у групи, макар као поклон, односно знак пажње којим показујемо другима да нам је стало до њих. Овој теми биће посвећена посебна пажња у реализацији истраживања гдје ће бити представљене различите учеће активности, као и игре које за циљ имају развој емпатије у раду с дјецом.

Васпитачи као емпатични узор

Дјеца чују и говоре оно што ми говоримо, али и раде оно што ми радимо. Да би се развијала способност емпатије код дјеце, потребна је интеракција с другом дјецом и дјечи важним особама, а ту значајну улогу имају васпитачи. Према Програму предшколског васпитања и образовања (Видаковић, С. и сар., 2022), активности у предшколској установи морају бити фокусиране на развој способности дјетета да саосјећа и брине о другима. Учеће активности осмишљавају и реализују васпитачи те су управо они ти који постављају камен темељац за промовисање емпатичних односа у предшколској установи. Васпитач својим личним узором промовише и подстиче емпатију код дјеце, осим тога, ствара и прилике за

емпатично понашање. Иако је емпатија процес који се одвија унутар особе (Krznaric, 2014) она се може видјети и препознати. Емпатична су она дјеца која су друштвена, добро контролишу своје емоције, брину се о другима, саосјећају, воле да сарађују, нуде помоћ и подршку. Све ове карактеристике треба да посједује и васпитач јер за дијете представља модел према којем учи.

Значај развоја емпатије у савременом друштвеном контексту

У свијету све веће отуђености, емпатија нам помаже у изградњи добрих међуљудских односа, смањењу конфликта и стварању социјалне кохезије, односно стварању таквих односа гдје не постоје неједнакост и подјела по било којем основу. У образовним системима и радним окружењима све више се препознаје проблем недостатка емоционалне интелигенције, укључујући емпатију. Замислите само васпитача којем није у циљу добробит дјетета, који не уважава дјечије потребе и жеље, не обраћа пажњу на дјечије емоције. Такви односи били би нефункционални, а као посљедицу таквог понашања добили бисмо дијете које је емоционално нестабилно, дијете без самопоштовања и самопоуздања. Постоје и многи други примјери за ову тему, али навели смо онај који је нама тренутно важан.

Раст друштвених мрежа и дигиталне комуникације смањује количину директних односа, што отежава развој дубоких емоционалних веза и саосјећања. То такође доводи до нарушавања менталног здравља као и друштвене кохезије. За човјека су много важнији лични контакти. Психотерапеуткиња Виргинија Сатир (Satir, 1964) сматра да су нам потребна четири загрљаја дневно за опстанак, осам загрљаја за одржавање и дванаест загрљаја дневно за лични раст. Примјеном ове методе и особе које немају дар говора могле би нам послати јасну поруку - осјећам ово заједно с тобом или осјећам како ти је. [Zašto su zagrljaji važni i koliko nam je potrebno dnevno? Evo što istraživanja kažu - Net.hr](#)

Људи данас стављају фокус на личне циљеве и успјехе, што такође доводи до мањка емпатије у друштву. Склони смо бити песимистични, чак и цинични према другим људима. Подаци истраживања широм западних земаља показују да обично мислимо да се већини људи не може вјеровати и да се људи углавном брину само за себе. “Претпоставка да смо

себични у својој сржи толико је усађена у наше умове да то једва примјећујемо. *Ох, то је људска природа*, кажу људи - фраза резервисана да опише гадно, егоцентрично или на неки други начин негативно понашање. С друге стране, када смо свједоци гестова бриге и великодушности, никад не слијежемо раменима и не кажемо: *Па, шта сте очекивали?* У људској је природи да човјек буде великодушан. Емпатија, љубазност и други облици добронамјерног понашања уопштено се сматрају изузетком, а не правилом“ (Krznagic, 2014, стр. 3).

Будућност емпатије не лежи само у изборима које доносимо као појединци како бисмо трансформисали своје животе, она захтијева велике друштвене промјене. „Ако тежимо да емпатија испуни свој револуционарни потенцијал као снага за друштвене промјене, морамо створити дубоку културну промјену тако да гледање свијета кроз очи других људи постане уобичајено као и гледање у оба смјера када прелазимо улицу“ (Krznagic, 2014, стр. 204). Један од начина који може помоћи у распламсавању наше колективне маште и покренути нас у нову емпатијску еру је разговор.

Иако „данашња дјеца живе у времену у коме материјалне вриједности напредују много брже од духовних вриједности што усложњава њихово васпитање и отвара нове проблеме и изазове у институционалном и ванинституционалном контексту“ (Партало, 2018, стр. 4), емпатија у предшколским установама није потпуно ишчезла. Важно је да је његујемо, подстичемо и промовишемо. Недостатак емоционалне едукације у раном дјетињству може довести до слабе развијености емпатије у одраслој особи. На развој емпатије велики утицај има окружење које подстиче интеракције и пружа могућност искуственог учења кроз однос са вршњацима и одраслима. На тај начин дијете, кроз позитивне примјере емпатије, развија способност да препозна и да на адекватан начин одговори на осјећања других. Окружење које пружа предшколска установа има много потенцијала за развој и промовисање емпатичног понашања и то: кроз игру (посебно игру улога), групне активности, луткарске представе, васпитно-образовне активности као и кроз дневне рутине. Када се емпатија његује кроз свакодневне активности и дневне рутине дјеца је постепено усвајају као природан начин понашања. Васпитачи у раду са дјецом користе различите активности које дјеци омогућавају да првенствено препознају и изразе своје емоције као и да препознају и разумију емоције других, помажући им да постану

саосјећајни, брижни и одговорни чланови своје заједнице. „Емпатија захтијева осјећајност, способност да се крене у сусрет другоме“ (Калиопуска, 1995, стр. 193).

Значај лутке у раду с дјецом предшколског узраста

Лутка покреће дјететов мисаони, емоционални и маштовити свијет, пружајући му прилику да кроз говор изрази свој комплекснији унутрашњи доживљај (Глибо, 2000). Да је лутка веома моћно средство у раду с дјецом, говоре многи аутори домаће и стране литературе (Bastašić, Corbucci, Fernežir, Glibo, Korošec, Majron, Pokrivka, Ivon). Лутка као васпитно-образовно средство може допринијети свим аспектима дјечијег развоја - интелектуални, социјално-емоционални, физички и развој говора и стваралаштва. Оно што је најважније, путем чега расту и развијају се, јесте то да је лутка покретач и учесник у дјечијој игри.

Познато је да скоро свако мало дијете већину времена са собом носи неку лутку, плишаног меду или нешто слично. Несумњиво је јасно да лутка дјетету представља сигурност, снагу, слободу и мир. У процесу адаптације, лутка за дијете представља једину повезницу с родитељима и топлим породичним домом у новој, непознатој средини. Самим тим, она као таква, важан је алат у васпитно-образовном раду дјеце предшколског узраста.

Свако дијете, појединачно, у лутку може уткати дио себе, доживјети је и оживјети на свој начин. Лутке за симболизацију прича и бајки су нужне јер је бајка неизбјежан дио дјетињства и важан дио развоја (Басташић, 1988). Грубишић истиче да у дјететовој игри с лутком можемо много сазнати и открити о њему. Дијете се може поистовјетити с лутком, с њом водити монолог или дијалог. Такође, дијете с лутком може опонашати ситуације у породици или васпитној групи, које је чуло или видјело, а није судјеловало у њима, тиме можемо открити како и о чему дијете размишља. Оно преко лутке може изразити своје емоције, може с њом расправљати и разговарати, што доводи до потпуног емоционалног растерећења дјетета.

Одрасли дјечи представљају ауторитет, а лутка је „једна од њих“. Она има исте проблеме и страхове, али и исту жељу за игром као и дијете (Fernežir, 2019). Пажљив васпитач може препознати поруку у дјететовој игри с лутком, чак и неке поруке које никада не би настале у изравној комуникацији с дјететом. Лутка је за дијете посебна јер она једина има потпуни приступ у дјететов унутрашњи свијет и тиме омогућава комуникацију с вањским свијетом (Грубишић, 2018). Често игра улогу најбољег пријатеља и за дијете представља особу од повјерења. Тако дијете „избацује“ из себе све скривене сумње и бројна питања која га муче, а не зна како би то питало неког одраслог (Fernežir, 2019).

Дијете кроз симболичку игру с лутком повезује пријашња искуства с онима у садашњости, али и предвиђа могућу будућност (Ogresta, 2020). Колика је моћ лутке, говори и чињеница да ју и одрасли користе у психотерапијском раду као веома користан алат за рјешавање многих неразрјешивих конфликта, већином несређених још од дјетињства (Smirnova, 2022).

Лутке су одличан начин да се стидљиво дијете анимира, а свој дјечи помажу да буду експресивна. Дјеца која осјећају страх да говоре или глуме пред другом дјецом с више ентузијазма и сигурности ће се поистовјетити с карактером лутке. Када дијете држи лутку, пажња се усмјерава ка лутки, а не ка луткару и дијете луткар заборавља своју несигурност и стидљивост (Бојовић, 2009). Суштина игре лутком јесте да се дијете навикне на осјећања лика који глуми, а то га растерећује, ослобађа од унутрашње напетости и конфликта, те истовремено омогућава разумијевање и креирање нових емоција (Когоšес, 2004).

Лутке требају бити привлачне дјечи, пријатног изгледа, израђене од пажљиво браних материјала и детаља. Када је ријеч о интересовањима и изборима, они се разликују од дјетета до дјетета. Разлике примјећујемо и у полу. Дјечаци преферирају аутиће, конструкторе и покретне игре, док дјевојчице чешће учествују у играма улога, а за играчку бирају лутку. Међутим, пажљиво осмишљена лутка може бити једнако примамљива и дјечацима и дјевојчицама. Оваква лутка може настати из самосталног рада дјече. Дјеца уживају у изради лутке. Из овакве активности добијамо лутке које су различите по изгледу, карактеру, функцији, намјени и емоцији коју испољавају, јер ће свако дијете лутку оживјети на себи својствен начин.

Врсте сценских лутака

Према разликама које примјећујемо код лутака, сценске лутке могу се подијелити према начину покретања (руком, штапом или концима), односно дијеле се на ручне (гињол и зијевалице), лутке на штапу (јавајке, лутке за позоришне сцене и велике лутке), те лутке на концима (марионете). Лутке такође можемо подијелити с обзиром на позицију с које се анимирају. Тако разликујемо оне које се анимирају одоздо (ручне лутке - гињол, штапне лутке) и одоздо (марионете на концима и марионете на жици) (Жупанић-Бенић, М. 2009). Посебна су врста импровизоване лутке, лутке од предмета из свакодневне употребе: рукавице, чарапе, папирне врећице итд. Ова врста лутака посебно је занимљива предшколској дјечи. У развоју стваралачких способности код дјете важно је пружити им прилику да сами израђују своје лутке те заједно смишљају играчке.

Педагошке вриједности сценске лутке

Улога лутке у раду с предшколском дјецом је вишеструка. Она је учесник у цјелокупном дјечијем развоју. Дјецу води у чудесни свијет маште, подстиче комуникацију и дружење, покреће игру и може бити вјечни пријатељ. Своју посебну примјену лутка проналази у терапеутском дјеловању.

У писању о историјском развоју и теоријским питањима у односу на кориштење луткарства као медија за подучавање, Штутхајт (Stutheit, 1981) је закључио да лутке не само да додају спонтаност окружењу за подучавање/учење, него су и ваљано образовно средство, добро утемељено у оквиру савремених теорија учења. Енглер (Engler, 1973) је написао да употреба луткарства у учионици чини наставу ефектнијом, јер лутке доносе спонтаност, хумор и забаву за озбиљне задатке подучавања и учења (Tierney, 2014). Лутке могу да стимулишу дјечију машту, да покрену креативну игру и радозналост и незамјењиве су када желимо да прича коју причамо буде интересантнија, животија, драматичнија. За приповједача или дијете лутка је ефектни алат који активира и фокусира пажњу, покреће сву дјецу, чак и ону која су незаинтересована да активно учествују у причи и тако развијају, прије свега, говор и комуникацијске вјештине. Лутке су моћно средство да оживимо садржај

приче. Дуго се претпостављало да је игра претварања корисна за друштвени и когнитивни развој дјеце. Међутим, мало је доказа о томе које регије мозга су активне док дјеца учествују у игри претварања. Резултати истраживања сугеришу да се током друштвене игре активира више регија мозга. Истраживања такође показују да се могу постићи слични обрасци активације и када се дјеца играју сама (Hashmi, Vanderwert i sar., 2020). Одрасли имају ту тенденцију да када посматрају дијете у самосталној игри, укључују и другу дјецу како дијете не би било асоцијално. Међутим, дијете ужива и у самосталној игри, баш како и студије наводе, поготово ако је поред њих лутка коју доживљавају као пријатеља.

Корбучи (Corbucci, 2022) издваја неке од циљева које је остварила група младих људи у раду с лутком:

-едукацијски циљеви - учествовање у заједници учења и вјежбања, идентификација својих и туђих потенцијала и имплементација стратегија да се исти активирају, откривање и експериментисање с новим оруђем за комуникацију, схватање како користити лутку у социјалној сфери према педагошким правилима и

-културолошки и умјетнички циљеви – упознавање с културом лутке, њено кориштење и значење, упознавање едукацијских вриједности анимацијских алата у позоришту, рад на музикалности и ритму кроз координацију звука и тијела лутке (Corbucci, 2022, str. 90).

Из ових навода видимо да едукацијом и обучавањем стручног кадра можемо да утичемо и на квалитетнији рад с дјецом, како бисмо доспјели у скривене дијелове сваке личности, почевши од самог васпитача, родитеља, закључно с дјететом. Smith (2009) сматра да обука васпитача за рад с лутком, у већој или мањој мјери, доводи до побољшања самопоуздања, емпатије, те да се супротстави дискриминацији у раном узрасту. Добар примјер је истраживање о дискриминацији које је спровео институт у Мелбурну ([Dockan Rut ger koll på rättigheter | Förskolan \(vilarare.se\)](https://dockanrutgerkollpa.rattigheter.se) приступљено: 6.6.2024.). За потребе овог истраживања израђене су лутке које су карактеристичне по боји коже, са собом носе одређен дио своје културе који се може препознати на њиховој одјећи. Такође, такво једно истраживање спроведено је у Шведској. У четири предшколске установе које се налазе на подручју града Штокхолма, спроведено је истраживање које је за циљ имало његовање различитости и поштовање идентитета. План је био постављени циљ остварити уз употребу лутке. Лутке по имену Рут и Робин, које су се уселиле у предшколску установу, имале су идентитет, име

и мјесто живљења. Њихова мисија била је научити дјецу да поштују свој и туђи идентитет и да свако има право на своје поријекло и културу коју ми као појединци треба да поштујемо. Лутке су биле укључене у свакодневне активности, што укључује игре, окупљања, оброке, имале су свој тањур и прибор за јело. Такође, дјеца су се кроз употребу лутки упознала с различитим животима и слушала о различитим искуствима. Током године предшколска установа је, уз помоћ Рута и Робина, прошла кроз чланове Конвенције о правима дјетета. Дјеца су с луткама учила, играла се, проводила срећне и тужне тренутке, повјеравала им своје тајне. Ово истраживање за дјецу значило је ново искуство и донијело много знања у домену поштовања, уважавања, његовања различитости, остваривања различитих права и слично. Како каже васпитачица, односи у установи, након овог истраживања, поправили су се, проткани су са много више разумијевања и уважавања. Одрасли више слушају дјецу, не одбијају дјечије жеље, већ стварају прилике да им удовоље. Такође, однос међу запосленима се поправио ([Dockan Rut ger koll på rättigheter | Förskolan \(vilarare.se\)](https://dockan.rut.ger.koll.pa.rattigheter.forskolan.vilarare.se) приступљено: 6.6.2024.).

За потребе наведених истраживања лутке су посебно дизајниране. Осмишљене су тако да представе друштвену разноликост на два начина. Прво, разликују се по физичким карактеристикама као што су боја коже, текстура и боја косе и тиме представљају различите полне и расне карактеристике. Друго, свака лутка има своју „личност“: животну историју која детаљно описује њену „расу“, етничку припадност, породичну културу, пол, па чак и посебна интересовања.

Истраживање Карлоиса (Karlois, 2023), спроведено у Сиднеју, које је за циљ имало употребом сценске лутке кроз драмске активности развијати комуникацијске вјештине код дјеце предшколског узраста дало је резултате који показују да сценске лутке подстичу дјецу на разговор и креативно изражавање на начин који је дјечи близак. Такође, резултати показују да је „рад са сценском лутком утицао и на васпитаче и то тако да је њихов однос са дјецом постао приснији, разигранији и позитивнији, мијењајући перцепцију васпитача везану за доживљај предшколске дјеце и њихове способности“ (Vidaković i sar., 2023, str. 245).

Књига „Креативне активности у предшколској установи“ (Karlsson, Häikiö, Magnusson, 2018) доноси причу о пројекту израде лутака. Лутке су прављене од великих пластичних боца. Боца је напуњена рижом како би била стабилна. Дјеца су замољена прво да израде своје скице па потом и да их тумаче. Прича се ширила на различите начине. Осим што се играју луткама, дјеца драматизују властитим тијелом и испробавају различите улоге. У изради лутки учествовала су сва дјеца, међутим, испоставило се да се само нека дјеца играју готовим луткама, а да има и оних које та игра уопште не занима. Водитељ пројекта претпоставља да је проблем у називу „лутка“, односно сматра да је лутка представљена као играчка, била би интересантнија свима. Овдје препознаје подјелу према половима. Са жељом да се више дјеце укључи у наставак рада, предлаже да се сними филм у којем ће главни актери бити дјеца и њихове лутке. Идеја ја уродила плодом, пројекат је успјешно завршен, интересовање дјеце се повећало, а филм који је снимљен остаје заувјек успомена на њихов вриједни рад (Karlsson, Häikiö, Magnusson, 2018, str. 38-46). Из ове приче можемо видјети многобројне улоге лутке - послужила је као добра мотивација и прилика уз помоћ које се стварају друге ствари и, осим играчке за манипулисање, постала је главни актер у филму.

Ивон (2010) наводи најзначајније вриједности које лутка оставља на дијете. Дијете врло брзо научи видјети себе као особу чије су креације јединствене, лутка помаже да се дијете осјећа самоувјерено и вриједно. Помаже развоју говора кроз вербално изражавање. Надаље, драмске игре помажу дјечи разликовати сан од стварности, те пружа могућност да дијете буде оно што би вољело бити (Renfro, 2010, према: Ivon, 2011, стр. 59).

Емоционална повезаност дјетета са сценском лутком

Дијете је емоционално повезано с лутком, преноси јој своје доживљаје и осјећаје. Свој доживљај свијета преноси лутки која често постаје његов најбољи пријатељ. Емоционална повезаност дјетета са сценском лутком може бити веома корисна за његов развој. Сценска лутка често постаје драгоцјен алат за изражавање емоција, развијање маште и социјалних вјештина. Ова повезаност може се манифестовати кроз исказивање емоција, развој емпатије, развој сигурности итд.

Емоције су покретач дјететове игре са сценском лутком. Оне су мотивација и позив на активност. Дјеца се воле идентификовати с лутком поштаром, ватрогасцем, полицајцем, мајком и слично, па опонашају ситуације у породици или друштвеној средини у којој још нису непосредни судионици (Pokrivka, 1985). Многи аутори истичу да симболичка игра, или како је још називамо игра улога, представља пут за развој дјечијих емоција и способности. У тој игри дјеца користе машту да опонашају различите ситуације, да доживе и проживе шта год пожелеле. Симболичка игра је важна јер, осим што помаже у развоју когнитивних способности, помаже и у развоју социјално-емоционалних вјештина. Дјеца кроз ову игру уче како да изражавају и препознају емоције, уче како да се понашају у одређеним ситуацијама, вјежбају рјешавање проблема кроз различите улоге.

Дијете може да се идентификује са сценском лутком, стога увијек за себе бира лутку сличну себи. Током игре увијек у њу уткла дио себе, свог идентитета, емоције. Према одабиру лутке, васпитач може имати увид у дјечије емоционално стање, јер дијете путем лутке преноси своје осјећаје и доживљаје. Није ријетка ситуација да лутка дјетету постане најбољи пријатељ, јер се дијете поред лутке осјећа сигурно и прихваћено. Дјеца кроз лутку испољавају своје мисли, емоције и ставове без страха од критике или осуде. Лутке служе као посредници преко којих дјеца могу слободно комуницирати и истраживати различите улоге и сценарије (Sutton-Smith, 1964). Такође, лутке помажу у емоционалној регулацији и разумијевању сопствених и туђих емоција. Кроз игру луткама дјеца уче о друштвеним нормама и очекивањима. Испробавање различитих улога доприноси развоју социјалних вјештина.

За дијете лутка представља неку врсту уточишта, сигурне луке, гдје се оно може склонити. Она помаже дјетету да се осјећа успјешно и да има високо самопоуздање. Чак ће и дијете које је срамежљиво уз лутку побиједити страх. Страх је природна емоција која се често јавља код дјеце. Овој теми биће посвећено једно поглавље када буде ријечи о луткама у контексту терапије, гдје ће се видјети колико је емоционална повезаност између дјетета и лутке снажна. Суштина игре с лутком јесте да се дијете навикне на осјећања лика који глуми, а то га растеређује, ослобађа од унутрашње напетости и конфликта, те истовремено омогућава разумијевање и креирање нових емоција (Корођес, 2004).

Васпитач и лутка

Употреба лутке у васпитно-образовном раду представља ефикасну методу за подстицање холистичког развоја дјете. Васпитачи непрекидно трагају за новим начинима подстицања свеукупног дјечијег развоја. Улоге лутке су многобројне. Домишљат васпитач кроз лутку може придобити свако дијете и открити најскривеније тајне, дубоко закопане у личности дјетета. Остаје вјечна борба између размишљања треба ли васпитач бити само покретач или и учесник у дјечијој игри. Ако основни задатак васпитача происходи из назива струке, да сачува и васпитава дијете али и да га подучи и припреми за свијет одраслих (Роровић, 2014), можемо ли бити сигурни да ће васпитач адекватно обавити свој задатак ако није у потпуности „урођен“ у њега, односно ако није активни учесник у њему?! Међутим, постоје одређени аутори који сматрају да васпитач има улогу само да дјетету обезбиједи адекватан простор, материјал и мотивише дијете на игру.

„Дужност је васпитача омогућити дјетету прелазак из егоцентричне фазе у друштвену на што лакши и безболнији начин и зато је лутка васпитачу јако битан помагач, а и самом дјетету“ (Ивон, 2010, стр.79). Поруке које васпитач шаље преко лутке дјеца ће лакше и боље усвојити. Ивон сматра да ће правила понашања и регулисање понашања дјеца пуно боље прихватити ако им се објасне и кажу неизравно преко лутке. Употребом лутке васпитач ће лакше комуницирати с дјецом те створити бољу атмосферу сарадње, спонтаности и разумијевања међу дјецом. Комуникација дјеце с одраслима није увијек пријатна и често код дјеце изазива непријатна осјећања, понекад фрустрације и стрес. Како би се избјегле такве ситуације у свакодневним односима, Мајарон (2004) препоручује употребу лутке у свакодневним комуникацијским односима. Лутку у остваривању контакта прво треба употријебити одрасли, а онда и обрнуто, дијете које се преко лутке обраћа одраслој особи. Такође, употребом лутке, васпитач ће лакше остварити фокус у групи и побољшати дјечију концентрацију. Многи аутори наглашавају да лутке имају моћ да закупе дјететову пажњу и да усмјере концентрацију дјеце, а да она тога нису нити свјесна јер уживају у активностима (Крошес, 2004). Пажња постигнута лутком није наметнута, она је природна, без вањске нужности, при чему је дијете усмјерено на процес (игру), а не на продукт (учење) (Ivon, 2010).

Помоћу лутке васпитач може подстицати оно понашање које жели да дјеца опонашају. „Васпитачи вјерују да су лутке успјешно средство за постизање циљева курикулума“ (Korošec, 2013, стр. 509).

Израда сценске лутке

Ако одрасли израђује лутку, „треба избјегавати претјерану карикатуру, ружну деформацију ликова, форсирану експресију која може водити до непрепознавања лика. Ако је стилизација груба, тврда, неоплемењена, дијете се не може идентификовати с таквом лутком. То омета успостављање емотивног контакта. Таква лутка најчешће не разиграва дјечију машту“ (Pokrivka, 1978).

„Познато је да су за дијете развојно највриједније играчке које само направи, а ако само креира и створи лутку, она за њега постаје драгоцјена играчка и пријатељ са којим комуницира“ (Milivojčević, 2016, стр. 62). Играчке које дијете само направи имају посебну сентименталну вриједност, продукт су њихове маште и са собом носе дио њиховог идентитета, оне су много више од материјалне вриједности.

Већ смо споменули да су лутке које дјеца сама израде посебно важне за њих. Оне имају јединствен идентитет, посебну емоцију и снажну повезаност с дјететом. Све што замислимо и све што видимо може бити лутка. Лутка се може изградити од различитих материјала, што јој даје посебну драж.

Џулијет (Lockhart, 2022) у свом научном чланку „Why Puppets?“ преноси своја искуства с употребом и израдом лутке. На размишљање о различитим својствима лутке нагнало ју је питање једног дјечака које је гласило: „Зашто лутка?“ Проблеми с којима се сусрела ова ауторка на почетку свог рада јесте недостатак искуства рада с дјецом, али и недостатак релевантне литературе. Исти проблем имамо и данас. У раду са предшколском дјецом нису довољно искориштене могућности лутке. Лутка се највише користи за игру. Храброст и одважност ову ауторку доводе до дивног пројекта из којег су настале многобројне различите лутке. Почетак пројекта обиљежен је скицирањем лутке, потом њеном израдом, учествовањем у позоришту сјенки те снимањем филма, гдје је свако дијете могло исказати

свој лични израз кроз сопствену лутку Она наводи да је, поред слободе у скицирању и осмишљавању своје лутке, дјеци потребно дати и довољно времена за израду, али и за манипулисање њоме, јер постоји нешто изузетно магично у томе да можете оживјети неживи предмет (Lockhart, 2022. стр. 54).

Терапија лутком

Viklund (2022) износи податке истраживања рађена широм свијета (Русија, Њемачка, САД, Шведска итд.) који говоре о томе да су дјеца с ниским самопоуздањем и ниским самопоштовањем, агресивна дјеца, дјеца која су инхибирана, хиперактивна дјеца, са психосоцијалним проблемима, сва дјеца која су емоционално нестабилна, дјеца која имају проблема у друштвеном понашању и дјеца с другим облицима понашања остварила добре резултате терапијом уз помоћ лутке. Добри резултати произлазе из невјероватног односа дјетета и лутке. Дијете лутки вјерује, дијели с њом свој унутрашњи свијет, поистовјећује се с лутком, користи је као сопствени израз, уз помоћ лутке говори, показује емоције, истражује, глуми, учи, савладава препреке и страхове (Viklund, 2022, стр. 147). Наизглед обична играчка, лутка је нашла своју примјену у откривању и отклањању траума, корисна је васпитачима, психотерапевтима, љекарима и многим другим професијама који се баве дјецом, али и одраслима.

У свом дугогодишњем раду, користећи лутку у терапији с дјецом, Басташић открива како је најбоље користити лутке неутралног израза лица. Тако ће дијете своје емоције подарити лутки и игром јој дати израз (Bastašić, 1988). Дијете се осјећа слободније да кроз лутку изрази своја осјећања. Подстицањем исказивања емоција утичемо на дјечију емоционалну стабилност и изградњу здравих односа током живота.

"Игра је витални дио терапије. Психотерапија се одвија у преклапању два подручја игре око пацијента и терапеута. Она има везе с двоје људи који се играју заједно. Тамо гдје играње није могуће, онда је рад терапеута усмјерен на довођење пацијента из стања неспособности за играње у стање способности да се игра" (Winnicott, 1989, стр. 44). Игра нам омогућава сигуран простор за изражавање потиснутих емоција или траума. Кроз игру је лакше суочити се са изазовима и пронаћи прави начин да их превазиђемо. „Игра и

умјетност теже једном истом циљу тзв. *слободној преради живота* и тиме доприносе успостављању унутрашње равнотеже живота“ (Партало, 2018, стр. 48).

Избор и разноликост лутака су важни у помагању да се психолошка игра учини психолошки безбједном и корисном. Поред терапеута, за емпатичну игру добро је имати: разне лутке, позорницу или нешто иза чега се може сакрити, и полуструктурирани интервју који може помоћи у разумијевању дијагностичких података. Да би се додала разноликост, избори могу укључити сљедеће категорије: реалистичне фигуре људи (напримјер, мајка, отац, дјеца...), домаће и дивље животиње (мачка, пас и птица, али и вук, горила и друге животиње агресивног изгледа), негативне симболичке типове (вјештица, чудовиште...), професионалне лутке (доктор, медицинска сестра и полицајац), аморфне ликове који могу симболично представљати било шта. Луткарска игра може изазвати снажна активна осјећања или она која су потиснута. Дјеца се понекад несвјесно играју епизоде прошлих трауматских искустава. Екстеин (1966) истиче одбрамбену функцију глуме - у покушају да се заштити од болне анксиозности, несвјесни сукоби се одигравају (тј. глуме), а не памте (Irwin, 2022. стр. 159).

И садржај и облик спонтане игре дају вриједне информације. Садржај сугерише о чему је прича, нуди трагове о дјететовом темељном сукобу. Облик, односно форма, с друге стране, открива на који се начин прича одиграва, дјететове снаге и слабости и врсту одбране која се користи у сукобу. Треба узети у обзир и форму и садржај при процјени дјететовог тренутног функционисања (Irwin, 2022, стр. 156). Према Богојевићу (Богојевић, 2011) игра нам омогућава да сагледамо своју објективну и субјективну страну. „С једне стране, субјективне, уочимо и интуитивно прихватимо дисконтинуитет свог континуитета, а са друге објективне, интелигенцијом појмимо непромјенљиво у промјенљивом и на оба ова стуба на које се ослања наша даровитост изградимо своје Ја“ (Богојевић, 2011, према: Партало, 2018, стр. 49).

Одређене студије откривају процес терапије у којем дјеца причају причу о лику који се мора носити с проблемом. Затим се дизајнирају и праве лутке за причу која ће се извести. У овом процесу се заједно размишља о заједничким стратегијама суочавања како би се пронашло рјешење. Терапеути истичу да дјеца најмању корист, у овим интервенцијама,

имају од тога да само направе лутку, потребно је да се њом и играју. Од виталног значаја је понудити комплетан процес.

„Сама лутка је самотивирајућа у томе што ствара свој живот док се гради. То је евалуацијски процес који по завршетку постоји као подсјетник на ваша успјешна и позитивна постигнућа. Друго, то укључује вјештине које захтијевају интеракцију и од извођача и од публике“ (Берниер, 2005, стр. 15). Лутка дјетету пружа слободу изражавања, развој маште, а оно што је кључно за разрјешавање траума или страхова јесте њена улога медијатора у односу дјетета и одраслог. Помоћу лутке остварује се боља комуникација јер се дијете лакше отвара према лутки и кроз лутку прича о својим осјећањима и лакше их испољава. Васпитач који умије да препозна и разумије дјечије страхове употребом лутке може доспјети у дјечији унутрашњи свијет и бити важан фактор у превазилажењу истих. Посебно су значајне лутке које дијете само изради јер током израде даје лутки нови живот који живи заједно са њом и који га описује. Кроз тај процес дијете заузима различите улоге и може бити шта год пожели. Може да заузме улогу одраслих, да буде суперхерој и буде поносно на оно што је створило. Када доживимо понос због свог постигнућа развијамо позитиван однос према себи и на тај начин јачамо самопоуздање.

Persona Doll

Метода *Persona Doll*, или у слободном преводу лутка особа, осмишљена је у циљу промовисања социјално-емоционалног учења, разноликости и инклузије. Интеграцијом лутке особе у образовне средине ствара се подржавајуће и инклузивно окружење за учење које цијени разноликост и његује социјални и емоционални развој дјеце. Ове лутке имају детаљне позадинске приче, различите културне, етничке и друштвене средине. Едукатори их користе како би дјецу упознали с различитим перспективама и разговарали о темама попут емпатије и толеранције. „Метода *Persona Doll* дио је васпитања и образовања за друштвену правду, а едукације се организују за васпитаче, учитеље, педагоге, психологе, социјалне педагоге и све оне који се баве образовањем дјеце предшколске и раније основношколске доби. Ова метода је специфична по томе што се лутка користи као медијатор у разговору између васпитача и дјеце. Лутка је пријатељ дјечи и повремено

долази у вртићку групу, не више од једном мјесечно, те доноси сценарије који служе томе да дјеца препознају неправду, расправљају о њој и предлажу евентуална рјешења“ (*Persona Doll od najranije dobi uči prepoznati nepravdu u društvu* | UNICEF Hrvatska, приступљено 8. 7. 2024).

Persona Doll није класична лутка коју данас посједује сваки вртић и није намјењена свакодневној дјечијој игри. Она има идентитет, карактер, емоције, породицу, пријатеље и припада одређеној култури. Идентитет ове лутке гради се на основу особина дјете из васпитне групе будући да се лутка осмишљава тако да буде њима блиска. „Лутка особа негдје припада, има прошлост коју може испричати, живи у садашњости која је слична дјети у вртићу, а такође има и будућност којој се радује“ (Brown, 2008, стр. 158). По томе се ова лутка разликује од осталих.

Лутка особа може помоћи дјети да артикулишу сопствена осјећања и схватају осјећања других, што је предуслов за развој емпатије. Њена улога медијатора између васпитача и дјете доприноси развоју повјерења и комуникације. Она служи као увод у разговор о потенцијално тешким темама као што су насиље и дискриминација те је добро средство у терапији с лутком. Начин на који су се спроводиле активности с лутком у васпитној групи, за потребе истраживања у склопу овог рада, има доста повезница с методом *Persona Doll*. Наиме, лутка је боравила с дјетом у вртићу, била учесник у активностима, али и активни учесник у њиховом животу, била је дио њих. Укључена је у групу с одређеним циљем, има своју јединствену причу, идентитет и карактер.

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР РАДА

Приказом методолошког дијела рада стиче се јасан увид у проблем, предмет и циљ истраживања, истраживачке задатке и фазе истраживања. Методолошки оквир рада представља темељ истраживања, помаже у планирању и објективном приказу рада. Истраживање је акционо и садржи све неопходне елементе својствене акционом истраживању.

Проблем истраживања

Данас смо свјedoци све веће отуђености друштва. Недостатак бриге и заинтересованости за потребе других утиче на развој емпатије. У данашњем свијету, човјек се често суочава с изазовима попут отуђености, борбе за опстанак, за мјесто у друштву и све веће дигиталне комуникације која може смањити лични контакт и саосјећање. Нажалост, живимо у таквом свијету гдје се емоције потискују, занемарују, односи „хладне“, како пријатељски тако и породични, све мање имамо емпатије и разумијевања према људима који нас окружују, евидентно је да се тај модел понашања преноси и на дјецу. Ако узмемо у обзир да дјеца уче по моделу сви ми заједно требамо тежити ка томе да се та цјелокупна слика у друштву промијени. Први кораци стварају се у породичном па потом и у институционалном контексту. Подстицање и развијање просоцијалног понашања на раном узрасту кључно је за социјални, емоционални и морални развој дјетета. Просоцијално понашање укључује сарадњу, поштовање, дијелење, а заједничка компонента која их повезује је саосјећање. Предшколска установа је идеално мјесто за развијање ових вјештина јер дјеца кроз интеракцију и игру са вршњацима развијају саосјећање. Управо је ово инспирација за подстицање емпатије дјетета предшколског узраста у циљу стварања здравих односа са вршњацима и одраслима. Дјеца су свијетла тачка друштва те фокус свих нас треба бити усмјерен ка стварању бољег свијета за будућност дјетета. Иако је емпатија препозната код дјетета предшколског узраста, треба је његовати и развијати на адекватан начин. Ово истраживање је усмјерено на пружање подршке развоју емпатије уз употребу сценске лутке која је дјетету посебна јер једина има потпуни приступ у њихов унутрашњи свијет.

Предмет истраживања

Истраживање се бави испитивањем ефикасности примјене *Програма подстицања развоја емпатије предшколске дјеце уз употребу сценске лутке* (Прилог бр. 1) у институционалном образовању. Фокус је на промјенама у дјечијим понашањима и развијању социјалних и емоционалних вјештина.

Циљ истраживања

Циљ истраживања је испитати ефекте реализације *Програма подстицања развоја емпатије предшколске дјеце уз употребу сценске лутке*.

Истраживачка питања

1. Какав је контекст акционог истраживања?
2. Да ли је реализација *Програма подстицања развоја емпатије предшколске дјеце уз употребу сценске лутке* утицала на квалитет вршњачких односа у васпитно-образовној групи?
3. Да ли је реализација *Програма подстицања развоја емпатије предшколске дјеце уз употребу сценске лутке* позитивно дјеловала на дјецу са развојним кашњењима и потешкоћама?
4. Да ли активности које укључују интеракцију са сценском лутком ефикасније развијају способност препознавања и изражавања емпатије код дјеце предшколског узраста?
5. Да ли је учешће васпитача у реализацији акционог истраживања позитивно дјеловало на развој професионалних компетенција и квалитет васпитно-образовног процеса?

Методе, технике и инструменти истраживања

Избор метода, техника и инструмената истраживања има важну улогу у прикупљању поузданих и релевантних података. У овом истраживању кориштене су различите методе, технике и инструменти, о чему ће више говора бити у даљњем тексту.

Методе истраживања

Методом *теоријске анализе и синтезе* проучавају се теоријска питања педагошке науке и васпитања као њеног предмета. Педагошка теорија има изузетан значај за праксу. „Теорија освјетљава пут пракси и доводи је до жељеног циља“ (Банђур, Поткоњак, 1999, стр. 122), те је била веома важна за истраживање. Помоћу методе теоријске анализе и синтезе формулише се предмет истраживања, као и циљеви и задаци. Током истраживања метода теоријске анализе и синтезе служила је за прикупљање постојећих научних сазнања о развоју емпатије код предшколске дјеце кроз употребу сценске лутке. Теоријском анализом проучавани су различити приступи емпатији, употреби и значају лутке у васпитно-образовном процесу. Теоријском синтезом дошло се до закључка да сценска лутка може имати значајну улогу у развоју емпатије предшколске дјеце.

Друга метода значајна за истраживање је *акциона метода*. „Основна карактеристика ових истраживања јесте да се учесници истраживања из објекта претварају у субјекте – у активне учеснике у свим фазама истраживања“ (Банђур, Поткоњак, 1999, стр. 155). Акциона метода омогућила је систематско увођење промјена у васпитно-образовни рад уз сталну рефлексију. Промјене су се уводиле путем реализације *Програма подстицања развоја емпатије предшколске дјеце уз употребу сценске лутке*. Употребом ове методе остварен је циљ да се током истраживања истовремено мијења и унапређује васпитно-образовна пракса. У овом истраживању кориштен је Кемисов модел акционог истраживања који подразумијева сљедеће фазе: план, акцију, праћење и рефлексију, изабран је због прикладности изучавања проблема.

Технике истраживања

„Основни циљ сваке *анализе садржаја* као истраживачке технике јесте да се дође до објективно датих чињеница, релевантних за предмет проучавања и истраживања“ (Банђур, Поткоњак, 1999, стр. 266). У оквиру истраживања ова техника је примјењена за квалитативну обраду података резултата истраживања.

Муџић (Mužić, 1986) наводи да је сврха *систематског посматрања* тачно евидентирање, односно снимање појаве која се посматра. Током истраживачког процеса праћена су дјечија понашања, конкретно начин испољавања емпатије током активности са сценском лутком, али и понашања у групи с вршњацима, одраслима и према околини. Систематско посматрање допринијело је квалитетном праћењу ефеката програма, као и разумијевању развоја емпатије код дјеце.

Тестирање је истраживачка техника која омогућава да се организовано и систематски дође до научних чињеница о знањима, способностима и особинама личности испитаника. У овом истраживању дјеца су тестирана у сврху праћења и разумијевања њиховог социјално-емоционалног развоја, односно утврђивања нивоа емпатије.

Инструменти истраживања

Дневник посматрања представља инструмент помоћу којег се воде детаљне биљешке о понашањима дјеце, њиховим реакцијама, степену ангажованости, напретку и односима у групи. Овај инструмент кроз слободну писану форму пружа детаљан увид у процес развоја емпатије услед реализације *Програма подстицања развоја емпатије предшколске дјеце уз употребу сценске лутке*.

Током реализације *Програма подстицања развоја емпатије предшколске дјеце уз употребу сценске лутке* кориштени су и индикатори за процјену успјешности учећих активности. Индикатори су израђени у сврху процјене: усклађености активности с развојним потребама, ангажованости дјеце, разумијевања садржаја и увида у потребе за прилагођавањем активности, односно промјене приступа, садржаја и начина рада.

Сљедећи употрејебљени инструмент у истраживању је *тест емпатије за дјецу предшколског узраста* (Прилог бр. 2), Тест је намијењен дјеци старијег предшколског узраста (пет-шест година) и спроводи се индивидуално уз помоћ испитивача. Садржи шеснаест питања која су јасно конципирана и сликовно приказана. Испитивач чита питања и записује дјечије одговоре. Питања су осмишљена тако да мотивишу дјецу на размишљање о својим и туђим осјећањима, другарству, поштовању, разумијевању, пружању помоћи и

подршке другима, дијелењу и саосјећању. За потребе овог истраживања посебно је осмишљен и креиран тест прилагођен дјевојчици с потешкоћама у развоју (Прилог бр. 2). Прилагођени тест садржи сет вјештина са шест задатака у вези с темом емпатије. Задаци укључују покрет, манипулисање предметима, вјежбање fine моторике и изазивају емоционалну реакцију код дјевочице.

Популација и узорак истраживања

Популацију чине дјеца предшколског узраста у Републици Српској. Истраживање је реализовано у ЈПУ „Трол“ у Дервенти. У истраживању је учествовало 27 дјеце, узраста од пет до шест година.

Организација и ток истраживања

Истраживање је реализовано у радној 2024/2025 години. Будући да је тема комплексна одабрана су дјеца из старије васпитне групе ради лакшег разумијевања и спровођења истраживања. Циљна група је одабрана на основу добрих, сарадничких односа васпитача и родитеља који су такође допринијели резултатима истраживања кроз повратне информације које се тичу учећих активности и промјена у дјечијим понашањима. Самом току и реализацији истраживања допринијели су васпитачи ове групе, асистент дјетету с потешкоћама у развоју и дефектолог. Посебан допринос, учешће и смјернице за даљњи рад дала су два критичка пријатеља, мр Гордана Симић, директорица вртића „Трол“ и проф. др Сања Партало, која је уједно и ментор у изради мастер рада (Прилог бр. 3).

Идеја за ово истраживање у својој основи имала је прелиминарно истраживање које је спроведено у вртићу „Кестенко“ у Костајници. Наиме, услед земљотреса који је задесио овај град, васпитачи су имали пред собом озбиљан задатак будући да су у том тренутку заједно с дјецом били у установи. Ова ситуација је била стресна и за дјецу и за васпитаче. Дјеца су тај дан прошла кроз трауму која се одразила на њихово понашање. Будила су се ноћу, плакала и одбијала повратак у вртић. Наредних дана вртић је био готово празан, а посматрајући дјецу која су долазила тих дана у своје васпитне групе, било је јасно да пролазе кроз нову адаптацију. Иако им је средина била позната, нису се осјећали сигурно. Растанци с родитељима на улазним вратима вртића трајали су дуго, пропраћени плачем и бурним реакцијама. Реакције су биле исте и када дијете уђе у вртић. Требало је наћи начин да се промијени тренутна ситуација и олакша дјечи нова адаптација.

Уобичајено је да када дијете први пут дође у вртић, са собом носи нешто од куће, омиљену играчку, декицу, цуцлу, а неријетко и лутку. Ти предмети за њих представљају једину повезницу с мајком и породичним домом у непознатој средини. Тако се родила идеја за пројекат с лутком. Лутка је дјечи представљена као суперхерој који их чува, уз којег се могу осјећати сигурно и безбрижно. Идеја је била да сваки дан друго дијете лутку носи кући, да буде уз њих као подршка, да их чува и усређује, да забораве оно ружно и побуде оно лијепо. Замишљено је спроведено у дјело.

Луткино представљање дјечи:

„Пао другари, велики и мали, ја се зовем Аника и ваш сам суперхерој. Погледајте мој осмијех, моја снага се крије у њему. Била сам код вас у вртићу тога дана када је био и земљотрес. Видјела сам страх на вашем лицу, видјела сам сузе у вашим очима и одлучила да то заувјек промијеним. На ваша лица враћам осмијех, а у вашим очима од сада биће само радост. Маштала сам о овом дану када ћу вас поново виједи. Имам за вас фантастичне вијести! Од данас на на даље у овом вртићу владаће само забава, игра, плес и пјесма, а у вашим срцима заиграће срећа. Ако у вашим домовима станује страх, поћићу са вама и тамо да заједно направимо наши мали свијет, свијет сигурности и безбрижности. Желим само да ми обећате да ће те ми вјеровати и чаролија може да почне!“

Лутка је прво кориштена за дијагностику проблема- дјеца су јој причала шта се тога дана десило, како су се осјећала, како се сада осјећају и чега се плаше. Потом је лутка проводила одређено вријеме с њима у вртићу и код куће, како би им помогла превазићи страхове. Дјечија запажања су записивана. Постављени циљ је остварен- нико више није спомињао земљотрес, главна тема у вртићу била је лутка која је суперхерој. Број дјеце у вртићу се повећао, сви су с нестрпљењем чекали јутро, да поново дођу у вртић јер ће можда баш тај дан лутка с њима ићи кући.

Дјечија запажања су приказана у Табели број 1.

Табела 1: Дјечија запажања

ИНИЦИЈАЛИ ДЈЕТЕТА	УЗРАСТ	ПОЛ	ОПАЖАЊА ДЈЕТЕТА
А.В.	4-5	Ж	„Јеле смо супу и месо. Ишле смо у шетњу. Чувала ме да ме не угризе ћуко.“

С.Р.	3-4	ж	„Чеиљала сам је и облачила јој чараше. Играле смо се маме и дјетета.“
Л.К.	5-6	ж	„Помислила сам да је опет земљотрес, она ми је рекла да није и да се не бојим. Ишле смо да скачемо, па смо чувале мацу“
М.П.	5-6	ж	„Ставила сам је у корпу на бицикло па смо ишле тражити земљотрес. Ништа се нисам бојала.“
Л.П.	4-5	м	„Кад сам ја ишао у двориште по гранчице, лутка је ишла са мном. Били смо сами. Мама каже да ми лутка чува страх.“
А.П.	3-4	м	„Возио сам је у ауто. Ишли смо заједно код деда Жеље.“
А.С.	3-4	ж	„Гледале смо цртић па је лутка спавала. Правила сам јој фризуру“
П.С.	4-5	м	„Показао сам јој своје пилиће. Пењали смо се на дрво.“
С.П.	5-6	ж	„Прво смо дошле кући па сам јој показала своју собу. Моја бака нам је причала причу. Ја сам причала да се бојим вјетра, па смо се загрлиле. Када смо ишле на спавање нисам се бојала земљотреса.“
Ф.Д.	5-6	м	„С Аником ми је било фино. Када сам дошао кући мами сам рекао да је она суперхерој. Онда сам и брату објаснио. Нисмо се одвајали. Заједно смо јели па смо се купали. Ишли смо спавати и угасили смо свјетло зато што се нисмо бојали. Мој брат се мало бојао па сам му посудио Анику.“
Х.М.	5-6	ж	„Свима сам рекла да је Аника суперхерој. Ја се ничег не бојим па сам и ја била суперхерој. Нана је сашила плашт за мене и лутку па смо помагале малој дјеци. Она је отјерала земљотрес, а ја сам јој помогла.“
Ђ.Б.	4-5	м	„Ја сам свирао гитару, а лутка је рекла браво. Играли смо фудбал заједно.“
М.М.	4-5	ж	„Водила сам Анику у шетњу, па сам јој показала своје итикле. Нацртала сам јој срце.“

С.С.	4-5	м	„Дао сам јој да тије воде па је са мојом сестром цртала слова.“
М.Ч.	4-5	м	„Слушали смо музику, играли смо жмирке зато што се Аника не боји мрака, ни ја са нисам бојао.“
Т.Ш.	3-4	ж	„Нисмо ништа радиле, само смо спавале.“
Е.М.	4-5	м	„Само сам се бојао кад је био земљотрес, послјије више нисам. „
М.Д.	3-4	м	„ Само сам рекао драга лутка.“
О.Б.	4-5	м	„Кад је мама ишла да ради, лутка је чувала мене и сестру.“
Т.Б.	3-4	м	„Играли смо се аутићима. Ја сам дувао балончиће па сам дао и њој да проба.“
М.Р.	5-6	м	„Правили смо ручак од пластелина зато што је Аника била гладна. Послије смо ишли купити чипс у трговину зато што ја не смијем сам. Рекао сам тети да ме ова лутка чува зато што је био земљотрес па смо добили чоколаду.“
Н.З.	4-5	ж	„Прво сам јој показала своју собу. Послије ми је био рођендан, а Аника нас је чувала. Сликале смо се, цртале смо...“
А.С.	4-5	ж	„Ја сам њу мазила па смо ишле јести. Онда сам је одвела код мог тате па смо се вратиле кући и ишле спавати.“
С.Р.	4-5	м	„Показао сам јој своју пушку. Рекла је да ће опет доћи код мене да идемо у лов. У шуми нема земљотреса, али ја се бојим вука па да ме чува. Може ли опет ићи код мене?“
Д.С.	5-6	ж	„Када сам дошла кући с Аником гледале смо цртани и играле смо се. Спавала сам с њом и прала сам јој зубе. Помогла ми је да се више не бојим ничега.“
Д.Б.	3-4	м	„Возили смо тачке.“

М.Д.	5-6	м	„ Кад је био земљотрес ја нисам спавао. Сад кад је дошла Аника спавали смо заједно. Ишли смо на брдо да возимо мотор. Онда је она чувала моју маму и мене од полиције. “
А.С.	3-4	м	„Учили смо карате. Баба Вида каже да је она баш слатка. Оне су јеле грах па сам и ја морао. “

Читајући дјечија запажања, односно изјаве у којима говоре како су проводили вријеме с лутком у породичном контексту и шта је она за њих представљала, препознају се одређене специфичности. Млађа дјеца, узраста од три до четири године, лутку су доживјела као играчку, проводили су с њом вријеме у игри и разоноди, док су старија дјеца, узраста од пет до шест година, лутку доживјела баш онако како им је и представљена, као некога ко им може помоћи да савладају одређене страхове, неко ко ће их заштитити, неко коме могу рећи све бриге.

Одрасли су често склони критикама, дјеца се тешко „отварају“ и говоре о својим проблемима, страховима или потребама баш због тога. Лутка је овдје била у улози нијеомог посматрача те су се дјеца лакше и више отварала према лутки него васпитачу или родитељима. Лутка обично важи за играчку коју више бирају дјевојчице. Оно што је специфично за овај пројект јесте то да није било подјеле према половима. Једнако су је бирали и дјечаци и дјевојчице. Да ли због тога што јој је додијељена таква улога или зато што дјечаци воле суперхероје, или пак нешто треће, остаје њихова тајна.

Уважавајући ријечи Алберта Ајнштајна: „ Ако желите да вам дјеца буду паметна читајте им бајке. Ако желите да буду још паметнија, читајте им још бајки.“, настала је и терапеутска бајка коју су дјеца радо слушала прије спавања. Бајка се зове „Залутали гост“ и написана је у сврху рјешавања проблема, односно лакшег превазилажења страха.

Залутали гост

Некада давно, у један град Сигурности, гдје расту срећна и безбрижна дјеца, доселио се незнан гост који се звао Земљотрес. Он је повремено излазио из своје колибе која се налазила поред ријеке и на свој чудан начин поздрављао становнике овог града. Дјеца из овог града Сигурности била су знатижељна и сваког дана нестрпљиво су ишчекивала када ће се опет појавити. Међутим, због његове тајанствености, неки су га се и плашили. Дјеци више није било драго што их повремено изненади, нису више могла у миру да се играју, а ни да спавају. Сви су почели избјежавати незнаног госта. Није више имао пријатеље. Сви би се сакрили у своје куће када би он пролазио и бојажљиво чекали да се врати у своју колибу. Једног дана Земљотрес се наљутио и одлучио да се освети свима који су га избјежавали. Догодило се то једног уторка, када су најмлађи становници овог града легли у своје креветиће да спавају. Баи када су слатко упловили у своје снове, зачуо се чудан звук, нико није знао откуд долази. Неколико тренутака послје тога, осјетило се снажно треперење тла. Све играчке у соби почеле су скакутати као на трамполини. Дјечије папуче почеше да играју, а најмлађи становници овог града почеше дозивати помоћ. Одједном, све стане, зачу се музика и појави се Суперхерој, у розој прегачи и клоупицама с цвјетићима, који својим умилним гласом и топлим загрљајем умири све становнике овог града и исприча им причу. „Снага и љубав живе у заједништву. Када имате поред себе своје пријатеље, можете освојити цијели свијет. Храброст је одлика великих, будите велики. Ја сам ваш Суперхерој који вас чува и брине о вама. Када осјетите страх или помислите да нешто не можете, сјетите се мене и све препреке биће превазиђене. Земљотрес је гост који је залутао у наш град, можда се и поново врати, али ви се не брините. За тренутак се можете сакрити испод стола или штока, отићи до најближе простране ливаде, удаљити се од зграда и других великих кућа. Тако ћете бити најсигурнији. Запамтите, гдје год се нашли, чврсто загрлите своје пријатеље, родитеље или друге вама драге особе и страх ће нестати“. Тако становници града Сигурности и даље живе срећно и безбрижно са још једним новим искуством, које их је учинило јачим. Сваки дан причају о Суперхероју, њиховом новом пријатељу, с којим ће живјети још дуго, макар и у мислима.

Дјетињство је изазован период и са собом понекад носи тешкоће. Страх је природна емоција с којом се дјеца сусрећу. На путу савладавања страха велику улогу играју одрасле особе у дјечијем животу. Наш задатак је помоћи дјеци и пронаћи одговарајући начин за то. У свом раду васпитач се користи различитим средствима. Иако наизглед обична играчка, лутка је врло моћно средство у раду с дјецом. Као нешто што је врло блиско дјеци те као

нешто чему се могу додијелити различите улоге, лутка подржава развој дјеце кроз све аспекте. У овом раду приказана је улога лутке кроз социјално-емоционални развој, као један од најважнијих развоја у том периоду живота. Будући да је препознат значај социјално-емоционалног развоја у раном узрасту и употребе лутке у раду с дјецом, родила се идеја за ново истраживање о подстицању емпатије код дјеце предшколског узраста.

ПОДСТИЦАЊЕ РАЗВОЈА ЕМПАТИЈЕ ПРЕДШКОЛСКЕ ДЈЕЦЕ УЗ УПОТРЕБУ СЦЕНСКЕ ЛУТКЕ РЕАЛИЗАЦИЈОМ АКЦИОНОГ ИСТРАЖИВАЊА

Да би се одговорили на постављена истраживачка питања, наше акционо истраживање одвијало се кроз одређене фазе које ћемо детаљно образложити у даљем тексту. Свака фаза је пажљиво планирана па потом и спроведена. Овај процес подразумијевао је циклични и рефлексни приступ рјешавању конкретних проблема у пракси.

Фазе акционог истраживања

Акционим истраживањем се настоје ријешити конкретни проблеми с којима се практичари суочавају у свом раду. „Потреба савремене праксе у васпитно-образовним институцијама је усмјерена на стално мијењање и унапређивање. Многи актуелни проблеми, својствени непосредним ситуацијама у раду васпитача могу постати проблеми и истраживачка питања која практичари рјешавају, истражују, уводе новине и прате промјене“ (Стаматовић и Златић, 2022, стр. 46). Већина образовних истраживања за циљ има открити чињенице, а главна сврха акционих истраживања је „побољшати себе, своју заједницу и властиту праксу“ (Noffke, 2009). У акционим истраживањима овај циљ се остварује кроз четири фазе, и то: планирање и припремање акционог истраживања, акција, односно дјеловање, праћење реализације активности и рефлексција. За потребе овог истраживања изабран је спирални модел акционог истраживања који представља методолошки приступ у којем се фазе истраживања спирално испреплићу (Kemmis i Wilkinson, 1998, према: Slunjski, 2011).

Планирање и припремање акционог истраживања

Ова фаза подразумијева идентификовање и дефинисање проблема, циљева и припремање активности на основу којих ће се спровести акционо истраживање. Проблем и циљеви истраживања комплементарни су проблему и циљевима теме цјелокупног мастер рада. Већина људи има способност емпатије, може да доживи и да, као своје, осјети туђе емоције, али количина емпатије међу појединцима варира, јер је условљена различитим факторима попут личних искустава, породичног и институционалног васпитања, културе у којој личност одраста. Савремени свијет карактеришу изузетно брзе промјене у сфери науке, технике, технологије, медија, комуникације, што изазива како друштвене тако и интерперсоналне промјене (Мијаиловић, 2007). У данашњем свијету, емпатија се често суочава с изазовима попут отуђености, борбе за опстанком, за мјесто у друштву и све веће дигиталне комуникације која може смањити лични контакт и саосјећање. „Људи лишени емоција суочили би се с опасношћу од узајамног неразумијевања и потпуне немогућности да међу собом успоставе праве људске односе“ (Каменов, 1999). Управо је ово полазна тачка и инспирација за овај рад јер све почиње и завршава с емоцијама. Предшколска установа, као мјесто заједничког боравка дјеце и одраслих, ствара прилике за развој друштвених и социјално-емоционалних компетенција. Коболт (1998) наводи да социјална компетенција зависи од социјалне когниције, заузимања перспективе другог и организације менталних мапа различитих друштвених ситуација и утиче на дјететову снажљивост у друштвеној средини (Ivon, 2010, према: Kobolt, стр. 45).

Ако се узме у обзир да дјеца уче по моделу, а тај модел су одрасли, читав овај контекст подразумијевао је спремност на промовисање емпатије од свих учесника, што у основи подразумијева родитеље, запослене, истраживаче и напослијетку дјецу. Истраживање, у контексту установе, започело је тестирањем дјеце путем посебно креираног теста емпатије, прилагођеног дјечи предшколског узраста (Прилог бр. 2). Бујас (1959) сматра да је тест „стандардизован поступак помоћу којег се изазива нека одређена активност, а онда се учинак те активности мјери и вреднује тако да се индивидуални резултат упореди с резултатима, који су добијени код других индивидуа у једнакој ситуацији“ (Муџић, 1986). Увидом у резултате теста установљено је иницијално стање групе те одговорено на први задатак истраживања. На основу утврђеног стања, креиране су учеће

активности које за циљ имају развој емпатије. Прва активност била је посвећена емоцијама и унапријед је осмишљена. Активност је започела луткарском представом „Ми смо дјеца весела“, која је мотивисала дјецу да говоре како о својим тако и о туђим осјећањима. Остале активности планирале су се на основу праћења претходних активности и понекад „у ходу“, како би се одговорило на дјечија интересовања, идеје и понашања. Дјеца су највећа инспирација и само слушајући дјецу, може се ући у њихов чудесни свијет. Ова пракса показала је позитивне резултате јер су дјеца водила истраживача својим путевима, путевима који воде до њиховог срца и чисте, искрене емоције, што и јесте у основи нашег истраживања. Реализовано је дванаест активности с једнаким циљем, подстичући различите аспекте развоја, путем различитих метода и стратегија васпитања, и интеграцију различитих методских области.

Списак реализованих активности приказан је у табели бр.2.

Табела бр.2: Називи учећих активности.

НАЗИВИ АКТИВНОСТИ	
1.	Ми смо дјеца весела
2.	У туђим ципелама
3.	Чини добро и добром се надај
4.	Кад се мале руке сложе, све се може
5.	Златно правило
6.	Заједно смо јачи
7.	Коло свијета
8.	Различити међу истима
9.	Ритам срца
10.	Доктор Неболић
11.	Свако заслужује да има дом
12.	Показаћу ти да мислим на тебе

Инспирација за активности нађена је у дјечи, а сазнања за спровођење самих активности и богаћење личног искуства стечена су кроз научну и стручну литературу, као и литературу из области дјечије књижевности поштујући *Програм предшколског васпитања и образовања Републике Српске*. Све припреме и поједини текстови за потребе учећих активности креирао је истраживач. Током реализације цјелокупног истраживања истраживач је имао асистента. Асистент је била лутка Аника која је дала велики допринос у раду и самом контакту с дјецом. Лутка, као нешто блиско дјечи, била је спона између истраживача и дјеце. Допринијела је бољој комуникацији, ведријој и опуштенијој атмосфери, већој мотивисаности и ангажованости за рад, успјешнијој реализацији активности те искренијим и дубљим односима. Оно што истраживач није планирао, а могло се примијетити већ у првој фази истраживања, јесте да је лутка била добар показатељ емпатије у смислу односа дјеце према лутки. Лутка је имала своје мјесто, испред радне собе, и тако је имала прилику да дочека и испрати свако дијете из вртића. Свакодневно је уживала у загрљајима и топлим ријечима нових другара, као и у заједничком учењу и раду.

Слична истраживања спроведена су у Шведској и Хрватској. Оно што их повезује јесте то што је лутка изашла из улоге играчке те заузела активну улогу у васпитној групи и добила је епитет равноправног члана. Такође, оно што је заједничко за ова истраживања јесте да је тежња за оживљавањем лутке показала одличне резултате и допринијела друштвеном и социјално-емоционалном развоју.

Фаза акције

Фаза акције подразумијева реализацију учећих активности, усмјерених ка рјешавању одређених проблема у васпитно-образовном процесу. Активности су се спроводиле таквим редослиједом да надопуњују ону претходну и пружају дјечи континуитет у раду. Будући да су активности биране у складу с дјечијим интересовањима, није било проблема с мотивацијом, дјеца су била активни судионици, креатори знања вођени унутрашњом мотивацијом. “Интринзична (унутрашња) мотивација односи се на понашање које је покренуто одређеним унутрашњим поривима и наградама те произлази из потребе појединца јер га чини задовољним” (Conn, 2010, према: Alić, 2021, стр. 16). Планиране

активности успјешно су спроведене уз помоћ лутке која је била активни учесник у свим дјечијим активностима, како дневним, односно рутинским тако и учећим. Дјеца су кроз понуђени садржај учила о емпатији према људима, природи и животињама. Поред усвајања знања о подједнакој важности свих врста емпатије дјеца су учила о својим и туђим осјећањима, о разумијевању, бризи и поштовању других, о једнакости међу људима, прихватању различитости, о тимском раду и заједништву. Све активности су осмишљене и спроведене тако да пружају подршку развоју емпатије у предшколској установи. Дјеца су своја искуства богатила на различите начине: у контакту с вршњацима, родитељима, васпитачима, приликом дружења с лутком, пружена им је могућност и повјерење да брину о другима, да „обују туђе ципеле“, да уче кроз различите улоге, да упознају различите људе, да помогну, да поклоне као и да тимски дјелују. Примјена *Програма подстицања развоја емпатије предшколске дјеце уз употребу сценске лутке* утицала је на квалитет вршњачких односа у групи те је овим дат одговор на друго истраживачко питање. Временски оквир за реализацију учећих активности није унапријед одређен и сваки дан је трајао онолико колико су то дјеца захтијевала. Поједине активности трајале су по цијели дан, у присуству истраживача, али и без њега, у дјечијој реализацији. Неријетко се научено преносило у породични контекст те се тако ширила емпатија и у породичним домовима. Ово је био прави показатељ да одрасли, итекако, имају шта да науче од дјеце. Будући да емпатија све више ишчежава код одраслих људи, ово је прави начин да се путем реверзног учења врати у свијет одраслих. „Посматрање и организовање активности у акционом истраживању захтијева од истраживача да посматра појаве и феномене узимајући у обзир перспективу дјетета. На тај начин одрасли уче, односно покушавају да разумију ситуације и одређене појаве“ (Emond, 2006, према: Стаматовић и Златић, 2022, стр. 47).

Такође, емпатија и добри сараднички односи између васпитача у групи, критичких пријатеља и самог истраживача допринијели су успјешности реализованих активности, богаћењу знања и искуства које се даље ширило ка дјечи.

Фаза праћења

У току реализације учећих активности изузетно је важна фаза праћења која омогућава увид у успјешност реализације спроведених активности, односно акција. „Сваку је акцију нужно пажљиво пратити јер је она увијек ограничена препрекама које доноси

непредвидива реалност“ (Slunjski, 2011, стр.94). Пажљивим праћењем долази се до података који омогућавају рефлексију и успјешнију реализацију сваке идуће акције. Реализоване активности су документоване путем видео записа, фотографија и осмишљених индикатора за процјену успјешности остваривања циљева као и дневника посматрања. Увид у стање, по завршетку сваке реализоване активности, стицао се у разговору и размјени искуства и доживљаја између васпитача, критичких пријатеља и истраживача. Сва запажања о степену успјешности реализације, препрекама и потешкоћама као и о идејама за надограђивање акција истраживач је писао у дневник посматрања. Такође, праћење је остварено кроз унапријед креиране индикаторе за сваку акцију о успјешности остваривања исхода и разумијевању садржаја. На основу свих ових увида, истраживач долази до сазнања о ефикасности акција на основу чега усмјерава даљњи ток истраживања, врши реализацију нових акција, уноси промјене и прилагођава активности потребама дјете, чиме доприноси индивидуализацији.

Ради вјеродостојнијег увида у ефекте спроведених активности и усмјереног дјеловања ка заданој теми урађено је финално тестирање све дјете обухваћене датим истраживањем. Финални тест био је идентичан иницијалном како би се обезбиједио увид у промјене које су се десиле услед акција, и ефекте који су остварени усмјереним дјеловањем. У даљњем тексту биће приказани резултати иницијалног и финалног тестирања.

Уочене су квалитативне промјене у одговорима дјете. Промјене су видљиве у међусобном односу дјете, разумијевању туђих осјећања и потреба, схватању и дефинисању другарства, као и важности другова у животу, али и самом дефинисању емпатије. У табеларном приказу наведени су примјери.

Табела број 3: Приказ дјечијих одговора на иницијалном и финалном тестирању

	ИНИЦИЈАЛНО ТЕСТИРАЊЕ	ФИНАЛНО ТЕСТИРАЊЕ
ПИТАЊА	ОДГОВОРИ	

Ко је у праву, дјечак или дјевојчица? (Питање се односи на ситуацију из аутобуса. Приказана је дјевојчица која је своје мјесто уступила баки, а дјечак сједи на мјесту гдје би требао сјести дјед.)	„Дјевојчица, зато што прича. Дјечак ни не прича.“ „Дјечак, зато што лијепо сједи.“	„Дјевојчица је у праву јер устане једној баки да сједне. И ја сам тако устала једној жени која ништа не види.“ „Дјевојчица зато што је она устала да бака сједне, она зна да баку боле ноге.“
Кога бираш за свог пријатеља? (На фотографији је неколико дјеце различите боје коже.)	„Они се друже сви заједно и зато су срећни. Имам и ја своју другарицу и с њом се дружим.“ „Никога“.	„Играла бих се са свима.“ „Ја бих се играо са свима.“
Шта за тебе значи другарство?	„Другарство је нешто лијепо.“	„Кад дођемо у вртић да се загрлимо, да се играмо, да се дружимо, да све дијелимо.“
Ко ће брже и лакше поспремити собу? (У питању је приказ двије фотографије, на једној дијете само поспрема собу, а на другој има друга поред себе који му помаже.)	„Овај дјечак и ова дјевојчица зато што имају двије корпе у коју иду играчке. Овај дјечак је скупио тек три стварчице, а они су скупили толико пуно.“	„Они (показује на прву фотографију) зато што је њих двоје и онда је лакше кад ниси сам.“
Зашто је мама патка оставила своје паче? (Фотографија представља илустрацију бајке „Ружно паче“.)	„Зато што је био тужан“.	„Зато што је био другачији. То је тужно.“

Како се осјећаш када посматраш фотографију? (Фотографија представља групу дјеце која се руга дјечаку који је пао.)	„Лијепо се осјећам зато што ја не плачем“.	„Тужно зато што се смију другару.“
Да ли би подијелио/ла ужину с другима?	„Они дају хљеб. Ја нисам подијелила, не волим да дијелим“.	„Да, с једним дјечаком који нема ужину, зато што нема хране.“
Шта видиш на фотографији? (Фотографија представља групу дјеце која цртају устима, као знак солидарности и подршке према свом другу који нема руке.)	„Видим дјецу. Зашто цртају устима? Сигурно им је васпитачица тако рекла. Он нема руке, сигурно зато држи четкицу у устима. А што ови други држе?“	„Овај дјечак нема руке, а ови остали имају. Али они сви цртају устима јер не желе њега да повриједе.“
Шта значе ријечи „саосјећање“ или „емпатија“?	„Не знам баш“. „Да. То можда значи другарство“. „Па не знам.“	„Да слушамо друге и да се добро понашамо према другарима зато што је то лијепо.“ „Емпатија је кад помажеш неком и кад неко падне, ти га дигнеш. Помогнеш неком да устане и ако се неко огребе ти му донесеш облогу. Ако се неко удари онда га ти загрлиш.“ „Емпатија је кад се играш па доносиш своје нове играчке у вртић и

		подијелиш да се сви играју и смију.“
--	--	--------------------------------------

Из наведених дјечијих изјава које су настале као резултат иницијалног и финалног тестирања, може се закључити да је *Програма подстицања развоја емпатије предшколске дјеце уз употребу сценске лутке* утицао на квалитативне промјене. Промјене су видљиве у дјечијем размишљању, понашању и односу према другима. Дјеца су кроз своје одговоре на финалном тестирању показала саосјећање и свој доживљај емпатије.

Фаза рефлексije

Фаза рефлексije кључна је за утврђивање успјешности спроведених активности током којих се критички анализирају сви кораци протеклих фаза и постављају нови темељи за даљњи ток истраживања. Рефлексija је рађена на више нивоа, и то:

- Рефлексija тима васпитача одабране групе;
- Рефлексija стручног тима на нивоу вртића;
- Рефлексija критичких пријатеља;
- Рефлексija и саморефлексija истраживача.

Прије самог почетка истраживања и проучавања стручне литературе од стране истраживача, спроведена је дискусија у вези с темом емпатије, као и употребу лутке у раду с дјецом предшколског узраста, између васпитача, стручног тима запосленог у ЈПУ „Трол“ и истраживача. „За развој предшколске установе важно је стварање заједничке визије свих који су укључени у васпитни процес. Увођење промјена на свим нивоима- од установе, преко васпитне групе до промјена у професионалном развоју васпитача“ (Стаматовић и Златић, 2022, стр.48). Резултати заједничке дискусије говоре о важности емпатије у друштву, као и о томе да је емпатија присутна код дјеце предшколског узраста, али све оно што је добро и за живот важно треба његовати и развијати у правом смјеру. Оно што је

представљало изазов у овој теми јесте начин презентовања и пружања подршке развоју емпатије код тако малог узраста, будући да се током разговора с одраслим људима често наилазило на тишину када је тражено да кажу шта за њих значи емпатија. Одговори одраслих би се разликовали, што је на крају примијећено и код дјеце, јер је на финалном тестирању добијено много различитих дефиниција емпатије. Ово истраживање, у свим својим фазама, захтијевало је индивидуалан приступ будући да је емпатија повезана с емоцијама, а свако дијете, као и одрастао човјек, носи своју, другачију и на својствен начин испољену емоцију.

Дискусије су вођене и у току самог спровођења активности ради рефлексije и саморефлексije истраживача. Дискутовало се о свакој промјени, начину показивања емпатије, потребама дјеце, о увођењу нових акција и идејама за идуће кораке, што је допринијело развоју ове фазе акционог истраживања. У сврху рефлексije, укључени су и родитељи дјеце обухваћене истраживањем који су водили своје забиљешке и запажања. У наставку текста приказани су примјери запажања и изјаве васпитача, стручних сарадника, критичких пријатеља и родитеља о ефектима реализованих активности.

Запажања критичког пријатеља:

Према мишљењу критичког пријатеља Г.С. спроведено истраживање показало је значајан напредак у области социјално-емоционалног развоја и емпатије код дјеце.

„Циљеви истраживања, који су укључивали унапређење емоционалне писмености, развијању међусобног разумијевања и подстицања позитивних односа међу вршњацима, успјешно су постигнути, а то су:

- **Социјално-емоционални развој** – дјеца су развила способност препознавања и изражавања емоција, као и управљања својим осјећањима у различитим ситуацијама. Примјећен је напредак у самопоуздању и способности рјешавања конфликта на ненасиљан начин.
- **Емпатија** – активности су подстакле дјецу да се стављају у положај других, разумију или покушају разумјети туђе емоције и реагују на њих на адекватан начин. Група је показала повећану сарадњу и солидарност током заједничких задатака и игара.

- **Позитивно понашање** – учествовање у активностима које промовишу тимски рад и заједништво резултирало је смањењем конфликта и побољшаним односима у групи. “

Запажања васпитача:

Васпитачица Т.С. као највећи добринос реализованог истраживања издваја односе у групи између вршњака који су постали хармоничнији и с више међусобног разумијевања. „Група је и прије зрачила дозом емпатије и љубави, али ју нису знали објаснити и адекватно показати. То се промијенило након овог истраживања. Дисциплина у групи је боља, а и међусобно разумијевање једних према другима се побољшало те је група хармоничнија. “

Сprovedено истраживање мотивисало је васпитачицу Д.Л. да настави пут развоја емпатије у предшколској установи. – „Мени као васпитачу пружена је мотивација да кроз учеће активности наставим пут развоја емпатије у предшколској установи, као и да свој рад усмјерим ка социјално-емоционалном развоју дјеце “.

Запажања дефектолога:

Сарадња с дефектологом Н.М. остварена је приликом укључивања дјевојчице с потешкоћама у развоју у реализацију истраживања. – „Посебно бих издвојила да су активности биле прилагођене и дјевојчици којој је у раном узрасту успостављена дијагноза мјешовити специфични развојни поремећај- f83. Дјевојчица ХУ је учествовала у активностима уз помоћ асистента, показала је интересовање те позитивне промјене у понашању “.

Запажања родитеља:

Т.К. „Прича о игри и вожњи аутобусом је трајала у недозлед. Моја ћерка је заиста била одушевљена јер се она досјетила да треба уступити мјесто баки. Данима је причала о томе како требамо помагати старијима, другим особама и животињама “.

С.С. „Уколико нисте примијетили, моје дијете свако јутро при доласку у вртић првенствено грли лутку. Мислим да јој је фасцинантна чињеница да лутка није купљена него ју је васпитачица А.З. направила лично“.

В.Т. „Сваки дан, по уласку у ауто, чека ме елаборат шта је тај исти дан осмислила васпитачица, а неријетко научене ствари зна да примијени и код куће“.

Н.В. „Како предивна активност! Моје дијете са посебном пажњом чува свог новог пријатеља- своје јаје“.

Т.М. „Предивна активност! Надам се да га Р.М. од љубави неће појести“.

Е.Д. „Активност је заиста предивно осмишљена и ја као мајка сам баш знатижељна како ће се мој син бринути о новом пријатељу“.

С.К. „Моја ћерка ме молила да устанемо раније да она прва дође у вртић и нахрани златну рибицу. Будући да то нисам могла испунити направиле смо договор да купимо пециво за птичице којима су направили кућице. Она је баш велики љубитељ животиња. Не знам како ће то изгледати када рибица промијени адресу јер је већ смислила поклон за њу, односно њен акваријум“.

Л.М. „Моме дјетету је била занимљива представа с Аником и игра коцкицом с осјећањима“.

Читајући наведене изјаве може се закључити да је спроведено истраживање дало значајан допринос, и то у: развоју емпатије дјете предшколског узраста, бољој комуникацији, разумијевању и сарадњи унутар групе, партнерству с породицом, јачању професионалних компетенција те квалитета васпитно-образовног процеса. Узимајући у обзир наведена запажања, примјећује се да је препозната важност теме истраживања те да је успјешно реализована. Као што је споменуто, реализација истраживања знатно је допринијела развоју професионалних компетенција и квалитету васпитно-образовног процеса, што даје одговор на пето истраживачко питање.

Описи и анализе активности

Реализовано је дванаест активности у старијој васпитној групи, које су за циљ имале подршку развоју емпатије уз употребу сценске лутке. Детаљнији опис активности приказан је у даљњем тексту.

ПРОГРАМ ПОДСТИЦАЊА РАЗВОЈА ЕМПАТИЈЕ ПРЕДШКОЛСКЕ ДЈЕЦЕ УЗ УПОТРЕБУ СЦЕНСКЕ ЛУТКЕ

Опис и анализа активности „*Ми смо дјеца весела*“

Активност „Ми смо дјеца весела“ започела је представом под истим називом. Главни јунаци представе били су лутка Аника и њен пријатељ Мики. Аника и Мики у току представе говоре о осјећањима, зашто су тужни, зашто су срећни и да ли је потребан разлог за тугу и срећу. Кроз представу се преплићу различита осјећања. Главна тема представе јесте саосјећање, односно брига о другима и њиховим осјећањима.

Дјеца радо говоре о својим осјећањима, именују их и показују гестикулацијом. Увидом у пртеже које су дјеца цртала на крају активности, може се видјети да је само један дјечак нацртао љути израз лица, док су сва остала дјеца нацртала осмијех. Дјечак је образложио зашто је љут, а разлог је зато што није сједио са својим другом (ХУ) док је цртао. Разлози за срећу обично су били зато што цртају, зато што се друже, зато што су дошли у вртић, зато што су гледали представу, итд.

Активност је садржајна и прилагођена дјечи. Заинтересованост дјеце за ову активност трајала је неколико дана, често су посматрали изложбу својих радова под називом „Моја осјећања и ја“, манипулисали су материјалима припремљеним за ову активност (коцка осјећања, рам осјећања чијим манипулисањем дјеца вјежбају фину моторику тако што одврћу и заврћу чепове на којима су насликана различита осјећања те фотографије с различитим осјећањима).

Запажања истраживача

Током активности дјеца су била заинтересована за сарадњу, говорили су о осјећањима, присјећали се када су били срећни, тужни, уплашени, заљубљени, бацали коцку осјећања и изразом лица показивали одређено осјећање. Иако су били расположени, разиграни и мотивисани, нису били обазриви према својим другарима и често су говорили сви у глас. Истраживач је током активности подстицао дјецу на међусобну сарадњу и поштовање других док говоре. Такође, дјеца су подстакнута да размишљају о томе како би њима било када би их неко прекидао током комуникације. Неки дјечији одговори су гласили: „То је баш ружно“, „Боли ме глава од галаме“, „У.В. (наводи име дјевојчице) ништа не може рећи од вас“, „Рука за тишину“, итд.

ИНДИКАТОРИ	ДА	НЕ	НАПОМЕНА
Дијете је расположено и мотивисано за рад	✓		
Осјећа се пријатно и прихваћено у групи	✓		
Изражава своје емоционално стање	✓		
Препознаје и именује различите емоције	✓		
Разумије узроке различитих емоција (самоиницијативно говори о ситуацијама када се осјећало срећно, тужно,	✓		

уплашено, изненађено, итд.)			
Добро регулише емоције	✓		Код одређеног броја дјеце можемо примијетити да теже регулишу емоцију љутње од осталих емоција
Разумије осјећања и потребе других	✓		У складу с узрастом
Након гледања представе, филма или читања приче може говорити о осјећањима јунака или о својим осјећањима у вези с виђеним или прочитаним	✓		
За омиљеног лика бира особу доброг расположења и позитивних особина	✓		
Уважава све судионике активности		✓	Сви говоре у глас, не обраћају пажњу на своје другаре, свако се бори само за себе, нема међусобне сарадње

Рефлексија истраживача

Из разговора с родитељима, јасно је да су дјеца уживала у представи, да су знала пренијети поуку приче и да су мотивисана да причају о својим осјећањима.

Постављени циљ је успјешно остварен. Ова активност може се разрадити и допунити на различите начине. Важно је с дјецом сваки дан разговарати о осјећањима и знати да су сва осјећања добра. Дјеца с развијеним социјалним и емоционалним вјештинама на добром су путу промовисања емпатије у друштву. Ова активност показала се као добар корак ка подстицању међусобне сарадње и поштовања дјеце у групи.

Опис и анализа активности „У туђим ципелама“

Синтагма „у туђим ципелама“ симболизује емпатију, односно стављање у позицију другог и разумијевање туђих осјећаја или перспективе. Циљ ове активности био је подстицати дјецу, уласком у туђе ципеле, да размишљају о томе како се друге особе осјећају у сопственој кожи.

Већ у уводној активности дјеца су имала прилику научити да је тешко обути туђе ципеле и прошетати у њима. То су могла да схвате сва дјеца будући да су сви били учесници трке у којој су се такмичила по два дјетета која су са истом жељом хтјела да дођу до циља, али у свакој утрци побједник је било оно дијете које је на себи имало своје ципелице. Дјеца којима је своје ципелице посудила лутка Аника стизала су увијек задња до циља. Ова ситуација нам говори само једно- није лако ући у туђе ципеле.

У главном дијелу активности дјеца су имала прилику ући у ципеле мајке, односно домаћице, васпитача, мајстора, чистача и из тих позиција обављати одређене задатке. Помоћу ножа за размазивање, без оштрица, покушали су огулити кромпир, што није био нимало лак задатак. Поред тога, своје другаре покушали су научити једну рецитацију, такође су покушали одврнути вијак који је био чврсто заврнут те подигнути врећу за смеће у којој се налазе цигле. Сви ови покушаји су били безуспјешни. Дјеца нису била

незадовољна што нису успјела у свом науку већ су тражила различита рјешења како да заврше задатак. Убрзо је и закључено да сви људи из окружења имају тешке животне задатке и да им није сваки дан, а ни посао једноставан ни лаган. Овако су научили како поштовати друге и све оно што они раде. Дјеца су кроз игру усвојила различита знања и научила цијенити и разумјети друге, а као мали подсјетник на то, у завршној активности, израдила су папучице емпатије.

Запажања истраживача

Ова активност вођена је игром те је дјечи била веома забавна. Сва дјеца била су активни учесници активности, мотивисана за рад и учење. Активност „У туђим ципелама“ створила је могућност да се оформи нови кутак у радној соби- кутак глуме, гдје су дјеца проводила много времена играјући различите улоге. Дјеца су кроз игру улога улазила у различите „ципеле“ и учила о емпатији. Посебно су били заинтересовани за такмичарску игру с којом је активност започела те су је самоиницијативно понављали током дана. Почетак активности покретном игром био је изазован и утицао је на дјечију пажњу, стога је ипак боље размислити о редослиједу одвијања тока активности.

ИНДИКАТОРИ	ДА	НЕ	НАПОМЕНА
Дијете је мотивисано за рад	✓		
Дијете разумије задатке	✓		
Поштује туђа осјећања	✓		У складу с узрастом
Поштује туђи рад и залагање	✓		Говори о томе колико је важно да чувамо ствари које је неко направио, колико је тешко направити ручак,

			покосити двориште, итд.
Разумије ставове, потребе и вриједности других људи	✓		У складу с узрастом
Дијете је толерантно	✓		
Поштује туђе идеје, могућности и ставове	✓		
Радо учествује у играма улога	✓		
Радо учествује у покретним и такмичарским играма	✓		
Може да „уђе у туђе ципеле“		✓	Ову синтагму схватају више у физичком контексту, кроз игру улога и замјену обуће са својим другарима, него у контексту емоција- разумјети некога како се осјећа у датом тренутку

Рефлексција истраживача

Дјеца су показала емпатију према људима из свог окружења и свему ономе што раде, уопштено, али и за друге. Током обављања различитих задатака који су, између осталог, захтијевали „улазак у туђе ципеле“, те стога нису били лаки, сва дјеца из групе показала су жељу да помогну другару који је задужен за обављање одређене радње. У тим ситуацијама могле су се примијетити емпатија унутар групе и жељу за тимски рад и међусобно помагање. Кроз дјечије одговоре може се примијетити да имају емпатију и разумијевање за људе из свог окружења: *„Када је мама некад уморна од посла ја јој помогнем да сложи веш“*, *„Једном је мој тата бацрио патирић на под, а ја сам рекао да је то ружно“*, *„Ја сваки дан покутим играчке да тета Тања не буде тужна“*, *„Моја бака је била тужна када смо се ја и мој брат потукли, па смо се помирили. Онда је била срећна кад смо ишли у шетњу“*, итд.

Опис и анализа активности „Чини добро и добром се надај“

Наше понашање, свјесне и несвјесне реакције утичу на друге људе те је важно бити свјестан посљедица сопствених поступака. За ову појаву често не маре ни одрасли, а самим тим ни дјеца ако немају позитиван узор. Дакле, дјеца су одраз нас, промјене се прво требају десити код одраслих па потом код дјеце.

Активност је започела причом „Дјечак и ограда“, која говори о томе како наша понашања утичу на друге. По завршетку приче улиједила је дискусија, али како дјеца уче кроз практичне примјере активност се даље развијала у том смијеру. Визуелни приказ приче представљала је даска у којој је било закуцано више од двадесет ексера и задатак сваког дјетета био је да извади по један ексер из даске. Након што су заједно одрадили задатак, видјели су да је даска пуна рупица. Ексери су представљали увреде, а рупице трагове на

људима и на њиховом срцу када им неко упути увреду. Даска никада више неће бити иста као прије, као што људи неће бити исти после толико увреда чак ни после чаробне ријечи „извини“. Дјеца су више пута рекла „извини“, а даска је изгледала исто, ни једна рупица није нестала, па су прешли на главну активност. У главној активности свако дијете је добило по једно јаје које је украшавало по сопственом избору. Јаја су потом носили кући да се брину о њима. Прије почетка главне активности разбијено је једно јаје како би се показало дјечи шта ће се десити ако не буду водили рачуна о свом новом пријатељу. Активност је завршена разговором о томе како се треба опходити према другима и шта очекивати од опхођења других према нама. Такође, било је ријечи и о томе који су то начини на које људи повређују, можемо неког повриједити, те како се у тим тренуцима осјећамо.

Запажања истраживача

Активност је успјешно реализована. Дјеца су пажљиво слушала причу и била заинтересована и мотивисана током трајања читаве активности. Од родитеља је стигло много фотографија на којима се види колико су дјеца пажљива и колико брину о свом јајету. Тако су јаја била у биоскопу, на игралишту, у продавници, добили су своје креветиће, постелине, вечеру, млијеко, чај, итд. Међутим, било је и суза зато што су нека јаја била и разбијена, нека непажњом родитеља, а нека непажњом дјеце. Из разговора с родитељима и дјецом, јасно је да ни једно јаје није намјерно разбијено, што је веома важно. Дјеца су кроз ову активност показала бригу и емпатију према другима те научила како понашање утиче на друге.

ИНДИКАТОРИ	ДА	НЕ	НАПОМЕНА
Дијете се понаша одговорно	✓		Дјеца су прихватила задатак и била одговорна према њему

Умије да брине о себи и другима	✓		
Умије да брине о туђим осјећањима	✓		
Разумије последице лошег понашања	✓		У складу с узрастом
Преузима одговорност	✓		
Свјесно је својих поступака	✓		
Разумије важност међусобног поштовања и разумијевања	✓		
Умије да каже „извини“	✓		Зависно од ситуације
Умије да искаже емоције и разлог тренутног расположења	✓		
Показује емпатију	✓		

Рефлексија истраживача

Овакве активности, кроз које се учи имају снажан утицај на дјецу. Било је веома изазовно осмислити такву активност која ће дјеци показати како њихово понашање, посебно увреде, утиче на друге људе. У овој активност дјецу је повјерена одговорност да се

брину о некоме, што су они радо и успјешно обавили. Показали су висок ниво емпатије што се највише могло примијетити у ситуацијама код су јаја била полупана. Иако ни једно јаја није намјерно разбијено, дјеца су показала емоцију, попраћену сузама, зато што је њихов „нови пријатељ“ повријеђен. Поруку скривену у називу ове активности „*Чини добро и добром се надај*“ пронашли су и у наредној активности чији опис слиједи у наставку текста.

Опис и анализа активности „*Кад се мале руке сложе, све се може*“

Научити дјецу да дијеле, за одрасле представља изазов. Дјетету је тешко, посебно на млађем узрасту, схватити да треба нешто своје подијелити с неким другим. Период егоцентризма посебно може отежати развој дијелења те је потребно развој овог процеса подржавати постепено, с много стрпљења. Развијање осјећаја за друге помаже у изградњи социјалних вјештина, осјећања припадања групи, односно заједници, стварању пријатељстава и развоју емпатије.

Активност је почела мотивационом причом о црвеној коки и њеним другарима који јој нису хтјели помоћи у изради колача, али када је колач био готов, сви су жељели да га поједу. Дјеца су имала избор шта желе да буду, кока или њени пријатељи, и сви су у исти глас рекли да желе бити кока. Ова активност услиједила је одмах након активности с јајима те им је колач био као награда коју су добили зато што су били одговорни према обавези која им је повјерена. Понуђено им је да своју награду направе сами. Лутка им је припремила све потребне намирнице, осим једне. Морали су се сјетити из приче по коју намирницу је кока ишла сама како би направила колач. Тако је провјерено колико су пажљиво дјеца слушала причу. Заједно с лутком Аником дјеца су направила колач. По завршетку, заједнички је одређено на колико парчића се треба подијелити колач како би свако добио дио. Тако су код дјеце развијане и математичке способности, бројање, цјелина-дио, итд. Након бројања и неколико понављања, утврђен је тачан број. Када је свако добио своје парче, лутка Аника је „почела да плаче“. Нико од дјеце се није сјетио да и она заслужује парче зато што им је припремила намирнице и учествовала у изради колача заједно с њима. У том тренутку када је лутка почела да плаче сва дјеца из групе су потрчала према њој да

јој дају своје парче колача. Овим гестом дјеца су показала да, иако се нису сјетила лутке када је дошао ред на дегустацију, желе с њом да подијеле свој колач.

Запажања истраживача

Дјеца после ове активности нису много говорила о ситуацији која се десила, али је група дјевојчица лутки правила торту од коцкица и пјевала јој рођенданску цјесмицу. Родитељи су испричали да су дјеца код куће препричавала шта се то десило и да им је жао што је лутка била тужна. Једна дјевојчица направила је код куће ланчић за лутку и тако показала да јој је жао. Понекад је драгоцјеније показати некоме колико ти је стало до њега и његових осјећања него то рећи!

ИНДИКАТОРИ	ДА	НЕ	НАПОМЕНА
Дијете умије да дијели	✓		
Пружа помоћ	✓		
Радо учествује у заједничким активностима цијеле групе	✓		Уживали су у изради колача исто колико и у дегустацији
Вриједно је и мотивисано за рад	✓		
Умије да броји	✓		Велики број дјеце умије да броји до 100, па чак и више
Умије да препозна цјелину и дио	✓		
Дијете разумије правично понашање	✓		Трудили су се да свако добије свој дио колача

Одржава добре односе са вршњацима и одраслима	✓		
Његује позитивне емоције и другарске односе	✓		
Препознаје позитивне јунаке приче	✓		
Позитивне јунаке приче бира као своје узоре	✓		

Рефлексција истраживача

Дјеца су уживала у заједничкој активности израде колача. Праведно су га подијелила и потрудила се да свако добије своје парче. Иако су, приликом подјеле колача, заборавили на лутку Анику која им је помагала током израде и набавке намирница, показали су емпатију када је лутка „почела да плаче“. Били су спремни да се одрекну свога колача како би њу усређили и поправили грешку коју су према њој учинили. Лутка је била задивљена овим гестом и похвалила дјечије понашање. Дјеца су показала да имају саосјећање и да знају да дијеле, иако су слаткиши обично њихова омиљена храна.

Опис и анализа активности „Златно правило“

Различита богатства и могућности које нуди град у којем живе увелико утичу на дјечије искуство. Мање средине доприносе мањку искуства па тако нека дјеца никад нису имала прилику отићи у позориште, музеј, биоскоп па чак ни возити се јавним превозом. Васпитач у свом раду, узимајући у обзир цјелокупно дјечије искуство, ствара такву подстицајну атмосферу која богати искуства. То је разлог што њихова радна соба често постаје музеј, позориште, биоскоп, па чак и аутобус.

Активност под називом „Златно правило“ осмишљена је у циљу богаћења знања о коришћењу услуга јавног превоза, понашања у јавном превозу и бриге о себи и другима у таквом простору. Акценат је стављен на међуљудске односе и емпатију према другима. Током ове активности дјеца су имала прилику купити карту, упознати се с називима различитих станица, пристојно се понашати током путовања и поштовати остале путнике у аутобусу. Пут у Срећкоград био је пун авантура. На свакој станици улазио је по један путник траживши своје мјесто у аутобусу, чија мјеста су већ сва била заузета. На станицама: Град љубави, Поносград, Смиренград, Збуњенград, Плашљивград и Љуткоград улазили су различити путници, и то: трудница, особа с оштећењем вида, особа са штаком и ногом у гипсу, особа која на себи носи сунцокрет траку као знак невидљивог инвалидитета, бака и дјед. Првој особи која је ушла у аутобус своје мјесто уступила је лутка као примјер лијепог понашања и поштовања других. Циљ је био да дјеца уступе своја мјеста старијим особама и особама којима је потребна помоћ. Посматрајући ову активност, може се закључити да су дјевојчице показале више емпатије према другима него дјечаци. Ни један дјечак није уступио своје мјесто у аутобусу. Када су стигли у Срећкоград разговарали су о путовању, о томе како су се забавили, о путницима из аутобуса и разлозима зашто су им уступили своје мјесто. По завршетку главне активности, дјеца су се играла музичких столица гдје су у току игре требали обазбиједити мјесто за све учеснике у сваком тренутку. На крају игре, могло се видјети да су сви учесници ове игре сједили на једној столици, једни другима у крилу, без љутње што није само један побједника. То је потврда да су дјеца схватила поенту игре и активности. Иако су током вожње и уласка различитих путника били збуњени, стекао се

утисак да се већина њих никад није возила јавним превозом. Ово запажање потврдили су и родитељи, већина њих никада није имала прилику провозати се аутобусом.

Запажања истраживача

Повратне информације од родитеља такође говоре да су дјеца усвојила потребна знања и да се радо играју ове игре у својим кућама. Дјеца су даље сама развила активност тако што су кроз игру улога, у импровизованом аутобусу, играла сцене које су доживјела, а нека дјеца су цртала аутобус и путнике у њему. Дан након спроведене активности истраживач је, заједно са својом лутком, имао намјеру да сједне на тепих радне собе приликом разговора с дјецом. Видјевши то дјевојчица ХУ уступила је своју столицу истраживачу те подстакла другу дјецу да учине исто.

ИНДИКАТОРИ	ДА	НЕ	НАПОМЕНА
Дијете обраћа пажњу на људе око себе	✓		
Нуди помоћ	✓		
Понаша се прихватљиво и пристојно	✓		
Познаје правила понашања у јавном превозу	✓		Понашање је препознато тек после учешћа активности
Препознаје људе којима је потребна помоћ	✓		

Реагује у складу са својом интуицијом	✓		
Уважава туђе потребе и могућности	✓		
Стрпљиво чека у реду	✓		
Прихвата правила и понаша се у складу са њима	✓		
Осјетљиво је на туђе потребе	✓		Грли особу са сломљеном ногом, води особу са оштећењем вида за руку, итд.
Поносно је на учињена добра дјела	✓		

Рефлексија истраживача

На самом почетку активности дјеца су се више интересовала за карте које су куповала код кондуктера, за станице које су пролазили на путу у Срећкоград. Посматрала су импровизовани аутобус, истраживала шта се у њему налази и борила се за своје мјесто поред најбољег друга. Када су се у аутобус укрцавали други људи, били су збуњени, само су посматрали и нису знали шта треба да ураде. Када је лутка Аника уступила своје мјесто трудници уз објашњење да је њој потребније да сједне, сваком слjedeћем путнику своја мјеста уступиле су само дјевојчице. Успјешност активности могла се оцијенити тек у слободној дјечијој игри у импровизованом аутобусу. Тада се више није примјећивала подјела по половима, и дјечаци и дјевојчице једнако су се борили да уступе своје мјесто

другој особи. С тим у вези, може се рећи да су препознати емпатија у групи те лијепо и узорно понашање у јавном превозу.

Ова активност такође се може унаприједити тако што ће се организовати излет аутобусом за сву дјецу, треба их ставити у конктерну средину с конкретним ситуацијама, јер дјеца тако најбоље уче.

Опис и анализа активности „Заједно смо јачи“

Стварање инклузивног окружења захтјева заједничко дјеловање цијелог система што у основи укључује родитеље, васпитаче, стручне сараднике али и сву дјецу која бораве заједно. Циљ ове активности био је стварање такве атмосфере да се сва дјеца осјећају прихваћено, једнако укључено и вриједно. Током кратког филма, који су дјеца имала прилику погледати, развијали су емпатију и међусобну толеранцију код дјеце различитих способности. Наиме, филм је представљао дјечака с потешкоћама у развоју који није био прихваћен од својих вршњака. Подршку је добио само од једне дјевојчице, по имену Марија, која га је прихватила и показала саосјећање. Активност је даље настављена под паролом „Буди као Марија“.

Активност је водила лутка Аника која је сједила у колицима, с рукама у завоју. Овим приказом дјечи је приближена ситуација коју су имали прилику погледати на филму, те су је на тај начин могли доживјети и у стварности. Прво запажање било је да су дјеца показала емпатију према Аники, забринули се за њено здравље и чинили све како би се она осјећала добро. Могло се видјети како разговарају с њом о ситуацији у којој се налази, како је мазе и пазе, покривају ћебетом да јој буде топло, да је хране и сл. Тога дана посебно су били везани за њу и такмичили се ко ће јој више помоћи.

Доживљај филма испољен је кроз разговор, неке изјаве смо записали.

А.В. „Највише ми се свидјела Марија зато што све хоће да научи дјечака“.

Л.С. „Ја сам се осјећао тужно кад је дјечак нестао из вртића. Њега су отјерала дјеца зато што није могао ходати“.

К.Д. „Он је сличан мени. Има исту фризуру као наш друг ХУ (наводи име дјечака)“.

Љ.С. „Дјеца су се према њему понашала ружно, они су се ругали. Само се Марија понашала фино, она је добра зато што је помогла“.

В.П. „Тај дјечак није пружио руку зато што не жели да се упозна, он се стиди“.

Д.С. „Марија воли кад се игра са пуно дјеце. Ја исто имам пуно другара и нико ми не смета. Кад је мом брату био рођендан дошло је пуно малих другара па сам ја њих чувала“.

Н.К. „Аника ја ћу теби помоћи. Желиш ли да се играш са мном? Могу ти показати шта знам, знам направити и фризуру. Да ли желиш? Ако те боли рука ја те могу масирати“.

Р.М. „Можеш ићи са мном кући, ја знам гурати колица“.

Након разговора, васпитач позива дјецу да заједно цртају устима како се Аника не би осјећала лоше и мање вриједно јер су њене руке повријеђене и не може цртати рукама. Дјеца су радо прихватила задатак и тако показала Аники да је прихватају такву каква јесте и да желе да заједно с њом учествују у активности без обзира на њене могућности.

Запажања истраживача

Дјеца су била заинтересована током гледања кратког филма и мотивисана да помогну лутки Аники која је била у сличној ситуацији као главни јунак филма. Препознали су да једна њихова другарица у групи има потешкоће у развоју и наводили примјере како јој помажу. Показали су саосјећање и бригу за Анику којој је била потребна помоћ. Поред тога што су се трудили да јој помогну, да јој буде боље, заједно су с њом цртали устима како би се осјећала прихваћено и срећно што је дио њихове групе. Ова активност била је посебно драгоцјена јер се могао препознати алтруизам код дјеце. „Однос према другоме заснован на настојању да му безусловно помогнемо, искључујући личну корист, јесте одређена врста просоцијалног понашања коју називамо алтруизмом“ (Партало, 2022, стр. 68).

ИНДИКАТОРИ	ДА	НЕ	НАПОМЕНА
Дијете се осјећа прихваћено у групи	✓		
Идентификује сличности и разлике међу људима	✓		
Поштује сличности и разлике међу људима	✓		
Показује емпатију	✓		
Брине о туђим осјећањима и потребама	✓		
Умије да усрећи друга	✓		
Осјећа се сигурно	✓		
Осјећа се као равноправни члан заједнице	✓		
Нема предрасуде	✓		У овој групи вршњака заступљена је инклузија. Сви заједно се труде да дјевојчицу с потешкоћама у развоју укључе у свакодневне активности.

Препознаје разлику између доброг и лошег понашања	✓		
Може да се стави у позицију другог	✓		

Рефлексција истраживача

На крају ове активности могла се извући јасна поука, а она гласи „Заједно смо јачи“. Дјеца су научила у људима тражити добре, јаке стране и поштовати различитости, туђе потребе и могућности, слушати и разумјети једни друге. Створена је таква атмосфера у којој су се сви осјећали прихваћено и једнако без обзира на способности и могућност учествовања. На крају дана, захваљујући заједничком дјеловању, разумијевању и емпатији, уживали су у дивној изложби ликовних радова другара и лутке Анике, насталој на необичан начин, цртањем устима.

Опис и анализа активности „Коло свијета“

“Сва су деца на свету иста, весела, а у души чиста“ –Даница Николић

Ова реченица са собом носи једну снажну поруку у коју треба увјерити свако дијете током одрастања. Али пут разумијевања ове поруке иде ретроспективно, односно прво треба да је схвате одрасли како би је пренијели на дјецу.

Активност под називом „Коло свијета“ усмјерена је ка његовању различитости, поштовању и уважавању себе и других. Дјеци је на један диван начин показано колико су важни, јединствени и посебни. Кутија која носи тајну најпосебнијег, учи дјецу о самопоштовању и поштовању свих осталих који су исто толико посебни и вриједни као и они. У уводном дијелу активности свако дијете је отворило кутију у којој се налазило огледало. Када су отворили кутију видјели су свој одраз у огледалу и тако им је послана порука колико су посебни, важни и јединствени, свако на свој начин.

У главном дијелу активности дјеца су погледала луткарску представу „Коло свијета“ чији су главни јунаци дјечаци из различитих крајева свијета. Иако су се разликовали по физичким карактеристикама- бијели, црни, жути и црвени дјечак, жељели су исто – загрљај, срећу и игру. Дјеца из групе су им то и омогућила. Заједно су се играли данима, дијелили срећу и загрљаје. Убрзо су нови пријатељи били учесници свих активности у вртићу. Дјеца су говорила о томе који лик им се највише свиђа и због чега, а неријетко су наводила све ликове као омиљене. Активност се наставила уз пјесму и плес с различитих крајева свијета, а завршила „Ужичким колом“, које су дјеца представила луткама и држала их у рукама током плеса како би и оне „усвојиле кораке“. Васпитачи су свакодневно уживали у луткарској представи, али овај пут у изведби дјеце и њихових нових другара.

Запажања истраживача

Сва дјеца, са својим јединственим потребама, интересовањима и могућностима заслужују иста права, да буду једнако вољена и прихваћена, без обзира на мјесто гдје живе, језик којим говоре или култури којој припадају, што им је ова активност и показала. Мултикултуралност је важна за дјечије одрастање јер им помаже да разумију себе и друге, цијене разлике међу људима, уче о поштовању, што помаже дјечи у схватању туђих емоција и перспектива које воде ка развоју емпатије и ширем погледу на свијет.

ИНДИКАТОРИ	ДА	НЕ	НАПОМЕНА
Дијете има високо самопоуздање	✓		
Свјесно је себе и своје вриједности	✓		
Препознаје, цијени и поштује различитости	✓		„Они су исти као ми“- реченица која се често могла чути

			током разговора са дјецом.
Дијете је расположено за нова познанства и пријатељства	✓		Бирају све дјечаке из различитих крајева свијета, односно све ликове представе за своје нове другаре. Говоре како би вољели с њима да се друже
Дијете интуитивно препознаје предрасуде, стереотипе и дискриминацију	✓		
Усваја знања о различитим културама и прихвата их	✓		
Учествује у луткарским представама	✓		
Плеше и пјева	✓		
Размјењује знања и искуства	✓		
Разумије паролу „сви смо једнако вриједни“	✓		

Рефлексивна истраживача

Дјеца су уживала у овој интеркултуралној активности и размјени знања о начину живота, култури, језику и обичајима широм свијета. Различита познанства носе са собом велику вриједност, нова искуства и знања, те је поштовање различитости веома важно. Показали су жељу за размјену искустава, прихватању туђе и поштовању своје културе.

Осврт и анализа активности „Различити међу истима“

Активност је започела уласком лутке Анике у собу. Када се чуло куцање (Анике) са друге стране врата дјеца су била јако знатижељна да чују ко то долази. Лутка је била узнемирена и тужна зато што је остала сама и заборављена. Тражила је одговоре од другара зашто су је заборавили. Током овог разговора дјеца су показала емпатију и схватила како се лутка осјећала у том тренутку. Настојали су то поправити загрљајем и обећањем да се то више никада неће догодити.

У главном дијелу активности дјеца су пажљиво слушала бајку „Ружно паче“ након које је услиједио разговор о прочитаном.

1. Шта вам се свидјело, а шта не у причи?

„Ружно паче ми се највише свидјело, зато што је било усамљено. Није ми се свидјело кад су му се смијали другари“.

„Мени се највише свидјело када је постао лабуд“.

„Мени се највише свидјело када је он пловио у ријеци. Не свиђа ми се кад су га одбацили“.

„Мени се највише свидјело кад је мама рекла да је оно другачије боје, а није ми се свидјело кад су га маца и кока одбацили“.

2. Која је поука приче?

„Требамо се бринути о другарима, не ударати, требамо им помоћи, да не буду избачени, тако да се играмо заједно и требамо их грлити и играти жмурке и бити тако стално заједно“.

„Требамо се дружити, требамо имати другарство и не требамо се тући, требамо имати лијепо срце да би се играли са другарима“.

3. О чему се ради у причи, можете ли ми укратко испричати?

Дјеца су препричавала бајку и заједно долазили до поенте.

4. Зашто је мама патка оставила своје мало паче?

„Па други пачићи су му се смијали и ругали су му се, а мама патка му је рекла да иде из језера“.

5.. Како се осјећало Ружно паче када су га одбацили?

„Туга, одбачено“

„Тужно, нико се није хтио дружити с њим“.

„Ружно“.

6. Како сте се осјећали кад је Аника читала бајку?

„Осјећао сам се тужно када су отјерали Ружно паче“.

7. Како се осјећало Ружно паче када га је мама патка оставила?

„Тужно“.

„Одбачено“.

„Било је само. Није имао другаре“.

8. Како сте се осјећали док сте слушали бајку?

„Тужно. Било је ружно што су га сви отјерали“.

„То није бајка то је прича“.

„Ја не волим бајке“.

„Лијепо“.

„Лијепо, али кад су отјерали Ружно паче био сам тужан“.

9. Зашто је важно да се бринемо једни о другима и да никада не дозволимо да се неко осјећа одбачено?

„Зато што би другари могли да се изгубе и да не нађу пут како да изађу и уплашили би се и онда би отишли својој кући“.

„Зато да се не ругамо и да се не ударамо“.

„Да се волимо и дружимо заједно. Да неко не буде одбачен и тужан“.

Крај активности обиљежила је игра „Одбачени“ која се дјеци веома свидјела. У кутији се налазе папирећи различитих боја и само један црни папирећ. Дјеца се групишу по боји папирећа који су извукли из кутије, а дијете с црним папирећем остаје само. Посматрамо дјецу како се понашају у датој ситуацији. Дјечак (ХУ) који је извукао црни папирећ није дуго био усамљен, одмах га је позвао другар (ХУ) у своју групу. Затим је игра поновљена. Сваки сљедећи пут био је сличан сценари, само се број дјеце која су жељела примити дијете с црним папирећем у своју групу повећавао. У разговору о томе како су се осјећали кад су извукли црни папирећ, одговор су били : „Ружно“, „Тужно“, „Одбачено“, „Љуто“.

Запажања истраживача

На иницијативу дјеце, игра „Одбачени“ понављана је више пута током дана. На извучени црни папирећ реаговали су тако што сви устану и загрле дијете са црним папирећем и позову га у заједничку игру. Поента бајке и ове игре је усвојена. Активност се завршила илустрацијом бајке „Ружно паче“ у дворишту вртића.

ИНДИКАТОРИ	ДА	НЕ	НАПОМЕНА
Његује групну солидарност	✓		
Препознаје осјећања других	✓		

Говори о разлозима позитивних и негативних осјећања	✓		
Воли да слуша и препричава бајке	✓		
Дијете показује саосјећање с главним ликом бајке	✓		„Осјећала сам се тужно када је мама патка отјерала своје паче“
Говори о осјећањима главног лика бајке и разлозима таквог осјећања	✓		
Разумије поенту бајке	✓		Своје разумијевање поенте бајке показали су кроз игру „Одбачени“

Рефлексија истраживача

Током активности дјеца су била мотивисана и заинтересована за рад. Ова активност омогућила је дјечи да покажу емпатију према својим другарима, што су они и урадили. Дјеца су показала саосјећање са главним ликом бајке „Ружно паче“, што се пренијело и на њихове другаре током игре „Одбачени“. Дјеца нису дозволила да се њихови другари осјећају усамљено и одбачено као лутка Аника и мало паче јер су схватили како су се они осјећали у том тренутку.

Осврт и анализа активности „Ритам срца“

Музика помаже дјечи да развију емотивну интелигенцију, има велики утицај на емоционални развој. Током слушања и извођења музике дјеца развијају креативност те препознају, изражавају и регулишу своје емоције. Током ове активности дјеца су слушала различиту врсту музике која је код њих могла да изазове осјећај среће, туге, узбуђења или страха.

Брза и весела музика често изазива осјећај среће, док спора музика може изазвати тугу. Током ове активности то се није могло препознати код дјеце посматрајући њихове реакције већ само током разговора. Дјеца су током слушања музике с истим ентузијазмом реаговала на сву врсту музике, радовала се и њихала уз ритам. Током разговора с дјецом могло се чути да је за њих нека музика тужна, а нека весела али не и да их чини тужнима или веселима. Једна дјевојчица се присјетила своје мајке која кад је тужна слуша тужну музику. Неколико дјеце је рекло да пјесму „Зеко и поточић“ слушају прије спавања. Један дјечак је изразио жељу да плеше уз пјесму „Ђускају“. Разговор се даље наставио разговором о емоцијама. Самоиницијативно су причали о томе како се осјећају у одређеним тренуцима али своје емоционално стање нису повезивали с музиком, она им је служила само као мотивација и повод за разговор. Васпитач је искористио разговор о емоцијама и позвао сву дјецу да заједно свирају како би се сви орасположили. Дјеца су радо прихватила овај задатак. Узели су балоне у руке који су служили као инструменти и сви заједно свирали као најбоље увјежбан оркестар. У позадини су слушали музику и на одређене тактове потезали врх балона како би добили звук.

Активност је завршена плесом с балонима. Плес се одвијао у пару између којих се налазио балон који су требали што дуже задржати између себе без помоћи руку, њишући се уз музике. По завршетку музичке нумере бирани су побједници, дјеца су се радовала или љутила због туђе побједе.

Запажања истраживача

Игра је понављана неколико пута, уочено је да једна дјевојчица ни једном није бирана од својих другара. Иако је сваки пут плесала с лутком Аником, није била срећна због дате ситуације. У једном тренутку почела је да плаче. Добила је утјеху од својих другара,

али и објашњење зашто није бирана. Наиме, дјевојчица се у току доручка ругала свим другарима који нису појели свој доручак говорећи им да су мале бебе. Њени другари су због тога били тужни и повријеђени. Дјеца су убрзо сама ријешила конфликт и игра се наставила.

ИНДИКАТОРИ	ДА	НЕ	НАПОМЕНА
Дијете реагује на музику	✓		
Добро је расположено	✓		
Препознаје емоцију на основу боје и тона, гласа и геста	✓		
Изражава своје емоције	✓		
Дјелује у тиму	✓		
Радује се туђем успјеху	✓		
Тактира	✓		Пажљиво слуша музику и на одређени звук повлачи врх балона
Свира импровизовани инструмент	✓		Ствара звук уз помоћ балона

Рефлексција истраживача

Дјеца уживају уз музику и плес. Музика чини да се дјеца опусте, орасположе и ствара хармоничну атмосферу за рад. Иако су се дјеца уз слушање споре музике присјећала неких тужних тренутака, нема сумње да су сви заједно уживали у овој дивној покретној активности. Дјеца су била мотивисана за рад, пажња им је била заокупирана мелодијом класичне, забавне, изворне те музике за дјецу.

Опис и анализа активности „Доктор Неболић“

У уводном дијелу активности дјеца су имала прилику послушати причу из Аникиног дневника о незгоди која јој се десила. Након разговора о причи и заједничког проналаaska поуке, дјеца се мотивишу да се присјете јесу ли имала прилику неке помоћи и на који начин су то учинили. Циљ ове активности био је научити дјецу да пружањем помоћи другим људима уче препознати туђе потребе, проблеме, осјећаје, те да дјеца уче о важности доброте, великодушности и љубазности. Како би све ово учили на практичном примјеру главна активност одвија се у импровизованој докторској ординацији у којој су дјеца имала прилику помоћи повријеђеној лутки Аники. Дјеца су имала све потребне реквизите за рад доктора, али су такође била мотивисана да јој свако помогне на свој начин- неко ће јој помоћи пјесмом за добро расположење, неко ће јој дати лијек, а неко мазити и пазити.

У завршном дијелу ове активности дјеца су имала прилику помагати једни другима и тако показати бригу и емпатију према својим другарима. Овај дио активности одвијао се кроз игру која је названа “Мали доктори помажу својим другарима“. Игра се одвијала кроз улоге које су биле подијељене на докторе и пацијенте, кроз које су се дјеца смјењивала. Будући да су сва дјеца показала жељу да помажу једни другима, активност је дуго трајала. Овако су учили о племенитости, да помажемо једни другима, о занимању доктор и о томе колико су важни једни другима.

Запажања истраживача

Иако су у главном дијелу активности дјеца помагала лутки Аники која је у својим авантурама повриједила руку, заправо је тек у завршном дијелу, кроз игру улога, видљиво колико су дјеца спремна и колику жељу имају да помажу другима. Дјеци је пружена могућност да међусобно сарађују, комуницирају, слушају једни друге, да се међусобно разумију и помажу што су радо прихватила и на најљепши начин испунила задатак и надмашила сва наша очекивања. Игра доктора и брига о другима наставила се током цијелог дана у кутку доктор, који је формиран у току активности.

ИНДИКАТОРИ	ДА	НЕ	НАПОМЕНА
Дијете пажљиво слуша причу	✓		
Проналази поуку приче	✓		
Познаје поједина занимања људи (доктор)	✓		Описује посао доктора и набраја реквизите које користи
Показује саосјећање према повријеђеној лутки	✓		Нуди помоћ и подршку лутки Аники која је повриједила руку
Смишља начине и стратегије како да јој помогне	✓		
Умије да прихвати помоћ и да је пружа	✓		У току игре пролази кроз различите улоге- доктор и пацијент

Учествује у игри улога	✓		
Љубазно се опходи према другима	✓		Помаже својим другарима и људима из свог окружења

Рефлексија истраживача

Дјеца су била активни судионици ове активности и имала прилику учити на практичним примјерима. Ова активност, гдје су дјеца преузела улогу доктора пружајући помоћ својим другарима и лутки Аники, била је значајна за њихов социјално-емоционални и когнитивни развој. Имала су прилику показати саосјећање и учити о занимању доктор. Кроз игру су развијали сарадничке односе, емпатију и бригу о другима. Било је занимљиво посматрати дјецу у овим улогама кроз које су научили препознати и уважити потребе других и помоћи им на својствен начин. Улога доктора и могућност пружања помоћи другима подстакла је њихово самопоуздање. Активност се могла поспјешити упознавањем дјецe с доктором „Неболићем“ и тим допринијети развоју дјечијег искуства и смањењу страха од доктора, који се може препознати код неке дјецe. Голомб (2012) сматра да игре улога могу помоћи у превазилажењу непријатних догађаја, тако што дјетету враћају осјећај повјерења (Голомб, 2012, стр.134).

Опис и анализа активности „Свако заслужује да има дом“

Постоје различите активности које се могу организовати како би се подстицала емпатија код дјецe. Једна од таквих активности је брига о животињама. Израда кућица за птичице за дјецу је представљала занимљиву активност у којој су могли показати своје практичне способности као и бригу о другима. Активност је почела причом о ласти која је у потрази за својим домом пронашла нове пријатеље који су јој били подршка и чинили је

срећном. Овом причом дјеца су мотивисана да издаре кућице за друге птичице које немају свој дом. Дјеца су по групама, заједничким снагама, направила десет кућица за птичице. Птичицама су одмах оставили храну у кућице и склопили договор да послије сваког obroка скупе мрвице за њих и оставе им у њихове кућице. Први дан договор су испоштовале само двије дјевојчице, а сваки наредни дан их је било све више. Једна дјевојчица (ХУ) из групе сваки дан од свог џепарца на путу до вртића свратила би у пекару и купила птичицама кифлу. О птичицама, седам дана након активности, брину сва дјеца из групе па чак и остала дјеца из вртића будући да се кућице налазе у дворишту. Активност је завршена добром старом игром „Ласте пролазе“ у којој су дјеца уживала.

Запажања истраживача

Ова активност представљала је добар начин на који су дјеца научена да емпатију могу исказати и према животињама и природи која нас окружује, а не само једни према другима. Помагали су малим и немоћним птичицама да добију свој дом, а оно што је још драгоценије, трудили су се да сваки дан добију и храну. Дјеца су била поносна на кућице које су самостално израдила и срећна што могу неком да помогну.

ИНДИКАТОРИ	ДА	НЕ	НАПОМЕНА
Дијете разумије поуку приче	✓		<i>Д.С. „Птичице су мале и не могу направити кућицу, ја ћу им помоћи да им не буде хладно“.</i>
Показује емпатију према животињама	✓		
Прихватила додијељену улогу	✓		

Манипулише природним материјалима	✓		Склапа кућицу за птичице од дрвених коцкица
Поштује договор	✓		
Дијели ужину	✓		Сакупља остатке ужине и њима храни птичице
Игра игре с правилима	✓		

Рефлексција истраживача

Повратне информације свих родитеља су позитивне. Послије ове активности многа дворишта малишана красе кућице за птичице које сада имају свој дом и храну. Боравак у природи пружа дјечи могућност да се повежу са живим бићима и свијетом који их окружује. Дјеца су показала емпатију и бригу према птичицама.

Опис и анализа активности „Показаћу ти да мислим на тебе“

Човјек, да би помогао неком, утјешео га или пружио руку подршке, прво треба бити добро, односно тако се осјећати. Важно је бити у балансу са собом и својим емоцијама – „Када сам ја добро, добро је и људима око мене“.

Активност „Показаћу ти да мислим на тебе“ услиједила је послије безброј активности које су за циљ имале подстицати добро расположење, прихваћеност и емпатију. Ова активност посвећена је добрим односима у групи, спремности за сарадњу и заједничко дјеловање, бризи о туђим осјећањима и његовању пажње, љубави и групне кохезије.

У уводном дијелу активности дјеца су уживала у причи која говори о другарству, његовању другарства и о начинима на које могу показати другима да им је стало до њих.

Након прочитане приче, лутка мотивише дјецу да размишљају о томе на који начин могу показати да им је стало до њихових другара. Дјеца су била мотивисана за активност те давала прегршт различитих идеја. Међу многобројним идејама нашле су се загрљај, утјеха, поклон, и сл.

Како се увијек полази од дјечијих интересовања, потреба и жеља и овај пут је уважено оно што дјеца желе. Припремљени су потребни материјали и кренуло се са израдом поклоне за другаре. Поклон је замишљен као рам за слике које ће дјеца украсити по сопственој жељи. Поред прекрасних поклоне у које су дјеца уткала дио себе, код дјеце се видјела и велика жеља за поклањањем и дијељењем. Будући да су научили како другима могу показати да мисле на њих то је спроведено и у дјело. У радној соби одређено је једно мјесто гдје ће размијенити поклоне. Будући да је уочено да су нека дјеца радо бирана, док друга нису уопште, договор је био да свако дијете у групи одабере једног друга коме ће поклонити свој рад, а дјетету које не добије поклон од друга, поклон ће даровати лутка Аника. Све замишљено је и остварено. Сва су дјеца била срећна због поклоне, као и дијете које је поклон добило од лутке. Посебна пажња посвећена је дјевојчици коју нису бирали другари, која је била изузетно срећна што је имала прилику усрећити баш лутку, а и лутка њу. Лутка Аника представљена је као дио групе у којој расте и учи заједно с осталом дјецом те није отворено питање зашто нико од другара свој поклон није подијелио с овом дјевојчицом, будући да се није осјећала одбачено нити је била ускраћена за поклон.

Активност је завршена игром „Ланац добрих дјела“. Сва добра дјела која су дјеца урадила за себе, своје другаре или особе које воле написала су на папире које су послије спојила у један велики ланац. Ланац је потом постављен у радну собу на видљиво мјесто да служи као подсјетник да, у свакој прилици, треба урадити неко добро дјело.

Ова активност научила је колико је важно имати другове поред себе, показати им колико нам је стало, бринути се о њима и сваки дан им испунити осмијехом.

Запажања истраживача

Дјеца су уживала у испричаној причи која говори о другарству. Прича је била инспиративна и поучна за дјецу те их је мотивисала да учине неко добро дјело. С пуно

љубави израдили су поклоне за своје другаре и с осмијехом их уручили. Моменат размјене поклоне с лутком Аником за дјевојчицу ХУ причинио је велико задовољство.

ИНДИКАТОРИ	ДА	НЕ	НАПОМЕНА
Дијете умије да покаже другу да му је стало до њега	✓		
Радо поклања	✓		
Самостално израђује поклон	✓		
Креативно је	✓		
Показује емпатију према другу	✓		Бира друга који није добио поклон
Поносно је на добро учињено дјело	✓		
Показује спремност на сарадњу	✓		

Рефлексија истраживача

Мотивациона прича „Показаћу ти да мислим на тебе“ инспирисала је дјецу да усреће своје другаре. Разговор о добрим дјелима подсјетио је на то колико мала геста може некоме уљепшати дан. Ова активност научила их је колико је важно имати другаре и имати могућност усрећити их, не само због њихове добробити већ и због унутрашњег задовољства. Поклони нису само материјалне ствари, довољан је мали загрљај или ријеч утјехе да покажу некоме колико им је стало.

Приказ случаја

Приказ случаја описује какав су ефекат имале усмјерене активности на дијете с потешкоћама у развоју. Тест емпатије којим су испитиванс дјецс на почетку реализације акционог истраживања је прилагођен дјевојчици, као што су прилагођене и активности у складу с потребама и њеним могућностима. Дјевојчица ХУ има шест година, а у васпитну групу уписана је са три године. Борави у старијој васпитној групи уз помоћ асистента. Неопходна јој је стална помоћ асистента у свим аспектима развоја. На основу добијања података од асистента о начину функционисања током боравка у вртићу и према налазу и мишљењу првостепене стручне комисије за процјену потреба и усмјеравању дјецс и омладине са сметњама у развоју дјевојчици је успостављена дијагноза, мјешовити специфични развојни поремећај- f83. Основни симптоми поремећаја су недостатак емоционалних одговора према људима и стварима, неразвијеност говора, моторике и когнитивних функција. На основу тога, у раду са стручном службом ЈПУ „Трол“, израђен је сет вјештина са шест задатака у вези с темом емпатије, који су прилагођени могућностима и способностима дјевојчице. Након иницијалног тестирања дјевојчица је укључена у учеће активности које су такође биле прилагођене. Потом је урађено финално тестирање, а резултати оба теста слиједе у наставку текста.

Током иницијалног тестирања дјевојчица је добро реаговала на мирне тонове и тиху музику. Брзи ритам и гласна музика узнемирили су дјевојчицу која се у том тренутку повукла у ћошак собе и рукама прекривала прво уши, па и очи. Када је испитивач почео правити мјехуриће од пјене дјевојчица му је пришла, радовала се и хватала мјехуриће. Иако је у том тренутку била видно расположена, уз помоћ асистента, штапалку је ставила на мјесто гдје се налази тужни смајлић. Код дјевојчице није добро развијена моторика те није успјела самостално цртати осјећања у брашну. Задатак је обавила уз помоћ асистента и брзо је изгубила интересовање. Сљедећи задатак, придруживање истих смајлића није био успјешно обављен. Уз подршку асистента придружила је два смајлића и одустала. Трудила се да ослободи животиње али није успјела, само их је преносила с једног мјеста на друго, играла се.

По завршетку иницијалног тестирања укључена је у активности. Опис, анализа и степен укључености у неке од активности биће приказане у наставку.

„Ми смо дјеца весела“

Дјевојчица ХУ укључена је у све сегменте активности уз помоћ асистента. Радо је учествовала. За крај активности, с асистентом је пунила балон с брашном те на њега цртала своје осјећање (срећа). Радо се играла са својом новом играчком, дуго по завршетку активности. Дјевојчица је својом играчком мотивисала осталу дјецу да и они направе исте играчке за себе.

„Чини добро и добром се надај“

Ако би била организована изложба украшених јаја у склопу ове активности, златна медаља сигурно би припала дјевојчици. Иако је дјевојчица била присутна у свим дијеловима активности, највећи утисак на нас оставило је опхођење према свом новом „пријатељу“. Дјевојчица је са својим асистентом украшавала јаје у вртићу, потом га понијела кући и сутрадан га вратила обученог у малу розу сукњу. На тај начин дјевојчица је показала емпатију и бригу о другима, у складу са својим могућностима, уз помоћ родитеља.

„Златно правило“

Дјевојчица ХУ у активности под називом „Златно правило“ добила је значајну улогу и својим учешћем допринијела развоју активности. Наиме, дјевојчица је, са својим асистентом, била кондуктер у аутобусу, код којег су дјеца могла купити своје карте за пут у Срећкоград. Дјевојчица је радо учествовала и потрудила се да свако добије своју карту како би се сви заједно упустили у авантуру вожње аутобусом. Није могла самостално манипулисати печатом који је требала ставити на карту, ту радњу обављала је уз помоћ асистента.

„Свако заслужује да има свој дом“

Брига о птичицама заинтересовала је дјевојчицу ХУ која је радо учествовала у изради кућица и прикупљању хране за птичице. За награду је добила златну рибицу о којој је свакодневно водила рачуна. Рибица је за ову дјевојчицу причињавала велику радост.

Сваки дан јој је плесала, пјевала и хранила је, а викендом је носила са собом кући како не би остала сама и гладна у вртићу.

По завршетку активности урађено је финално тестирање које је дало сљедеће резултате.

У резултатима финалног теста препознајемо мали напредак. Током слушања музике дјевојчица је плесала, радовала се и захтјевала да се музика пусти поново. Овај пут се није склањала у ћошак, а пуштана је иста музика, истим интензитетом као током иницијалног тестирања. Весели мјехурићи поново су изазвали добро расположење код дјевојчице, добијена је иста реакција. Иста реакција се поновила и у сљедећем задатку. Штипаљку је поново, уз помоћ асистента, ставила на тужни смајлић. Може се претпоставити да се дјевојчици свиђа само жута боја, а не и тужни смајлић. Радњу цртање у брашну није обавила како је захтјевао задатак већ се играла тако што је цијелом шаком правила шаре по брашну. Није успјела придружити исте смајлиће. Придружује механички оним редосљедом којим јој испитивач додаје апликације. Заробљене животиње није успјела самостално ослободити али је доста времена провела манипулишући њима. Стављала их је у њихову кутију, кутију је чувала и носила са собом гдје год да крене. Кутију са животињама грли и радује се. У кутији проналази животињу без ноге и показује испитивачу. Тражи од асистента помоћ да поправи играчку. Увидом у резултате иницијалног и финалног прилагођеног теста емпатије, одговорено је на треће истраживачко питање те је утврђено да је реализација *Програма подстицања развоја емпатије предшколске дјеце уз употребу сценске лутке* позитивно дјеловала на дијете с развојним кашњењима и потешкоћама.

Развој емпатије је процес који траје читав живот, то је вјештина која се не може развити за један дан. Потребно је уложити много труда и бити истрајан у промовисању добрих особина и емпатије у друштву. Сваки мали помак, поготово код дјевојчице ХУ која има потешкоће у развоју, значи много и мотивише васпитаче да наставе свој пут још јачи, бољи и креативнији у остварењу циља.

ЗАВРШНИ ОСВРТ НА РЕЗУЛТАТЕ АКЦИОНОГ ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање које је у основи имало задатак подстицање емпатије код дјеце предшколског узраста пружило је увид у степен развијености емпатије у раној доби и начине њеног изражавања. Резултати истраживања показују да дјеца изражавају емпатију на различите начине, што укључује препознавање и разумијевање туђих емоција, саосјећање, бригу и помоћ другима, поштовање туђих потреба и могућности као и уважавање и прихватање различитости.

Узимајући у обзир да емпатија није само урођена вјештина, већ вјештина која се развија кроз живот, осмишљене су и реализоване активности које за циљ имају подршку развоју емпатије. Активности су реализоване уз помоћ лутке Анике која је била драгоцен алат у раду с дјецом. Степен успјешности дјеловања мјерен је пажљиво израђеним тестом чији су резултати показали видљив напредак код дјеце, не само у институционалном контексту у којем је реализовано истраживање, већ и у породичном. Развој емпатичних односа посматран је кроз интеракцију с вршњацима, однос према људима из окружења, животињама, стварима, итд. Оно што се може закључити, увидом у резултате истраживања, јесте да су направљене видне промјене унутар контекста у којем је реализовано истраживање.

Снажан утицај на развоју овог сложеног социјално-емоционалног аспекта има окружење. Околина у којој дијете одраста и модел породичног окружења у већој или мањој мјери доприносе развоју емпатије. Дјеца која одрастају у здравој, подржавајућој средини, такође дјеца која одрастају у вишечланим породицама, с браћом и сестрама, склонија су промовисању емпатије у свом друштву. Стварању емпатичног друштва доприносе и здрави односи унутар установе у којој дијете борави. Развој емпатије кроз игру, учење и дружење унутар васпитне групе допринио је позитивним резултатима овог истраживања.

Будући да је један од циљева акционог истраживања мијењање и унапређење постојеће васпитно-образовне праксе, задатак истраживача, практичара био је да на основу изабраног проблема истраживања уведе дугорочне промјене и идеје за напредак и развој овог аспекта. Овај циљ је остварен путем збирке пажљиво браних тематских активности које пружају подршку развоја емпатије у институционалном контексту, али и шире. Рефлексивни

приступ истраживача допринио је квалитетијем васпитно-образовном процесу. Такође, промјене су се десиле и увођењем лутке која је дала велики допринос у раду с дјецом, искренијој комуникацији и бољој сарадњи. Васпитачи су оснажени да у свом раду с дјецом дјелују на развој емпатије као једне од најљепших људских особина. Овим акционим истраживањем постављени су чврсти темељи за даљњи континуирани рад на развијању емоционалне интелигенције и интеграцију учећих активности, које за циљ имају развој емпатије, у свакодневној васпитно-образовној пракси. Промјене су уочене у релацијама дијете-дијете, дијете-родитељ и дијете-васпитач. Односи међу групом вршњака били су у фокусу истраживања, напредак је уочен путем посматрања, дневника посматрања, индикатора за процјену успјешности постављених циљева као и теста емпатије. Резултати указују на то да активности које укључују интеракцију са сценском лутком ефикасније развијају способност препознавања и изражавања емпатије дјеце предшколског узраста. Овим је дат одговор на четврто истраживачко питање. Информације о односима у породичном контексту добијене су од родитеља, који су такође водили своје биљешке о промјенама које су уочавали код своје дјеце. Остварена је добра сарадња између васпитача и родитеља који су дали свој допринос и подршку самој реализацији истраживања, као и резултатима истраживања путем размјене информација током свакодневних индивидуалних разговора. Позитивне промјене у дјечијем понашању мотивисале су родитеље да буду важне карике у развијању и промовисању емпатије у породичном и друштвеном контексту. Уочене позитивне промјене у односу дијете-васпитач произашле су из субјективног доживљаја с обзиром на заједничко учешће у овом процесу. Позитиван учинак остварен је заједничким дјеловањем свих субјеката истраживања.

Може се закључити да се емпатија учи и развија кроз интеракцију с окружењем те да њеном развоју, код дјетета предшколског узраста, знатно доприносе вршњаци, родитељи, као и васпитачи. Развој и подршка емпатији у раном узрасту доприноси изградњи квалитетнијих међуљудских односа. Дјеца саосјећање исказују на различите начине те је важно овом процесу приступити индивидуално. Укључивање дјеце у намјенски осмишљене активности које су реализоване уз помоћ сценске лутке показало се као добар начин подстицања емпатије. Овим истраживањем, између осталог, допринијело се добрим, сарадничким односима у групи, међусобном поштовању и уважавању, искренијим и топлијим односима испуњеним саосјећањем. Направљен је само мали корак који води ка

успјешнијим емоционалним и друштвеним аспектима живота. Заједничким дјеловањем и промовисањем емпатије у друштву доприноси се да дијете израсте у особу која разумије, цијени и уважава осјећања и перспективе других.

ЛИТЕРАТУРА:

Банђур, В. и Поткоњак, Н. (1999). *Методологија педагогије*. Београд: Савез педагошких друштава Југославије.

Бојовић, Д. (2009). *Моћ маште, моћ покрета*. Београд: Центар за примењену психологију.

Bastašić, Z. (1988). *Lutka ima i srce i pamet*. Zagreb: Školska knjiga.

Boričević Maršanić, V. i sur. (2017). „Vidjeti sebe izvana, a druge iznutra”- Mentalizacija u djece i adolescenata i tretman temeljen na mentalizaciji za adolescente. Soc. psihijat. Vol. 45(2017) Br.1, str. 43-56.

Brown, B. (2008). *Equality in Action: A Way Forward with Persona Dolls*. London: Trentham Books Ltd.

Corbucci, M. (2022). *Playing the Game of Theater Together: The Use of Puppets in Social Inclusion Activities. Applied puppetry in education, development and therapy: Theory and practice*. 85- 99.

Diversity Dolls (unimelb.edu.au) pristupljeno: 6. 5. 2024.

[Do you hug each other enough? Here's how many hugs we need a day, to stay healthy - Varazdinski.hr \(net.hr\)](https://www.varazdinski.hr/net.hr) pristupljeno :14.6.2024

[Dockan Rut ger koll på rättigheter | Förskolan \(vilarare.se\)](https://www.vilarare.se) pristupljeno: 6.6.2024.

Fernežir, D. (2019). *Lutka zijevalica u radu s predškolskom djecom* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Teacher Education).

Glibo, R. (2000). *Lutkarstvo i scenska kultura*. Zagreb: Ekološki glasnik.

Goričan, V. (2022). *Primjena lutke osobe u radu s djecom predškolske dobi*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet

Grubišić, D. (2018). *Uloga lutke u socio-emocionalnom razvoju djeteta* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Teacher Education. Chair of Arts)

Hashmi, S., Vanderwert, R. E., Price, H. A., & Gerson, S. A. (2020). *Exploring the benefits of doll play through neuroscience. Frontiers in human neuroscience, 14*, 560176.

Ivon, H. (2010). *Dijete, odgojitelj i lutka. Pedagoške mogućnosti lutke u odgoju i obrazovanju*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.

Kamenov, E. (1999). *Predškolska pedagogija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Karlsson, M.B., Häikiö, T. K. i Magnusson, L. O. (2018). *Skapande verksamhet i förskolan*. Poland: Dimograf.

Knafo, A. i sur. (2009). *Empathy in Early Childhood*. Annals of the New York Academy of Sciences

Korošec, H. (2004). *Simbolna igra z lutko- način komunikacije v razredu*. Ljubljana: Pef. Magistrsko delo.

Korošec, H. (2013). Evaluating Study of Using Puppets as a Teaching Medium in Slovenian Schools. *Šk. vjesn.* 62 (2013), 4, 495-520.

Krznaric, R. (2014). *Empathy*. London: Rider.

Löwenborg, L. (2019). *Barns sociala och emotionella lärande*. Stockholm: Gothia Fortbildning.

Majaron, E. i Kroflin, L. (2004). *Lutka... divnog li čuda*. Zagreb: Međunarodni centar za usluge u kulturi.

Milivojčević, T. (2016). *Lutka u funkciji razvoja komunikacije i stvaralaštva djece predškolskog uzrasta*. Novi Sad: Krugovi detinjstva. Časopis za multidisciplinarna istraživanja djetinjstva, br.1. Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača.

Moro, Lj. (2016). *Empatija u Freudovim teorijskim razmatranjima i psihoanalitičkoj perspektivi*. Psihoterapija; vol 30, br.1: 4-57; pristupljeno 5.6.2024.

Mužić, V. (1986). *Metodologija pedagoškog istraživanja*. Sarajevo: Svjetlost OOUR Zavod za užbenike i nastavna sredstva, Sarajevo.

Ogresta, N. (2020). *Art-ekspresivne metode u radu s djecom predškolske dobi* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Teacher Education)

Persona Doll od najranije dobi uči prepoznati nepravdu u društvu | UNICEF Hrvatska,
приступљено 8.7.2024.год.

Pokrivka, V. (1991). *Dijete i scenska lutka*. Zagreb: Školska knjiga.

Popović, B. (2014). *Scensko obrazovanje vaspitača*. Sinteza 389-392

Smirnova, S. (2022). *Metaphorical Dolls in Psychological: Correction and Psychotherapy. Applied puppetry in education, development and therapy: Theory and practice*, 185-194

Smith, C. (2009). *Persona Dolls and anti-bias curriculum practice with young children: A case study of Early Childhood Development teachers* (Master's thesis, University of Cape Town).

Sutton Smith, B. (2001). *The Ambiguity of Play*. Harvard University Press, 228

Tierney & John L. (1995). *Puppetry in early childhood education*. Doctoral Dissertations 1896
- February 2014. 5218.

Tomasović, J. (2016). *Lutka u odgoju i obrazovanju*. Split: Stručni članak. Školski vjesnik: časopis za pedagoški teorijsku str. 1-392.

Vidaković, K. i sar. (2023). *Scenska lutka u vrtiću iz perspektive vaspitača*. U Zborniku radova sa naučnog skupa Banjalučki novembarski susreti, str. 243-259. Banja Luka: Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci

Vranjican, D. (2019). *Čimbenici koji utiču na pozitivan socio-emocionalni razvoj djece*. Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju, očitano 5. 6. 2024.

Weiser, D. (2021). *Poticanje razvoja empatije kod djece predškolskog uzrasta*. Slavonski Brod: Sveučilište u Slavonskom Brodu.

Winnicott, D. (1989). *Playing and reality*. London: Routledge

- Županić Beniћ, M. (2009). *O lutkama i lutkarstvu*. Zagreb: Leykam international.
- Видаковић, С. и сар. (2022). *Програм предшколског васпитања и образовања*. Завод за уџбенике и наставна средства.
- Гјурковић, Т. и Кнежевић, Т. (2023). *Показаћу ти да мислим на тебе*. Земун: ЈРЈ.
- Гјурковић, Т. и Кнежевић, Т. (2023). *Разумем те и нудим ти помоћ*. Земун: ЈРЈ.
- Гјурковић, Т. и Кнежевић, Т. (2023). *Умирићу себе да могу да утешим тебе*. Земун: ЈРЈ.
- Гјурковић, Т. и Кнежевић, Т. (2023). *Чувам природу јер знам колико ми даје*. Земун: ЈРЈ.
- Калиопуска, М. (1995). *Моралност и друштвена криза*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Партало, С. (2018). *Умјетност као циљ и средство васпитања и образовања предшколске дјеце*. У Зборнику радова са VII научно-стручне конференције међународног карактера Балканског савеза удружења васпитача БАПТА: *Култура и умјетност у предшколском васпитању и образовању*, стр. 43-53. Смедерево: Newpress.
- Партало, С. (2020). *Пријатељства предшколске дјеце*. Бања Лука: Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци.

Прилог бр.1 Програм подстицања развоја емпатије предшколске дјеце уз употребу сценске лутке

ОПШТИ ПОДАЦИ:

Предшколска установа:	ЈПУ „Трол“
Узрасна група:	Старија, 5-6 година
Радни простор:	Радна соба
Аспекти развоја:	Емоционални развој
Циљ:	Да планира активности и средину који ће помоћи дјеци да развијају независност и емотивну стабилност.
Образовни исходи:	Општи: Дијете аутентично изражава своје емоције, оптимистично је, доброг расположења, полетно и ведро. Конкретни: Након гледања представе, филма или читања приче може говорити о осјећањима јунака или о својим осјећањима у вези са виђеним или прочитаним.
МЕТОДЕ РАДА:	Стимулисање и храбрење на активност, посматрање и демонстрирање, метода говора, практични рад и вјежбање.
ОБЛИЦИ РАДА:	Индивидуални рад и рад са цијелом групом.
ДИДАКТИЧКА СРЕДСТВА И МАТЕРИЈАЛИ:	Лутка, импровизована сцена, апликације и фотографије различитих емоционалних стање, коцка емоција, радни листићи
Корелација са другим васпитно-образовним областима:	Развој говора

Литература:	Видаковић, С. и сар. (2022). <i>Програм предшколског васпитања и образовања</i> . Завод за уџбенике и наставна средства. Самостално креирана прича
-------------	--

ТОК АКТИВНОСТИ:	
Припремни дио:	Васпитач припрема сцену и главне ликове представе. Дјеца сједе у полукругу на тепиху радне собе.
Уводни дио:	Уводну активност започињемо представљањем лутке. Лутка води разговор са дјецом и позива их да погледају представу коју је припремила за њих. Представа се изводи на импровизованој сцени. Главни јунаци представе су лутка Аника и њен пријатељ Мики. Назив представе је „Ми смо дјеца весела“.
Главни дио:	Ми смо дјеца весела <i>Лутка Аника излази на сцену и пјевући своју омиљену пјесмицу. Потом на сцену долази Мики и љутито се обраћа Аники.</i> Мики: Каква је то галама, ко то пјева данас, коме је то још до пјесме када је овако ружно вријеме, киша пада, све је преплавило сивило, нигдје зеленила, цвијећа, па чак ни

	цвркута птица. <i>(Долази до Анике и наставља)</i>. Зар не видиш да је природа љута, зар не видиш да су птице љуте, зар не видиш да сам и ја љут?! Аника: Ооооо добар дан, Мики, и мени је драго што тебе видим! Како си данас? Желиш ли загрљај, можда пољубац? <i>(Прилази Микију у намјери да га загрли и пољуби)</i>. <i>(Мики одгурну Анику од себе, Аника се саплела и пала, почиње да плаче)</i>. Мики: Ево видиш шта се деси када је неко толико срећан без разлога! Аника: <i>(Одговара кроз плач)</i>. Ово се десило зато што си ти без разлога тужан! Мики: А, не, не! Нисам ја без разлога тужан. Заправо ја нисам тужан, ја сам љут! Аника: Зашто си љут? Зато што ти се не свиђа природа, зато што је ружно вријеме? Мики: Љут сам на све! На цијели свијет, чак и на тебе! Аника: На мене? <i>(Зачуђено упита Аника)</i>.
--	--

	Мики: Да, да! На тебе, на своју маму, своје играчке... Аника: Ааа, сад ми је јасно! Нешто се десило само не желиш да ми кажеш, зар не?! Мада, показао си ми то већ, али на погрешан начин. Мики: Зашто бих ја теби то испричао када си ти ионако срећна, немаш проблема и нећеш ме разумјети?! Аника: Можда и ја имам проблема само их не показујем на такав начин. Мики: Него, како их показујеш? Тако што пјеваш цијели дан, ла, ла, ла? (<i>Пуга се Аники</i>). Аника: Не, него испричам шта ме мучи својим родитељима, сестри, пријатељима... и веома лако ријешимо проблеме. Ако желиш да ми испричаш ја ћу бити ту за тебе и радо ћу ти помоћи. Мики: Добро. Могу ти испричати али бојим се да ме нећеш разумјети.
--	--

	Аника: Сигурна сам да хоћу. Ионако већ препознајем да имаш проблем и нудим ти помоћ. Мики: <i>(Уздахну и прилази ближе Аники).</i> Синоћ сам се играо у дворишту са својим играчкама, почела је падати киша, брзо сам ушао у кућу и заборавио узети своје играчке. Цијелу ноћ су остале вани. Мама се јутрос наљутила на мене. Рекла ми је да то није лијепо и да у животу никада не треба напустити своје родитеље, пријатеље, па чак ни играчке. Питала ме како би се ја осјећао да ме је неко оставио цијелу ноћ вани. Аника: Доброоо, шта се онда десило? Мики: Ништа! Ја сам се наљутио и дошао сам овдје да тражим нове играчке. Аника: А шта се десило са твојим старим играчкама, јеси ли их поспремио на њихово мјесто, на сигурно? Мики: Не! То ће мама! Ионако каже да се оне сигурно више неће хтјети играти са мном.
--	---

	<i>Аника:</i> Разумијем те да си љут. Сви смо ми понекад љути. Сјети се да су то твоје играчке и сигурно вам је било лијепо док сте се играли заједно. Мислим да их требаш поспремити на њихово мјесто, можда више неће бити љуте, а можда се нису ни наљутиле јер то се свима може десити. Сигурна сам да то ниси намјерно урадио. Ево и ја ти могу помоћи, можемо заједно то учинити! <i>Мики:</i> А мама? <i>Аника:</i> Маме се никад не наљуте на своју дјецу, само на њихово понашање. Сигурно ће бити поносна што си поспремио своје играчке и показао да бринеш о ономе до чега ти је стало, а и срећна јер, знаш, и мамама понекад треба помоћ! Као што сада помоћ треба и мени јер сам повриједила своју ногу. <i>Мики:</i> Извини, то сам скроз заборавио. Ја сам те повриједио али нисам то хтио. Можеш ли ми опростити?
--	---

	Аника: Наравно да могу. Ја те разумијем. Вјерујем ти да ме ниси повриједио намјерно. Незгоде се дешавају. Мики: Хвала ти Аника, ти си прави пријатељ! Дозволи да ти помогнем. <i>(Прилази Аники и подиже је са пода).</i> Да ли је твоја нога у реду? Аника: У реду је, имам само малу огреботину. Мики: Желиш ли да ти покажем своје играчке? Надам се да су на оном мјесту гдје сам их оставио и да се нису наљутиле на мене. Аника: Наравно, пођимо заједно! Послије можемо заједно јести колаче. Колачи ме увијек орасположе! <i>(Аника и Мики одлазе са сцене. Умјесто облака на сцени се појављује сунце и у позадини се чује цвркулт птица).</i> По завршетку представе Аника води разговор са дјецом о оном шта су видјели
--	---

	на сцени. У комуникацији се користи слједећим питањима: Шта вам се највише свидјело у представи? Шта вам се није свидјело? Која је поука? Ко су главни јунаци, односно глумци? Ко је био тужан, а ко срећан? Шта су то туга и срећа? Требамо ли имати разлог за срећу и тугу? Када сте ви срећни, а када тужни? Јесте ли чули за још нека осјећања поред туге и среће? Које се још осјећање спомиње у представи? Аника дјечи показује коцку на којој се налазе различите апликације осјећања. Дјеца бацају коцку, описују осјећање са слике. Разговор се наставља.
--	---

Завршни дио:	У завршном дијелу дјеца раде у радним листићима. На папиру се налази лик дјечака или дјевојчице, а поред лика апликације различитих осјећања. Дјеца имају задатак да одаберу апликацију, односно осјећање, изрежу и залијепе на свој лик. Када заврше свој задатак дјеца образлажу свој одабир.
---------------------	--

ОПШТИ ПОДАЦИ:

Предшколска установа:	ЈПУ „Трол“
Узрасна група:	Старија, 5-6 година
Радни простор:	Радна соба
Аспекти развоја:	Социо-емоционални развој
Циљ:	Да освјешћује код дјеце различите потребе, ставове и вриједности људи, а који могу утицати на њихове акције и поглед на свијет.
Образовни исходи:	Општи: Дијете је толерантно, поштује туђе идеје, осјећања, увјерења и поступке. Конкретни: Показује разумијевање за друге људе, њихове дјелатности и активности, поштује њихова осјећања и уважава њихова мишљења.
МЕТОДЕ РАДА:	Посматрање и демонстрирање, метода говора, практичан рад и вјежбање и стимулисање и храбрење на активност.
ОБЛИЦИ РАДА:	Појединачни и рад са цијелом групом.
ДИДАКТИЧКА СРЕДСТВА И МАТЕРИЈАЛИ:	Различите папуче, реквизити за глуму (кецеља, кромпир, нож за мазање, цигла, врећа за смеће, даска и шараф...), папуче од папира, маказе, љепило, фломастери;
Корелација са другим васпитно-образовним областима:	Интелектуални развој, физички развој и умјетност и стваралаштво.
Литература:	Видаковић, С. и сар. (2022). <i>Програм предшколског васпитања и образовања</i> . Завод за уџбенике и наставна средства.

ТОК АКТИВНОСТИ:	
Припремни дио:	Васпитач припрема средства и материјале за рад. Прилагођава радни простор за извођење активности.
Уводни дио:	Активност започиње трком под називом „У туђим ципелама“. Случајним одабиром бирамо двоје дјеце која ће учествовати у трци. Једно дијете трчи у својим ципелицама, а другом дјетету ће лутка Аника посудити ципелице. Луткине ципелице су за неколико бројева мање од дјечијих. Циљ је научити дјецу како је то када обујеш туђе ципеле као и да стекну утисак како је бити у туђој кожи.
Главни дио:	У главној активности дјеца пролазе кроз различите улоге. Испред њих се налази неколико различитих пари ципела. Преобувајући ципеле дјеца пролазе кроз различите улоге – васпитач, мајстор, домаћица и чистач. Када дијете уђе у ципеле васпитача има задатак да остале другаре покуша научити рецитацију по сопственом избору. У ципелама мајстора дијете ће покушати одвити вијак који је чврсто заврнут. Када дијете уђе у ципеле домаћице добиће задатак да огули кромпир уз помоћ ножа за размазивање који нема оштрице. У ципелама чистача дијете покушава подићи велику врећу за смеће у којој се налазе цигле. Циљ ове активности је да дијете кроз различите улоге научи разумијети и поштовати друге људе и све оно што они раде. Такође, циљ је да схвате колико је њихова улога у нашим животима важна, те да цијене особе из свог окружења.

Завршни дио:	У завршној активности дјеца праве папучице од папира те их украшавају по својој вољи. Папучице ће послужити као подсјетник на размишљање о осјећајима других и како је бити у туђим ципелама.
--------------	---

ОПШТИ ПОДАЦИ:

Предшколска установа:	ЈПУ „Трол“
Узрасна група:	Старија, 5-6 година
Радни простор:	Радна соба
Аспекти развоја:	Друштвени и емоционални развој
Циљ:	Да код дјеце развија одговорност, да брину о себи и другима, додјељујући им различите задатке, примјерене узрасту и могућностима.
Образовни исходи:	Општи: Дијете препознаје границе свог понашања и дјеловања. Конкретни: Постаје свјесно властитих поступака и њихових посљедица, те преузима одговорност за њих, уз подстицај и подршку.
МЕТОДЕ РАДА:	Стимулисање и храбрење на активност, посматрање и демонстрирање и метода говора.
ОБЛИЦИ РАДА:	Појединачни рад, рад у пару и групни рад.
ДИДАКТИЧКА СРЕДСТВА И МАТЕРИЈАЛИ:	„Прича о дјечаку и огради“, ограда, ексери, кљешта, јаја, фломастери и кашика.
Корелација са другим васпитно-образовним областима:	Физичко васпитање, развој говора и комуникације и умјетност и стваралаштво.
Литература:	Благојевић, М. <i>Прича о дјечаку и огради</i> . Интернет. Видаковић, С. и сар. (2022). <i>Програм предшколског васпитања и образовања</i> . Завод за уџбенике и наставна средства.

ТОК АКТИВНОСТИ:	
Припремни дио:	Васпитач припрема радни простор и материјале за рад. Мотивише дјецу и позива на активност.
Уводни дио:	У уводном дијелу активности лутка дјеци чита поучну причу „Прича о дјечаку и огради“. ПРИЧА О ДЈЕЧАКУ И ОГРАДИ Био један мали дјечак који је имао лошу нарав. Отац му је дао врећу пуну ексера и рекао да сваки пут када буде љут и изгуби контролу над собом, укуца један ексер у ограду. Првог дана дјечак је укуцао 37 ексера. Током слjedeћих неколико мјесеци он је научио контролисати своју љутњу, и број закуцаних ексера се смањивао. Открио је да је лакше контролисати нарав него закуцавати ексер у ограду. Напокон је освануо дан у ком дјечак није закуцао ни један ексер. Отишао је оцу и рекао му како тог дана није био љут. Отац му је тада одговорио: -Сваког дана када успијеш контролисати своје понашање, из оградe ишчупај по један ексер. Дани су пролазили и једног дана дјечак је рекао оцу да је извадио све ексерe. Отац је узео сина за руку и одвео га до оградe. Тада му је рекао:- Добро си то урадио сине мој али погледај све те рупе у огради. Ограда више никад неће бити иста. Када у љутњи кажеш неке ствари оне остављају ожиљак, као што су ове рупе у огради. Тако можеш човјека повриједити и рећи му безброј пута да ти је жао, али ране остају.

	Вербална рана је исто тако болна као и физичка. Пријатељи су врло вриједан драгуљ, они чине да се смијеш, охрабрују те да успијеш у нечему, они су спремни да те саслушају, да подијеле твоју бол, имају лијепе ријечи за тебе и увијек им је срце отворено. По завршетку приче слиједи разговор о прочитаном. Заједно извлачимо поуку приче и проналазимо начине како о некоме можемо бринути и пазити на њихова осјећања. Из оgrade извлачимо ексере како би дјеца видјела рупе које остају као посљедица нашег понашања према другима.
Главни дио:	У главном дијелу активности свако дијете ће добити „живо“ јаје које треба да украси по сопственом избору. Свако дијете треба водити рачуна о свом јајету, бринути да се не полупа, понијети га са собом кући и други дан донијети у вртић. Циљ ове активности је мотивисати дјецу да буду пажљиви према другим људима и научити их да брину о другима.
Завршни дио:	Активност завршавамо такмичарском игром „јаје и кашика“. Ова активност захтијева од дјеце да одрже равнотежу и координирају своје покрете како би спријечили да јаје падне.

ОПШТИ ПОДАЦИ:

Предшколска установа:	ЈПУ „Трол“
Узрасна група:	Старија, 5-6 година
Радни простор:	Радна соба
Аспекти развоја:	Социо-емоционални развој
Циљ:	Да између себе и дјете његује позитивне емоције, другарске, партнерске и сарадничке односе, као и узајамно поштовање и повјерење.
Образовни исходи:	Општи: Дијете успоставља, развија и одржава позитивне односе с другом дјецом и одраслима. Конкретни: Користи различите начине да успостави и одржава другарске односе (нпр. дијели храну и играчке са вршњацима, започиње разговор, придружује се игри, позива другу дјецу да се играју, смијеши се другима, помажу се међусобно и сл.).
МЕТОДЕ РАДА:	Стимулисање и храбрење на активност, метода говора и практичан рад и вјежбање.
ОБЛИЦИ РАДА:	Појединачни и групни рад
ДИДАКТИЧКА СРЕДСТВА И МАТЕРИЈАЛИ:	Прича „Мала црвена кока и зрно пшенице“, материјал за колач (брашно, шећер, уље, какао, јабуке...).
Корелација са другим васпитно-образовним областима:	Развој говора и интелектуални развој

Литература:	Видаковић, С. и сар. (2022). <i>Програм предшколског васпитања и образовања</i> . Завод за уџбенике и наставна средства.
-------------	--

ТОК АКТИВНОСТИ:	
Припремни дио:	Васпитач организује радни простор и прилагођава га потребама активности. Позива дјецу на пажљиво слушање приче и активно учествовање у активности.
Уводни дио:	У уводном дијелу активности васпитач дјеци чита мотивациону причу “Мала црвена кока и зрно пшенице”. МАЛА ЦРВЕНА КОКА И ЗРНО ПШЕНИЦЕ Мала црвена кока чепркала по дворишту и пронашла зрно пшенице. - Гледајте, гледајте – каже кока. Нашла сам зрно пшенице. Ко ће га однијети у млин? Биће колача. - Ја не – каже миш. - Ни ја – каже патка. - Онда ћу га однијети сама – каже мала црвена кока. Узме зрно пшенице и однесе га у млин. - Ко ће брашно донијети кући? – пита кока. - Ја не – каже миш. - Ни ја – каже патка. - Онда ћу га донијети сама – каже кока. - Ко ће тијесто умијесити – пита кока? - Ја не – каже миш. - Ни ја – каже патка. - Добро. Онда ћу га умијесити сама – каже кока. - Ко ће пећи колач – пита кока? - Ја не – каже миш. - Ни ја – каже патка. - Онда ћу га испећи сама – каже кока.

	- Ко ће јести колач? – пита кока - Ја – каже миш. - И ја – каже патка. - Не ви – каже кока –појешћу га сама! По завршетку приче водимо разговор о прочитаном.
Главни дио:	У главној активности васпитач позива дјецу да заједно праве колач. У изради колача учествује и лутка која се нада да је дјеца неће заборавити када буде дегустација колача. По завршетку израде колача дијеле га на онолико парчића колико дјеца изброје да треба, како би сви који су учествовали у прављењу колача добили своје парче. Циљ је научити дјецу да буду праведна и да дијеле.
Завршни дио:	У завршном дијелу активности дјеца играју коло уз пјесму „Ко, ко, ко, ко, ко, кода, мени колач вама два“.

ОПШТИ ПОДАЦИ:

Предшколска установа:	ЈПУ „Трол“
Узрасна група:	Старија, 5-6 година
Радни простор:	Радна соба
Аспекти развоја:	Друштвени и емоционални развој
Циљ:	Одговорност према себи и другима
Образовни исходи:	Општи: Дијете је способно да уради праву ствар у право вријеме, стичући самопоуздање и повјерење у себе, али и повјерење одраслих. Конкретни: Доноси одлуке на основу тога шта се у његовом окружењу (породици, предшколској установи, вршњачкој групи) сматра добрим, вриједним, прихватљивим и позитивним.
МЕТОДЕ РАДА:	Метода усменог излагања, метода демонстрације, проблемска метода и метода практичног рада
ОБЛИЦИ РАДА:	Индивидуални и групни рад
ДИДАКТИЧКА СРЕДСТВА И МАТЕРИЈАЛИ:	Лутка, импровизовани аутобус, костими, фотографије на којима је илустровано лијепо понашање и музика.
Корелација са другим васпитно-образовним областима:	Развој говора и комуникације и физички развој

Литература:	Видаковић, С. и сар. (2022). <i>Програм предшколског васпитања и образовања</i>. Завод за уџбенике и наставна средства. Боровац, И. (2023). <i>Дечји бонтон – правила за лијепо понашање</i>. Мозаик књига.
-------------	---

ТОК АКТИВНОСТИ:	
Припремни дио:	Васпитач припрема радну собу, материјале и средства за рад. Прије почетка активности слаже столице у полукруг тако да број столица буде мањи од броја дјеце. Васпитач мотивише дјецу да сами ријеше проблем недостатка мјеста.
Уводни дио:	У уводном дијелу активности лутка и васпитач заједно сједе на једној столици. У једном тренутку лутка устаје са столице и обраћа се васпитачу - „Уступићу ти своје мјесто, ја сам млађа и није ми никакав проблем да стојим. Научила сам да се тако поштују старији. Ти слободно сједни ту, ја ћу да стојим. Ионако сам виша док стојим и боље видим другаре“. Васпитачица захваљује лутки и похваљује њено понашање. Лутка се потом обраћа дјецу - „Драга дјецо, знате ли ви шта је то поштовање“? Тако започиње комуникацију с дјецом на тему „поштовање“. У комуникацији се користи различитим фотографијама које показују поштовање према другарима, родитељима, васпитачима, старијим особама, особама с инвалидитетом, трудницама, итд.
Главни дио:	По завршетку уводне активности лутка позива дјецу на заједничко путовање. У радној соби прав се импровизовани аутобус, заједно бирају возача и кондуктера, купују карте, укрцавају се и крећу. На путу ка замишљеном циљу, дјецу

	чекају различити изазови. У радну собу, у жељи да се укрцају у аутобус, улазе васпитачи, један по један, прерушени у старицу, трудницу, особу чија је нога у гипсу, мајку с малим дјететом и сл. Мјеста у аутобусу су сва попуњена. Првој особи која уђе у аутобус, своје мјесто уступиће лутка, како би указала осталим путницима у аутобусу на лијепо понашање. Васпитач посматра дјецу како се односе према осталим путницима који ће ући у аутобус те по завршетку активности позива дјецу на заједничку дискусију.
Завршни дио:	Активност завршавамо покретном игром „музичке столице“. Ова игра има за циљ да мотивише дјецу да пронађу рјешење како ова игра не би имала крај, односно да пронађу начин да свако дијете у сваком дијелу игре има своје мјесто на столици.

ОПШТИ ПОДАЦИ:

Предшколска установа:	ЈПУ „Трол“
Узрасна група:	Старија, 5-6 година
Радни простор:	Радна соба
Аспекти развоја:	Друштвени и емоционални развој
Циљ:	Да заједно са дјецом у предшколској установи ствара средину за његовање вриједности различитости, у којој ће се сва дјеца осјећати сигурно и равноправно учествовати, без обзира на способности, пол, социјално и национално поријекло, вјерску и етничку припадност и културни идентитет.
Образовни исходи:	Општи: Дијете препознаје, прихвата и поштује сличности и разлике међу људима. Конкретни: Идентификује и именује сличности и разлике међу људима, прави поређења себе са другима, на основу сличности и разлика (физички изглед, омиљена игра, омиљена храна, најдража бајка и сл.).
МЕТОДЕ РАДА:	Метода усменог излагања, метода демонстрације, проблемска метода и метода практичног рада
ОБЛИЦИ РАДА:	Појединачни и групни рад.
ДИДАКТИЧКА СРЕДСТВА И МАТЕРИЈАЛИ:	Видео запис на тему инклузије „Инклузија из перцепције школског друга“, лутка, колица, завој, канап, блок папир, четкице и водене боје.
Корелација са другим васпитно-образовним областима:	Умјетност и стваралаштво и откривање и разумијевање свијета.

Литература:	Видаковић, С. и сар. (2022). <i>Програм предшколског васпитања и образовања</i> . Завод за уџбенике и наставна средства.
-------------	--

ТОК АКТИВНОСТИ:	
Припремни дио:	Васпитач припрема простор и материјале за рад. Уноси у собу лутку која сједи у колицима.
Уводни дио:	У уводном дијелу активности дјеца гледају анимирани филм на тему инклузије под називом „Инклузија из перцепције школског друга“. Филм приказује однос дјеце према дјечи с потешкоћама у развоју.
Главни дио:	У главном дијелу активности лутка води разговор са дјецом. Прво их пита примјећују ли нешто необично везано за њу (циљ је да дјеца примјете да је лутка у колицима). Разговор се даље наставља кроз питања: Шта вам се највише свидјело у филму, а шта вам се није свидјело? Како сте се осјећали док сте гледали филм? Да ли је дјечак из филма сличан мени и ако јесте, зашто? Постоји ли сличност између вас и дјечака из видеа? Како су се понашала остала дјеца према дјечаку који користи колица за кретање?

	Зашто дјечак није пружио руку Марији када се хтјела упознати с њим? Зашто се Марија трудила да помогне дјечаку? Да ли сте ви некада имали прилику помоћи неком с потешкоћама у развоју? На који начин можете данас помоћи мени? Желите ли се и данас играти са мном иако не могу ходати? Желите ли да заједно цртамо иако моје руке данас не функционишу добро и не могу држати кист у рукама? Након разговора лутка позива дјецу да заједно цртају воденим бојама.
Завршни дио:	У завршном дијелу активности лутка држи кист у устима и покушава да црта, остала дјеца је прате.

ОПШТИ ПОДАЦИ:

Предшколска установа:	ЈПУ „Трол“
Узрасна група:	Старија, 5-6 година
Радни простор:	Радна соба
Аспекти развоја:	Друштвени и емоционални развој
Циљ:	Да заједно са дјецом у предшколској установи ствара средину за његовање вриједности различитости, у којој ће се сва дјеца осјећати сигурно и равноправно учествовати, без обзира на способности, пол, социјално и национално поријекло, вјерску и етничку припадност и културни идентитет.
Образовни исходи:	Општи: Дијете интуитивно препознаје предрасуде, стереотипе и дискриминацију и, у складу са својим могућностима, само и са другима, дјелује против њих. Конкретни: Препознаје, цијени и поштује различитост (пол, узраст, изглед тијела, боја косе и очију, способности, породична структура, раса, језик, култура, национална и вјерска припадност, сметње у развоју и сл.)
МЕТОДЕ РАДА:	Метода усменог излагања, метода демонстрације, проблемска метода и метода практичног рада
ОБЛИЦИ РАДА:	Појединачни и групни рад.
ДИДАКТИЧКА СРЕДСТВА И МАТЕРИЈАЛИ:	Лутке различите боје коже и луткарско платно.

Корелација са другим васпитно-образовним областима:	Физички развој и здравље и откривање и разумијевање свијета.
Литература:	Видаковић, С. и сар. (2022). <i>Програм предшколског васпитања и образовања</i> . Завод за уџбенике и наставна средства. Непознат аутор. <i>Коло свијета</i> . Интернет.

ТОК АКТИВНОСТИ:	
Припремни дио:	Васпитач припрема средства и материјале за рад. Мотивише дјецу на активност.
Уводни дио:	У уводном дијелу активности лутка води разговор са дјецом о различитостима. Шта нам је то заједничко, а шта нас разликује једне од других? Лутка потом пред дјецу износи кутију и одаје им тајну да се у кутији налази дијете које је њој најдраже и најпосебније. Дјеца, једно по једно, отварају кутију и у њој проналазе огледало на коме виде свој одраз. На тај начин шаљемо дјечи поруку да су сви једнако вриједни и посебни на свој начин.
Главни дио:	КОЛО СВИЈЕТА ПРИПОВЈЕДАЧ: Ово што ћу вам сада рећи можда је сан, можда је јава, но доћи ће дан када постат ће истина права. У неком далеком кутку свијета, гдје најљепше цвијеће цвјета, нашла су се заједно четири дјечака из различитих крајева свијета. Ево, првога, свијетла му је боја лица, очи плаве као поточница, коса свијетла, осмијех благ

	на носу пјегица траг! (Долази бијели дјечак.) БИЈЕЛИ ДЈЕЧАК: Ево ме! Стигох! Одмах сам ово мјесто препознао. Ту ме неки тихи глас дозвоа. Шта ћу овдје сам? Нјабоље да причекам! (Долази црни дјечак.) ЦРНИ ДЈЕЧАК: Добар дан! БИЈЕЛИ ДЈЕЧАК: Добро ми дошао! ЦРНИ ДЈЕЧАК: Баш fino што сам те нашао! Стигох из далеке Африке! (Дотрчи жути дјечак.) ЖУТИ ДЈЕЧАК: Ево и мене! Из далеког Јапана долетјех к вама без муке! (Придружује им се црвени дјечак.) ЦРВЕНИ ДЈЕЧАК: Ах, ту сте! Да видим, на правом сам мјесту! Ти си Бијелац, ти Црнац, а ти Јапанац! Да се представим: ја сам Индијанац! БИЈЕЛИ ДЈЕЧАК: Гле, гле, како смо слични! Хајде да руке спојимо и загрљај подијелимо, кроз путовање среће заједно коло свијета заиграмо! По завршетку луткарске представе дјеца заједно са лутка плешу коло након чега водимо разговор о представи и доносимо заједнички закључак – сви смо једнако вриједни и посебни на свој начин.
--	--

Завршни дио:	У завршном дијелу активности плешемо уз музику из различитих крајева свијета.
--------------	---

ОПШТИ ПОДАЦИ:

Предшколска установа:	ЛПУ „Трол“
Узрасна група:	Старија, 5-6 година
Радни простор:	Радна соба
Аспекти развоја:	Социо-емоционални развој
Циљ:	Да доприноси развоју интерперсоналних односа дијете-дијете, дијете-одрасли, његује емпатију, групну солидарност, осјећање групне припадности, међусобно разумијевање и сарадњу, ораганизујући ситуације у којима се окупљају око заједничких циљева и активности.
Образовни исходи:	Општи: Дијете посједује ниво емоционалне свијести и стабилности, у складу с својим узрастом, осјећањем сигурности, повјерења и прихваћености у групи. Конкретни: Препознаје осјећања других, вербално изражава и описује емоционална стања других у конкретним ситуацијама.

МЕТОДЕ РАДА:	Стимулисање и храбрење на активност, метода говора и практичан рад и вјежбање.
ОБЛИЦИ РАДА:	Појединачни и групни рад
ДИДАКТИЧКА СРЕДСТВА И МАТЕРИЈАЛИ:	Бајка „Ружно паче“, лутка и папирићи у боји.
Корелација са другим васпитно-образовним областима:	Развој говора
Литература:	Видаковић, С. и сар. (2022). <i>Програм предшколског васпитања и образовања</i> . Завод за уџбенике и наставна средства. Пејић-Ранђеловић, Д. (2009). <i>Најлепше бајке на свету</i> . Pi-press.

ТОК АКТИВНОСТИ:	
Припремни дио:	Васпитач припрема радни простор и мотивише дјecu на активност.

Уводни дио:	У уводном дијелу активности васпитач уноси лутку у просторију и разговара са њом: „Драга Аника, зашто си сједила тамо сама и напуштена? Гдје су твоји другари, зашто су те сви заборавили? Како си? Јеси ли се уплашила? Аника тужним гласом и тихим тоном одговара васпитачу: „Тужна сам и уплашена. Осјећам се одбачено. Не знам само зашто су ме другари заборавили“. Васпитач тражи одговоре од дјете, мотивише их да разговарају на ову тему.
Главни дио:	У главном дијелу активности лутка дјети чита бајку “Ружно паче”. По завршетку приче разговара са дјецом кроз слједећа питања: -Шта вам се највише свидјело у бајци, а шта вам се није свидјело? -Која је поука приче? -О чему се ради у причи, можеш ли ми укратко испричати? -Зашто је мама патка оставила своје мало паче? -Како се осјећало Ружно паче када га је мама патка оставила? -Како си се ти осјећао/ла док си слушао/ла бајку? -Зашто је важно да бринемо једни о другима и да никада не дозволимо да се неко осјећа одбачено?
Завршни дио:	Активност завршавамо игром „Одбачени“. Дјеца из кутије извлаче папериће од којих је само један црн. Након тога дјеца са истом бојом паперића проналазе једни друге и тако праве групице, а дијете које је извукло црни паперић остаје само. Питамо дијете које је извукло црни паперић како се осјећа, потом посматрамо остале групице дјеце хоће ли га неко позвати да им се придружи. Настављамо разговор о осјећањима те настављамо игру док год траје интересовање дјеце.

--	--

ОПШТИ ПОДАЦИ:

Предшколска установа:	ЈПУ „Трол“
Узрасна група:	Старија, 5-6 година
Радни простор:	Радна соба
Аспекти развоја:	Друштвени и емоционални развој
Циљ:	Да планира активности и средину који ће помоћи дјечи да развијају независност и емотивну стабилност.
Образовни исходи:	Општи: Дијете аутентично изражава своје емоције, оптимистично је, доброг расположења, полетно и ведро. Конкретни: Препознаје емоцију на основу боје и тона, гласа и геста.
МЕТОДЕ РАДА:	Стимулисање и храбрење на активност, посматрање и демонстрирање.
ОБЛИЦИ РАДА:	Индивидуални, групни и рад у пару.
ДИДАКТИЧКА СРЕДСТВА И МАТЕРИЈАЛИ:	Балон и музика различитог ритма.
Корелација са другим васпитно-образовним областима:	Музичко васпитање и физичко васпитање.
Литература:	Видаковић, С. и сар. (2022). Програм предшколског васпитања и образовања. Завод за уџбенике и наставна средства.

ТОК АКТИВНОСТИ:	
Припремни дио:	Васпитач обезбјеђује простор и материјале за рад. Одабира музику прикладну за активност. Мотивише дјецу за рад.
Уводни дио:	У уводном дијелу активности дјеца слушају музику различитог ритма: Антонио Вивалди – Четири годишња доба, Кондоров лет, Манда – Ћускају, Зденка Вучковић – Зека и поточић, звукови природе уз лагану инструменталну музику, музика из филма „Чаробњак из Оза“, Жељко Јоксимовић- Љубав је... Дјеца на основу музике коју чују испољавају емоције кроз покрет и гестикулацију.
Главни дио:	У главном дијелу активности дјеца свирају помоћу балона. У позадини слушају музику и на одређене тактове дјеца праве звук помоћу балона. Активност захтијева концентрацију и пажљиво слушање, будући да је циљ ускладити покрет и слух.
Завршни дио:	Активност завршавамо плесом са балонима. Плес се одвија у пару. Дјеца бирају партнере, између партнера се налази балон који морају чувати што дуже без помоћи руку и кретати се у ритму музике. Партнери који међусобно буду најбоље сарађивали и најдуже задржали балон између себе биће проглашени побједником. Током активности васпитач посматра дјецу и подстиче их на сарадњу, истрајност те их мотивише да се радују успјеху њихових другара иако они не побиједе.

ОПШТИ ПОДАЦИ:	
Предшколска установа:	ЈПУ „Трол“
Узрасна група:	Старија, 5-6 година
Радни простор:	Радна соба
Аспекти развоја:	Друштвени и емоционални развој
Циљ:	Да организује активности уз помоћ којих ће дјеца формирати основна знања о људима, њиховој дјелатности, животу, друштвеним односима и постојању правила друштвеног понашања и које ће примјењивати у свакодневном животу.
Образовни исходи:	Општи: Дијете је свјесно важности и вриједности људског рада, поштује радне људе, има пажљив однос према производима њиховог рада, учествује у животу и раду одраслих, у складу са својим могућностима. Конкретни: Познаје поједина занимања људи (љекар, полицајац, ватрогасац, кувар, васпитач, учитељ, мајстор и сл.).
МЕТОДЕ РАДА:	Стимулисање и храбрење на активност, посматрање и демонстрирање, метода говора и практичан рад и вјежбање.
ОБЛИЦИ РАДА:	Појединачни и групни.
ДИДАКТИЧКА СРЕДСТВА И МАТЕРИЈАЛИ:	Самостално креирана прича, импровизирана амбуланта, реквизити за занимање доктора (играчка стетоскоп, завој, фластери, инјекција, докторски сто и столица, лијек итд.), картице на којима су слике различитих болести...

Корелација са другим васпитно-образовним областима:	Откривање и разумијевање свијета и развој говора.
Литература:	Видаковић, С. и сар. (2022). <i>Програм предшколског васпитања и образовања</i> . Завод за уџбенике и наставна средства. Самостално креирана прича

ТОК АКТИВНОСТИ:	
Припремни дио:	Васпитач припрема материјале и средства за рад. У радној соби припрема импровизовану амбуланту са докторским прибором.
Уводни дио:	У уводном дијелу активности лутка Аника дјеци прича причу из свог дневника. АНИКИНЕ НЕЗГОДЕ 05.10.2024. (уторак) Драги дневниче... Сваки нови дан за дјецу је нова авантура. Нски дани су испуњени срећом, а неки и тугом. Данас сам имала помало тужан дан, тренутак непажње коштао ме повреде али срећом на свијету постоје добри људи, људи који нам желе добро, који нам могу помоћи и обојити наш дан у ружичасто. Тобогани у парку нису тако безбједни када пада киша, то нисам знала до данас. Шетала сам парком, сакупљала опало лишће и сухе гранчице од којих сам хтјела направити јесење фигуре и то је било тако забавно. У једном тренутку угледала сам велики црвени тобоган и одлучила сам се спустити низ њега. У намјери да се попнем на врх оклизнула сам се и пала низ степенице. Чим сам пала на тло осјетила сам бол у руци. Брзо сам отишла кући тражити помоћ од маме. Мама се јако

	уплашила када је видјела да ми је рука повријеђена исто колико сам се и ја уплашила када је рекла да морамо отићи код доктора. „Добар дан, добра дјевојчице“ - одједном сам чула непознат глас, „Ја сам доктор Неболић, како ти могу помоћи?“ Од страха нисам могла рећи ни једну ријеч иако знам да би било пристojно да поздравим доктора. Убрзо је моја рука већ била завијена у завој, доктор ми је дао и чаробни лијек и ништа ме више није бољело. Доктор је толико било диван и пажљив према мени. Рекао ми је да је срећан што ми је помогао. Сада знам шта желим постати када одрастем, доктор! Желим да помажем људима, да бринем о њима и да их чиним срећнима. Ово је најбољи дан у мом животу! И да, стварно сам упознала доктора Неболић! По завршетку приче водимо разговор о Аникиним згодама и незгодама. Тражимо поуку приче и мотивишемо дјецу да се присјете јесу ли они некад неке помогли и да ли то чине радо.
Главни дио:	Главна активност одвија се у импровизованој амбуланти. Радна соба је опремљена материјалима за рад доктора (стетоскоп, завој, фластери, инјекција, итд.). Аника је дошла у вртић са завијеном руком и о њој ће бринути њени другари из групе. Дјеца имају све потребне реквизите да излијече Анику али најважније је да покажу да имају велико срце и да желе да јој помогну. Дјецу мотивишемо да јој свако помогне на свој начин, неко ће јој помоћи пјесмом за добро расположење, неко ће јој дати лијек, а неко мазити и пазити. Активност траје све док Аника не оздрави.
Завршни дио:	Активност завршавамо игром „Мали доктори помажу својим другарима“. Циљ ове игре је развијати емпатију и бригу о

	другима. Дјецу дијелимо у двије групе на пацијенте и докторе. Сваки доктор има свог пацијента о коме треба да брине. Пацијенти извлаче картице на којима се налазе слике различитих повреда које доктори треба да отклоне. Током игре улоге се мијењају, а игра траје док траје дјечије интересовање.
--	--

ОПШТИ ПОДАЦИ:

Предшколска установа:	ЈПУ „Трол“
Узрасна група:	Старија, 5-6 година
Радни простор:	Двориште вртића
Аспекти развоја:	Друштвени и емоционални развој
Циљ:	Да код дјеце развија одговорност, да брину о себи и другима, додјељујући им различите задатке, примјерене њиховом узрасту и могућностима.
Образовни исходи:	Конкретни: Дијете прихвата додијељену обавезу и преузима одговорност. Општи: Показује способност да брине о кућним љубимцима и биљкама, уз минимално подсећање одраслих.
МЕТОДЕ РАДА:	Стимулисање и храбрење на активност, посматрање и демонстрирање, метода говора и метода практичног рада.
ОБЛИЦИ РАДА:	Индивидуални и групни.
ДИДАКТИЧКА СРЕДСТВА И МАТЕРИЈАЛИ:	Прича „Ласта у новом дому“, даске за израду кућица за птице, љепило, темпере, четкице и крушне мрвице.
Корелација са другим васпитно-образовним областима:	Развој говора, интелектуални развој и ликовно стваралаштво
Литература:	Видаковић, С. и сар. (2022) <i>Програм предшколског васпитања и образовања</i> . Завод за уџбенике и наставна средства. Непознат аутор. „Ласта у новом дому“. Интернет.

ТОК АКТИВНОСТИ:	
Припремни дио:	Васпитач припрема материјале за рад и мотивише дјецу за учешће у активности.
Уводни дио:	У уводном дијелу активности лутка чита дјеци мотивациону причу: „Ласта у новом дому“. ЛАСТА У НОВОМ ДОМУ Једном давно у шуми је живјела мала ласта. Била је то весела и живахна птица која је сваки дан летјела околу тражећи ново мјесто за скривање од грабежљиваца и за тражење хране. Вољела је летјети кроз густе гране дрвећа и изненада се појавити пред својим пријатељима – вјeverицама, зечевима и медвједима. Али једног дана, док је тражила храну, ластавица се изненада изгубила. Летјела је на све стране, али није могла пронаћи пут кући. Била је уплашена и сама, а ноћ је била све ближа. Ластавица се сакрила у шупљину дрвета и покушала заспати. Када се сљедећег јутра пробудила, ластавица се изненадила када је видјела да је шупљина дрвета постала њезин нови дом. У почетку је била тужна што је изгубила своју стару кућу, али је онда открила да на дрвету живе и други становници шуме – птице, јежеви и лептири. Ласта се с њима врло брзо спријатељила и постала пјевачица у њиховом малом друштву. Заједно су пјевали и играли се цијели дан, а ластавица је схватила да је пронашла нови дом и нове пријатеље. Када би у шуми срела друге птице, ластавица би увијек причала причу о свом новом дому и пријатељима, а својом би причом потакнула остале птице на заједничко дружење и пјесму. Тако је ласта

	постала позната у цијелој шуми као весела пјевачица која је свима доносила радост и срећу. И тако је ласта живјела срећно и весело са својим новим пријатељима у свом новом дому у шупљини дрвета, знајући да јој никад неће бити досадно са својим пријатељима око ње и да ће увијек имати гдје да се врати. Послије саслушане приче слиједи разговор о прочитаном.
Главни дио:	У главном дијелу активности дјеца израђују кућице за птичице од дрвета. За израду кућице потребне су нам даске, љепило и темпере. Лутка мотивише дјecu за израду кућица како би наше птичице имале склониште од хладних дана који нам стижу. Након израде кућице дјеца их украшавају темперима како би нови дом нашим птичицама био што љепши. Када кућице буду спремне за употребу, потражићемо им прикладно мјесто у дворишту вртића и оставити им крушне мрвице за ручак. Дјеца ће имати задатак да након сваког оброка сакупе мрвице и однесу их птичицама.
Завршни дио:	Активност завршавамо покретном игром „Ласте пролазе“. Двоје дјеце се држе за руке и праве облик кућице. Док изговарају ријечи пјесмице „Ласте пролазе, на Мораву долазе. Једна ласта пролете, а друга нам долете.“ остала дјеца се провлаче између њих. Ласта, односно дијете које се на крају пјесмице нађе у кућици, ту и остаје. Игра се наставља док траје интересовање дјеце.

ОПШТИ ПОДАЦИ:

Предшколска установа:	ЈПУ „Трол“
Узрасна група:	Старија, 5-6 година
Радни простор:	Радна соба
Аспекти развоја:	Друштвени и емоционални развој
Циљ:	Да обезбиједи сигурну, стимулативну и богату средину за дјечије дружење, игру, интеракцију између дјеце и одраслих у васпитној групи и цијелој предшколској установи.
Образовни исходи:	Општи: Дијете прихвата групу и у њој се добро осјећа, показујући спремност за сарадњу и заједничке активности, критички се односи према мишљењу и ставовима преузетих од других. Конкретни: Користи различите начине да успостави и одржава другарске односе (нпр. дијели храну и играчке са вршњацима, започиње разговор, придружује се игри, позива другу дјецу да се играју, смијешу се другима, помажу се међусобно и сл.).
МЕТОДЕ РАДА:	Стимулисање и храбрење на активност, посматрање и демонстрирање и метода говора.
ОБЛИЦИ РАДА:	Појединачни, групни и рад у пару.
ДИДАКТИЧКА СРЕДСТВА И МАТЕРИЈАЛИ:	Прича „Показаћу ти да мислим на тебе“, блок папир, украсни папир, фломастери, срце од папира...

Корелација са другим васпитно-образовним областима:	Развој говора и комуникације и умјетност и стваралаштво
Литература:	Видаковић, С. и сар. (2022). <i>Програм предшколског васпитања и образовања</i> . Завод за уџбенике и наставна средства. Гјурковић, Т. и Кнежевић, Т. (2023). <i>Показаћу ти да мислим на тебе</i> . ЈРЈ.

ТОК АКТИВНОСТИ:	
Припремни дио:	Васпитач припрема средства и материјале за рад.
Уводни дио:	У уводном дијелу активности лутка дјеци чита причу „Показаћу ти да мислим на тебе“. Прича говори о другарству, његовању другарства и о начинима на које можемо показати другима да нам је стало до њих. Послије прочитане приче слиједи разговор о прочитаном. Лутка мотивише дјецу да размишљају о томе на који начин могу показати да им је стало до њихових другара.
Главни дио:	У главном дијелу активности дјеца израђују поклон за друга. Од материјала користе блок папир, фломастере, украсну траку, дрвене штапиће и љепило па израду рамова. Када поклон буде спреман, свако дијете бира себи друга и с њим размјењује поклон у “срцу пријатељства”, које се налази на тепиху радне собе. Дијете које остане само, размијениће свој поклон с лутком.

Завршни дио:	Активност завршавамо игром „Ланац добрих дјела“. Дјеца сједе у кругу, на тепиху радне собе, и у рукама имају папирић са исписаним добрим дјелима које су урадили за себе и свог друга. Уз помоћ васпитача праве дугачак ланац тако што спајају карике једну на другу. Ланац се поставља на видљиво мјесто као подсјетник да, када смо год у прилици, учинимо једно добро дјело.

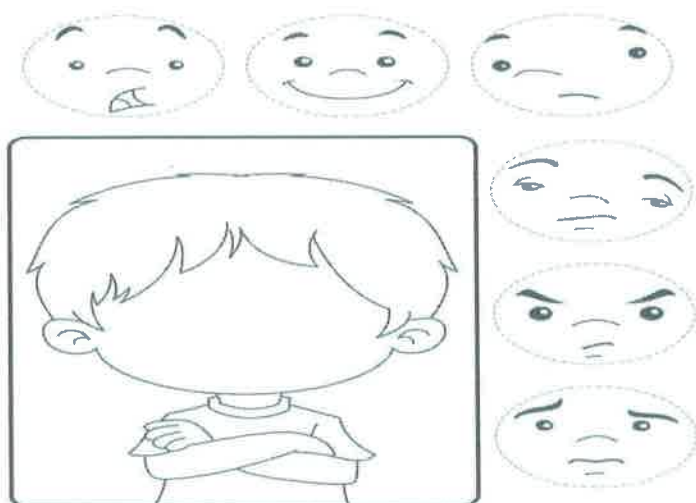
Тест знања о емпатији дјеце предшколског узраста

Упутство за израду:

Тест је намијењен дјечи старијег предшколског узраста (5-6 година) и спроводи се индивидуално уз помоћ испитивача. Испитивач чита питања и записује дјечије одговоре. Увидом у одговоре, долази се до сазнања колико је предшколско дијете емпатично, односно колико познаје своја и туђа осјећања, колико их добро разумије и колико је спремно да помогне другима. Тест је израђен у сврху израде мастер-тезе под називом “Подршка развоју емпатије предшколске дјеце примјеном сценске лутке у вртићу.”

Аутор теста: Анђела Зебић

1. Данас се осјећам _____.

Презето: [\(82\) Pinterest](#)

Прво одабери своје омиљено осјећање потом га пренеси на фигуру како би употпунио/ла цртеж. Запамти, сва осјећања су добра, сигурно нећеш погријешити!

2. За мене другарство значи_____.

Преузето: [\(82\) Pinterest](#)

Прво опиши ријечима потом заокружи свој одговор на фотографији.

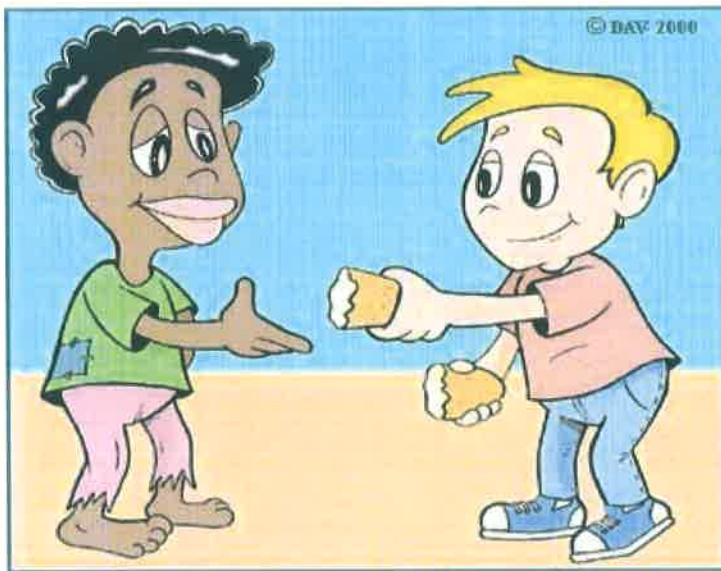
3. Путујемо заједно! Пажљиво погледај фотографију! Ко је исправно поступио дјечак или дјевојчица? (Заокружи свој одговор, дјечака или дјевојчицу).

Преузето: [\(82\) Pinterest](#)

Ако дијете образложи свој одабир, можете га записати на линију испод.

4. Да ли би подијелио/ла своју ужину с другима? Зашто?

Преузето: [\(82\) Pinterest](#)

5. Како се осјећаш када посматраш ову фотографију?

Преузето: [\(82\) Pinterest](#)

6. Кога бираш за свог пријатеља/ицу? С ким би се најрадије играо/ла? Има ли можда неко на фотографији кога не би бирао/ла за свог саиграча?

Преузето: [\(82\) Pinterest](#)

Заокружи једну или више особа, избор је само твој!

Ако дијете образложи свој одабир, можете га записати на линију испод.

7. Да ли си срећан/на када је твој друг успјешан, када победи у игри или буде најбољи у ономе што ради или си пак тужан/на зато што ти ниси на његовом мјесту и што титула „најбољег“ не припада теби?

Преузето: [\(82\) Pinterest](#)

8. Ко ће брже и лакше поспремити собу? Зашто?

Преузето: [pričanje priča po nizu slika – Nadarena deca \(pinterest.com\)](#)

9. Наш Зеко Пеко је гладан! Овај пут је тежак за њега, он је мали и не може видјети далеко. Хоћеш ли му помоћи да пронађе прави пут до хране прије мрака? Сигурно ће бити срећан када буде сит!

Преузето: [Lavirint 18. - zanimacija.com](http://lavirint18.zanimacija.com)

10. Пред тобом су два парчића укусне торте. Желиш ли оба задржати за себе или подијелити с неким кога волиш? Ако желиш да подијелиш, које ћеш парче задржати за себе, а које дати неком другом?

Преузето: [\(82\) Pinterest](#)

11. Кренуо/ла си на пикник са својим другарима. Дан је био сунчан, природа очаравајућа, пуна зеленила и цвијећа. Заједно сте појели укусне колаче и играли се лоптом. Поред ливаде угледали сте поточић и договорили се да игру наставите с друге стране поточића. Када сте дошли до потока један ваш друг није смио прескочити поток, бојао се да ће се оклизнути и упасти у њега. Шта ћеш ти урадити у тој ситуацији? Оставити друга самог, прећи поток с осталим другарима и наставити игру, предложити да изаберете неко друго мјесто за игру како бисте се играли сви заједно или нешто сасвим треће (дијете само предлаже рјешење проблема)?

Преузето: [\[pinterest.com\]](#)

12. Да ли си некада помогао/ла некоме? Хоћеш ли ми испричати како си ти неком помогао/ла?

Преузето: [\[82\] Pinterest](#)

Не можеш се сјетити?! Све је у реду, нудим ти малу помоћ и подсјетник на нека добра дјела која су урадили твоји вршњаци. Ако си неком помогао/ла на неки од предложених начина, слободно заокружи свој одговор.

13. Ако је неко тужан можеш му помоћи ако му пружиш утјеху. Да ли си некад утјешио/ла некога? Ако јеси, на који начин си то урадио/ла? Да ли је тебе некада неко утјешио? Можеш ли ми испричати?
-

Преузето: [\(82\) Pinterest](#)

Фотографија служи само као визуелан приказ дјетету шта значи утјеха.

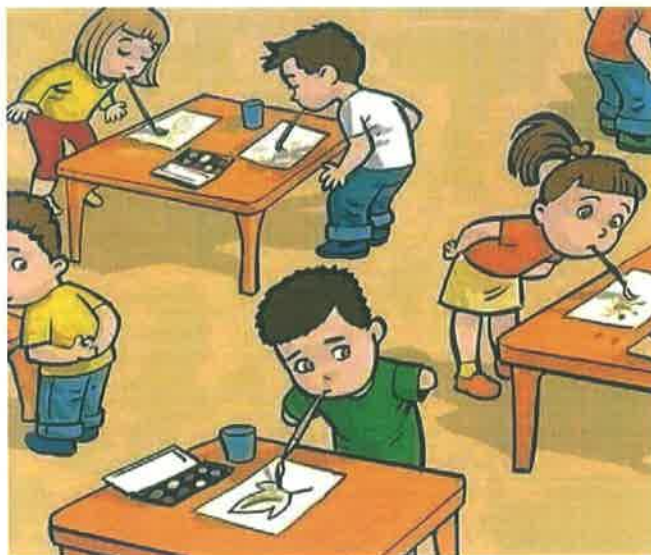
14. Присјетимо се бајке „Ружно паче“! Зашто је мама патка оставила своје паче? Како се њено паче тада осјећало?
-

Преузето: [бајка рузно паче - Google претрага](#)

Ова фотографија представља само подсјетник дјетету на бајку „Ружно паче“.

15. Шта видиш на овој фотографији?

Преузето: [\(82\) Pinterest](#)

16. Јеси ли чуо/ла за ријечи „саосјећање“ или „емпатија“? Ако јеси, шта мислиш шта значе те ријечи?

ОВО ЈЕ СРЦЕ ПРИЈАТЕЉСТВА!

ДАЈ ГА ОНОМЕ КОГА ВОЛИШ.

ЈА ГА ДАЈЕМ ТЕБИ!

Тест знања о емпатији прилагођен дјеци са потешкоћама у развоју

Упутство за израду:

Тест је намијењен дјетету с потешкоћама у развоју (мјешовити специфични поремећај развоја ф83). Дијете ради тест уз помоћ асистента и испитивача. Увидом у одговоре, долази се до сазнања колико је дијете емпатично, односно колико познаје своја и туђа осјећања, колико их добро разумије и колико је спремно да помогне другима. Тест је израђен у сврху израде мастер-тезе под називом „Подршка развоју емпатије предшколске дјеце примјеном сценске лутке у вртићу”.

Аутори теста: Николина Марић, дефектолог

Анђела Зебић, васпитач

1. Дијете слуша музику различитог ритма. Испитивач допушта дјетету да се изрази, открије и подијели своја осјећања кроз музику.

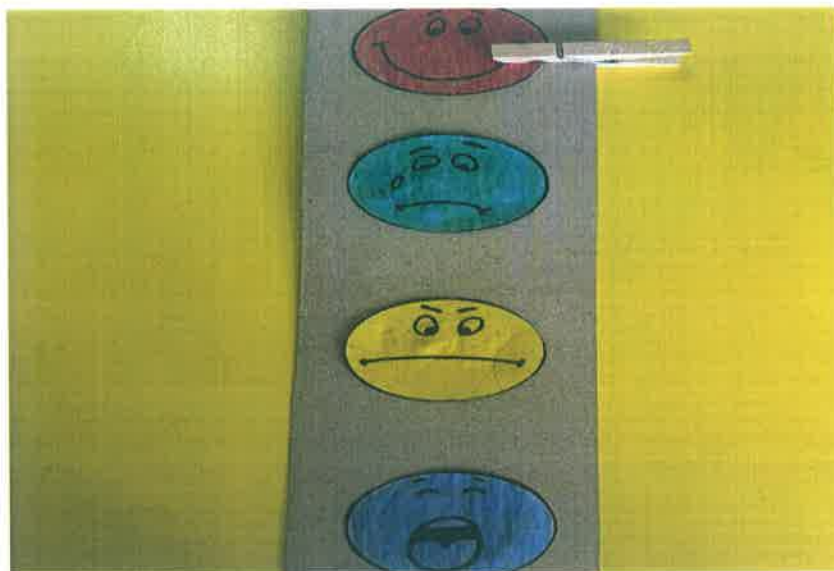
Преузето: [Pinterest](#)

2. Весели мјехурићи! Испитивач прави мјехуриће од сапунице, подстиче дијете да хвата мјехуриће у длан, буши мјехуриће прстом и скаче до њих. Циљ је изазвати код дјетета емоционалну реакцију. „Осмијех на лице ставите и мјехуриће правите!“

Преузето: [Malac Genijalac - Mentalna aritmetika - Abakus - Numicon program](#)

3. Табла осјећања. Дијете има задатак да у току дана, када год пожели, покаже емоције кроз табелу осјећања и да закачи штипаљку на свој одабир, односно тренутно расположење.

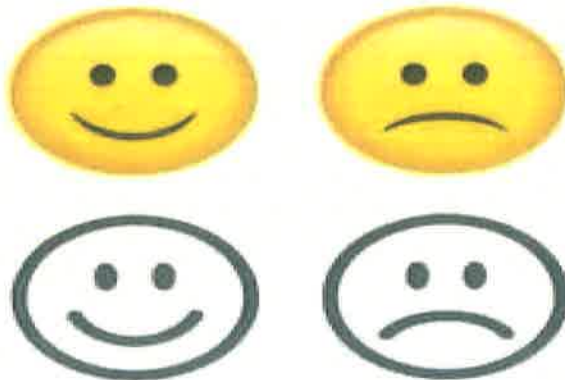

4. Дијете уз помоћ брашна, прстићима прави срећне и тужне смајлиће. Изражава своје емоције и вјежба фину моторику.

Преузето: [Pinterest](#)

5. Игра „Спаривање истих смајлића“. Дијете треба да препозна емоције и изразе лица те да их споји. Док траје игра, дијете имитира изразе лица, испитивач прича о разним осјећањима када и зашто се она јављају. Ова игрица је и вјежба визуелне перцепције, а перцептивне функције играју важну улогу у сазријевању когнитивних, академских и адаптивних способности и вјештина.

6. Задатак дјетета у овој игри јесте да ослободи животиње које су завезане канапом. У игри ослобађања животиња дјеца се упознају са животињама, вјежбају фини моторику и пружају помоћ животињама у невољи. Заробљене животиње зависе од нас!

ОВО ЈЕ СРЦЕ ПРИЈАТЕЉСТВА!

ДАЈ ГА ОНОМЕ КОГА ВОЛИШ.

ЈА ГА ДАЈЕМ ТЕБИ!

Прилог бр. 2 Приказ резултата иницијалног и финалног тестирања једног дјетета

Иницијално тестирање

ИНИЦИЈАЛИ ДЈЕТЕТА: М.К.

ПОЛ: М

УЗРАСТ: 5 ГОДИНА

БРОЈ БРАЋЕ ИЛИ СЕСТАРА: 0

РЕД РОЂЕЊА У ПОРОДИЦИ: 1.

ДУЖИНА БОРАВКА ДЈЕТЕТА У ВРТИЋУ: 3 ГОДИНЕ

СТРУЧНА СПРЕМА ОЦА: ССС

СТРУЧНА СПРЕМА МАЈКЕ: ССС

ПИТАЊЕ:	ОДГОВОР:
1. Данас се осјећам...	„Ја сам добро.“
2. За мене другарство значи...	„Да се играмо.“
3. Ко је у праву, дјечак или дјевојчица?	„Дјевојчица зато што је љута на мене.“
4. Да ли би подијелио/ла ужину са другима?	„Ја дијелим слаткише кад су они добри.“
5. Како се осјећаш када посматраш фотографију?	„Лијепо се осјећам зато што ја не плачем.“
6. Кога бираш за свог пријатеља?	„Никога.“

7. Да ли си срећан/на када је твој друг успјешан?	„Да. Ја некад освојим меду.“
8. Ко ће брже и лакше поспремити собу? Зашто?	„Он (показује на другу фотографију).“
9. Да ли си помогао зеки да пронађе пут до хране?	Помогао је зеки да дође до хране.
10. Да ли си спреман да подијелиш парче торта и на који начин?	„Ја ћу дати и Киану и свима. Ја ћу њима дати ово веће зато што су добри.“
11. Како си реаговао/ла на ситуацију која се догодила на пикнуку?	„Ја бих то прескочио и онда насуо воде у чизме.“
12. Да ли си некад помогао/ла некоме и на који начин?	„Помогао сам баки нико други није био болестан.“
13. Да ли си некад утјешио/ла неког?	„Кад се Николина упишила ја сам њој помогао нисам се смијао.“
14. Зашто је мама патка оставила своје паче?	„Зато што је био тужан.“
15. Шта видиш на фотографији?	„Не треба цртати зубима него рукама да буде лијепо.“
16. Шта значе ријечи „саосјећање“ или „емпатија“?	„Да патки помогнемо да је пустимо код маме.“

Финално тестирање

ИНИЦИЈАЛИ ДЈЕТЕТА: М.К.

ПОЛ: М

УЗРАСТ: 5 ГОДИНА

БРОЈ БРАЋЕ ИЛИ СЕСТАРА: 0

РЕД РОЂЕЊА У ПОРОДИЦИ: 1

ДУЖИНА БОРАВКА ДЈЕТЕТА У ВРТИЋУ: 3 ГОДИНЕ

СТРУЧНА СПРЕМА ОЦА: ССС

СТРУЧНА СПРЕМА МАЈКЕ: ССС

ПИТАЊЕ:	ОДГОВОР:
1. Данас се осјећам...	„Срећан зато што дијелим аутиће.“
2. За мене другарство значи...	„Да се дружимо, да се не тучемо и да се не ударамо.“
3. Ко је у праву, дјечак или дјевојчица?	„Ми требамо да дајемо да неко други сједне као ова дјевојчица, она воли бабу.“
4. Да ли би подијелио/ла ужину са другима?	„Подијелио сам Киану сок зато што је он мој другар.“
5. Како се осјећаш када посматраш фотографију?	„Тужно зато што се смију другару.“
6. Кога бираш за свог пријатеља?	„Ја бих се играо са свима.“

7. Да ли си срећан/на када је твој друг успјешан?	„Дааа, ја волим кад Киан победи.“
8. Ко ће брже и лакше поспремити собу? Зашто?	„Они (показује на прву фотографију) зато што су они заједно.“
9. Да ли си помогао зеки да пронађе пут до хране?	Помогао је зеки да пронађе најбржи пут до хране.
10. Да ли си спреман да подијелиш парче торта и на који начин?	„Да, свима. Киану бих дао ово парче (показује на веће парче).“
11. Како си реаговао/ла на ситуацију која се догодила на пикнику?	„Назвао бих његовог тату да га пренесе или да га ја поведем.“
12. Да ли си некад помогао/ла некоме и на који начин?	„Помогао сам мами да истресе цуки да једе. Кад је неко био тужан ја сам му дао нешто да буде срећан.“
13. Да ли си некад утјешио/ла неког?	„Ја сам Киана само пољубио, помазио и загрлио зато што је он плакао.“
14. Зашто је мама патка оставила своје паче?	„Зато што је био другачији. То је тужно.“
15. Шта видиш на фотографији?	„Цртају устима зато што је рекла тета. Ми смо исто тако цртали зато што Аника није имала руке.“
16. Шта значе ријечи „саосјећање“ или „емпатија“?	„Да се дружимо и да се не ударамо и да се мазимо и да се не шамарамо.“

Прилог бр. 3 *Извјештаји критичког пријатеља, васпитача и дефектолога*

Запажања критичког пријатеља:

Г.С. „Студентика је показала висок ниво одговорности, посвећености и жељу за професионалним напретком. Њене активности су имале позитиван утицај на развој и образовање дјеце у групи.

Кроз активности које су биле усмјерене ка социјално-емоционалном развоју дјеце предшколског узраста, јасно се могло уочити да су планиране и прилагођене узрасту дјеце у групи, биле су интересантне дјеци, прилагођеног текста кроз драмске активности, а питања које је студентика упућивала дјечи су била прилагодљива и свако дијете је могло да одговори на њих. Кроз питања и њихово прилагођавање сваком дјетету, студентика је јасно примијенила у пракси своја методичка знања. Важно је напоменути да је студентика примијетила и дјецу која су повучена и успјела активностима да их активира како би активно учествовала у реализацији.

Такође је у разговорима с критичким пријатељем скренула пажњу на дјецу која су у активностима давала одговоре који су били специфични. На примјер у активности која је реализована на начин да је студентика помоћу своје лутке Анике (која је иначе била главни актер свих активности и истраживања) осмислила драмски текст и одиграла луткарску представу о лијепом понашању, а након тога поставила питања шта се дјечи највише свидјело у представи, једна дјевојчица је рекла да јој се свидјело то што је дјечак из представе био љут. Студентика је о томе разговарала с дјевојчицом како би утврдила зашто се дјевојчици свидјело осјећање љутње више од осталог. Дјевојчица није умјела јасно објаснити, али су друга дјеца претпоставила да јој се свидјело то што је дјечак „био смјешан док се љутио“.

Дјеца су показала висок ниво заинтересованости и ангажованости за активности. Кроз игру и учење, развијали су кључне вјештине и проширивали своја знања. Студентика је успјешно интегрисала теоријска знања у праксу и показала висок ниво професионалног приступа.

С обзиром на то да истраживање води у смјеру емпатије и развоја емпатије код дјеце предшколског узраста, важно је за васпитача/истраживача да открије појединости које упућују можда на нека нова понашања и развијање негативних осјећања код неке дјеце и самим тим васпитачу је кроз реализацију оваквих активности важно да сваку идућу активност и уопште приступ дјетету које се можда осјећа лоше или фрустрирано, да одређену врсту подршке док борави у предшколској установи. Студентика је током активности обратила пажњу на дјевојчицу са сметњама у развоју (из аутистичног спектра), осмислила је активност за њу „чувамо рибицу у акваријуму“, гдје је дјевојчица на крају дана добила рибицу у акваријуму и однијела је својој кући (напомињем да је дјевојчици рибица посебно интересантна и да се цијела група сложила да јој рибицу поклоне).

Истраживање спроведено кроз васпитно-образовне активности показало је значајан напредак у области социо-емоционалног развоја и емпатије код дјеце. Циљеви истраживања, који су укључивали унапређење емоционалне писмености, развијању међусобног разумијевања и подстицања позитивних односа међу вршњацима, успјешно су постигнути, а то су:

- **Социјално-емоционални развој** – дјеца су развила способност препознавања и изражавања емоција, као и управљања својим осјећањима у различитим ситуацијама. Примјећен је напредак у самопоуздању и способности рјешавања конфликта на ненасиљан начин.
- **Емпатија** – активности су подстакле дјецу да се стављају у положај других, разумију или покушају разумјети туђе емоције и реагују на њих на адекватан начин. Група је показала повећану сарадњу и солидарност током заједничких задатака и игара.
- **Позитивно понашање** – учествовање у активностима које промовишу тимски рад и заједништво резултирало је смањењем конфликта и побољшаним односима у групи.

Резултати потврђују да добро осмишљене васпитно-образовне активности могу значајно допринијети развоју социо-емоционалних компетенција и емпатије код дјеце. Активно учешће дјеце, разноврсне методе рада и прилагођавање програма њиховим развојним потребама били су кључни фактор успјеха. Даљње препоруке укључују континуитет у спровођењу оваквих активности и њихову интеграцију у свакодневну праксу, уз додатни фокус на индивидуални приступ сваком дјетету. Овим истраживањем биће постављени чврсти темељи за даљњи рад на развоју емоционалне интелигенције и стварању хармоничне и подржавајуће заједнице дјеце.“

Запажања васпитача:

Т.С. „Истраживање које је спроведено је било веома успјешно, што потврђује много чињеница. Активности су пажљиво и детаљно припремљене, а исто тако успјешно спроведене у пракси. Дјеца су након активности имала доста нових сазнања, идеја, као и нових питања, што потврђује њихову заинтересованост за саму тему и њену успјешност. Појмове које су спомињали кроз активности су користили и кроз свакодневну игру, као и приче и пјесме које су се појављивале у њима. Група је и прије зрачила дозом емпатије и љубави, али је нису знали објаснити и адекватно показати. То се промијенило након овог истраживања. Дисциплина у групи је боља, а и међусобно разумијевање једних према другима се побољшало те је група хармоничнија. Родитељи су примијетили помаке у развоју код своје дјеце те искрено дијелили мишљења, запажања, дјечије изјаве и захвалност за рад студентике. А.З. је као особа веома приступачна, сусретљива, пажљива, креативна, што је допринијело складном односу с дјецом, али и остатком колектива. Све наведено потврђује успјешност спроведеног истраживања и у теорији и у пракси. За мене, као васпитача, боравак А.З. у групи је био прилика за усавршавање мојих компетенција кроз размјену квалитетног васпитно-образовног рада и унапређења истог.“

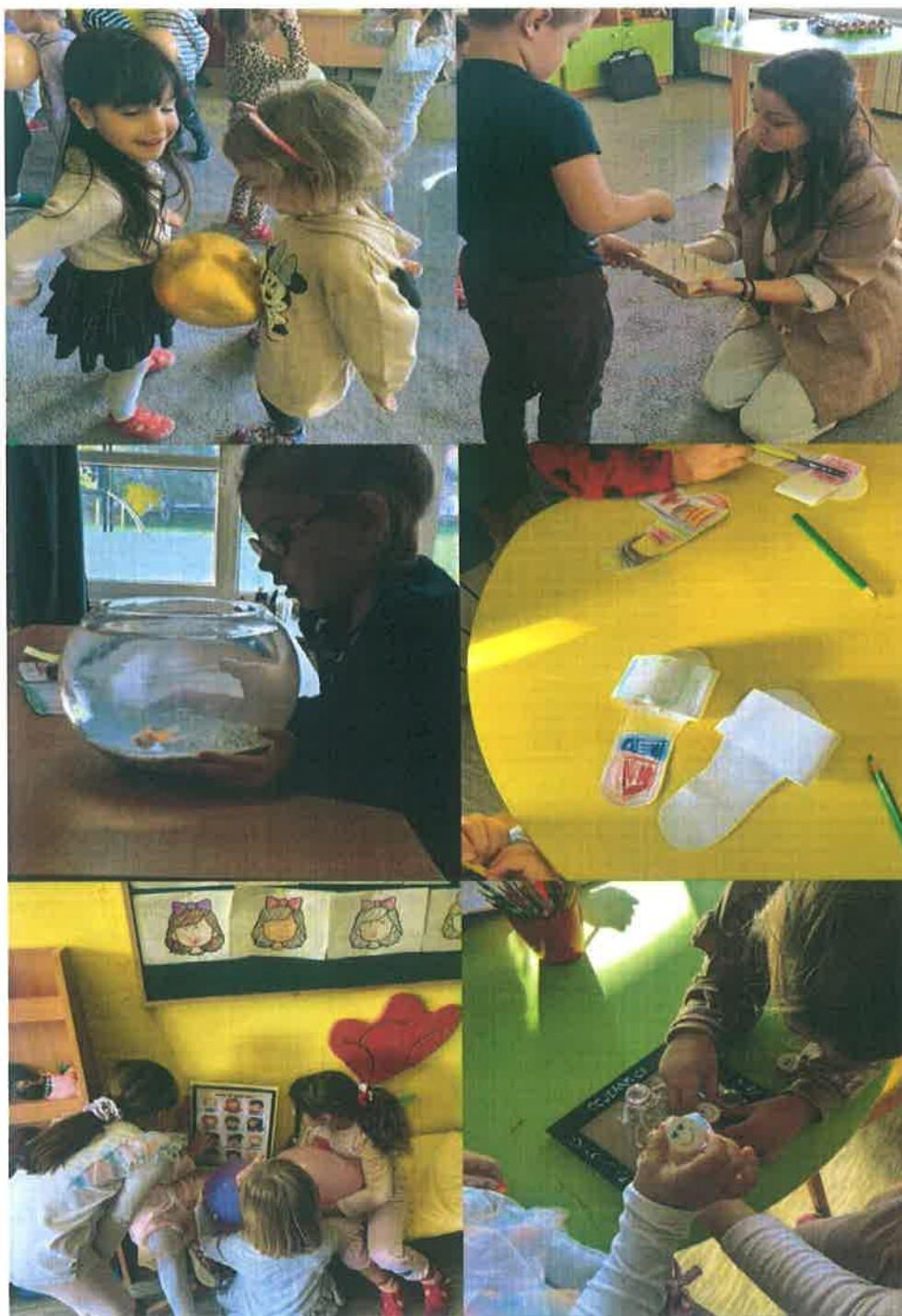
Д.Л. „Истраживање за потребе мастер рада А.З. спроведено је у старијој васпитној групи у вртићу „Трол“. Кроз пажљиво одабране активности настојано је да се код дјеце прикаже степен развоја и присуства емпатије. Активности су позитивно дјеловале на дјечија понашања, показала су емпатију према старијим особама, особама с потешкоћама, научили су како да се брину о животињама, да прихватају особе различитих религија и изгледа упознавајући њихову културу. Код дјеце су продубљене социо-емоционалне вјештине као

и морално резонување у различитим ситуацијама. Смам да је А.З. успјешно обавила задатак позитивно дјелујући на личност дјетета и испунила очекивања датог истраживања. Мени као васпитачу пружена је мотивација да кроз учеће активности наставим пут развоја емпатије у предшколској установи, као и да свој рад усмјерим ка социјално-емоционалном развоју дјетета“.

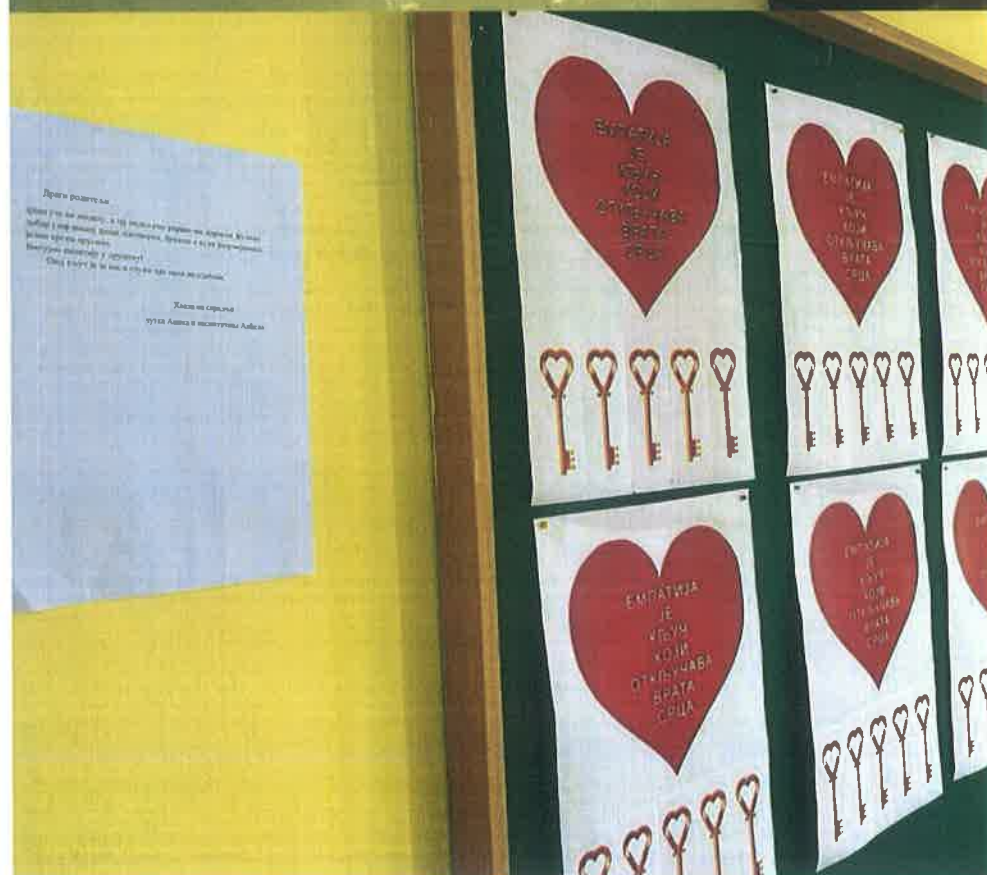
Запажања дефектолога:

Н.М. „Током посматрања истраживања које је спроведено у предшколској установи „Трол“, у којем су учествовала дјетета старије васпитне групе, те на основу личног учествовања у активностима, могу да кажем да је пројекат обогатио срца наших малишана, научивши шта је то љубав, поштовање, толеранција... Способност „улажења у туђе ципеле“ важна је вјештина како за родитеље тако и за дјетета. Емпатија је вјештина која се учи, током овог истраживања вјештине смо стицали кроз учеће активности које су биле осмишљене на занимљив и креативан начин. Посебно бих издвојила да су активности биле прилагођене и дјевојчици којој је у раном узрасту успостављена дијагноза мјешовити специфични развојни поремећај- f83. Дјевојчица Е.С. је учествовала у активностима уз помоћ асистента, показала је интересовање те позитивне промјене у понашању. Захвална сам на лијепој сарадњи, обогатила сам своје искуство што је допринијело развоју мојих стручних компетенција. Дјетета је остављен посебан печат који ће сигурно памтити и примијенити у животу.“

Прилог бр. 4 *Дјечији продукти*

БИОГРАФИЈА

Анђела (Ђуро) Зебић рођена је 17. априла 1994. године у Глини. Након завршене основне и средње школе, своје образовање усмјерава на професију васпитача предшколске дјеце и дипломира 2017. године бранећи тему „Узроци и начини рјешавања конфликта међу дјецом у вртићу“. Радно искуство започиње у Клубу за дјецу „Кестенко“ у Костајници 2018. године, у оквиру Програма за дјецу пред полазак у школу у трајању од три мјесеца, након чега у истој установи добија посао васпитача предшколске дјеце у мјешовитој васпитној групи. Стручни испит положила је 4. децембра 2019. године. Други циклус студија Предшколског васпитања Универзитета у Бањој Луци уписује 2020. године те наставља своје стручно усавршавање. Поред формалног образовања, редовно учествује на различитим семинарима, едукацијама и радионицама и тако обогаћује своје професионално искуство. Члан је Удружења васпитача Републике Српске од 2023. године. У слободно вријеме пише бајке и приче за дјецу.

УНИВЕРЗИТЕТУ У БАЊОЈ ЛУЦИ

ПОДАЦИ О АУТОРУ ОДБРАЊЕНОГ МАСТЕР/МАГИСТАРСКОГ РАДА

Име и презиме аутора мастер/магистарског рада: **Анђела Зебић**

Датум, мјесто и држава рођења аутора: **17.04.1994. године, Глина, Р. Хрватска**

Назив завршеног факултета/Академије аутора и година дипломирања: **Висока школа струковних студија за васпитаче и пословне информатичаре – Сирмијум, 2017.**

Датум одбране завршног/дипломског рада аутора: **24.10.2017.**

Наслов завршног/дипломског рада аутора: **Узроци и начини рјешавања конфликта међу дјецом у вртићу**

Академско звање коју је аутор стекао одбраном завршног/дипломског рада: **Струковни васпитач**

Академско звање које је аутор стекао одбраном мастер/магистарског рада: **Мастер предшколског васпитања**

Назив факултета/Академије на коме је мастер/магистарски рад одбрањен: **Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци**

Наслов мастер/магистарског рада и датум одбране: **Подршка развоју емпатије предшколске дјеце примјеном сценске лутке у вртићу**

Научна област мастер/магистарског рада према CERIF шифрарнику: **S 270 - Општа педагогија**

Имена ментора и чланова комисије за одбрану мастер/магистарског рада:

1. Проф. др Тамара Прибишев Белеслин, предсједник
2. Проф. др Александра Шиндић Радић, члан
3. Проф. др Сања Партало, члан-ментор

У Бањој Луци, дана 27.06.2025.

Декан

Комисија за оцјену завршног мастер рада „Подршка развоју емпатије предшколске дјеце примјеном сценске лутке у вртићу” кандидаткиње Анђеле Зебић

Научно – наставном вијећу
Филозофског факултета
Универзитета у Бањој Луци

Научно-наставно вијеће Филозофског факултета, на сједници одржаној 14.05.2025. године (Рјешење број: 07/3.787-15/25), именовало је Комисију за оцјену завршног мастер рада под називом „Подршка развоју емпатије предшколске дјеце примјеном сценске лутке у вртићу” кандидаткиње Анђеле Зебић, у следећем саставу:

1. др Тамара Прибишев Белеслин, редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, предсједник,
2. др Александра Шиндић Радић, редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, члан,
3. др Сања Партало, ванредни професор Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, члан-ментор.

Комисија је извршила анализу урађеног завршног мастер рада, те на основу тога подноси следећи

ИЗВЈЕШТАЈ о оцјени завршног мастер рада

1. Обим и структура рада

Мастер рад Анђеле Зебић под називом „Подршка развоју емпатије предшколске дјеце примјеном сценске лутке у вртићу” написан је на 171 страницу куцаног текста (српска ћирилица; фонт Times New Roman 12; проред 1,5 линија). Поред насловне странице, у српској и енглеској варијанти, двије странице са резимеима на српском и енглеском језику, прегледа садржаја и увода, завршни рад обухвата следећа релевантна поглавља:

- Теоријска основа истраживања (9-30 стр.);

- Методолошки оквир рада (32-36 стр.);
- Приказ акционог истраживања (43-89 стр.);
- Завршни осврт на резултате акционог истраживања (92-95 стр.);
- Литература (95-99 стр.) и
- Прилози (99-171 стр).

Теоријско утемељење мастер рада разрађено је у два поглавља *Емпатија* (које се даље разрађује у оквиру подналова: Развој емпатије и емпатија у васпитању; Емоције и емоционални развој предшколске дјеце; Фактори који доприносе развоју емпатије; Васпитачи као емпатични узор, Значај развоја емпатије у савременом друштвеном контексту) и *Значај лутке у раду са дјецом предшколског узраста* (које се даље разрађује у оквиру подналова: Врсте сценских лутки; Педагошке вриједности сценске лутке; Емоционална повезаност дјетета са сценском лутком; Васпитач и лутка; Израда сценске лутке; Терапија Лутком; Persona Doll). Потом слиједи поглавље *Методолошки оквир рада* који садржи неколико релевантних подналова битних за методолошку утемељеност емпиријског истраживања. Након методолошког оквира истраживања слиједи приказ акционог истраживања са детаљно образложеним фазама. Након приказа резултата акционог истраживања слиједи *Завршни осврт на резултате акционог истраживања*, Литература и Прилози. Насловна страна, упоредна насловна страна, страна са информацијама о ментору и мастер раду на српском и енглеском језику, садржај као и остали обавезни дијелови мастер рада урађени су у складу са *Правилником о садржају, изгледу и дигиталном репозиторијуму мастер/магистарских радова на Универзитету у Бањој Луци*.

2. Теоријска и методолошка утемељеност проучавања теме

У првом дијелу рада, који се односи на теоријско утемељење истраживања кандидаткиња указује на значај подстицања развоја емпатије у васпитању предшколске дјеце. Након одређивања појма емпатије, те образложењем емпатије у васпитању, емоција и емоционалног развоја предшколске дјеце, фактора који доприносе развијању емпатије, васпитачима као емпатичним узорима кандидаткиња једно потпоглавље посвећује питању развоја емпатије у савременим околностима. Теоријско утемељење истраживања кандидаткиња завршава поглављем у којем указује на педагошке вриједности сценске

лутке, те примјени сценске лутке у функцији подстицања развоја емпатије предшколске дјеце.

У поглављу *Методолошки оквир рада*, након образложеног и постављеног проблема, дефинисаног предмета и значаја истраживања дефинисан је и циљ, а то је да испитамо ефекте реализације *Програма подстицања развоја емпатије предшколске дјеце уз употребу сценске лутке*. Из претходно дефинисаног циља произашло је пет истраживачких питања: Какав је контекст акционог истраживања?; Да ли је реализација *Програма подстицања развоја емпатије предшколске дјеце уз употребу сценске лутке* утицала на квалитет вршњачких односа у васпитно-образовној групи?; Да ли је реализација *Програма подстицања развоја емпатије предшколске дјеце уз употребу сценске лутке* позитивно дјеловала на дјецу са развојним кашњењима и потешкоћама?; Да ли активности које укључују интеракцију са сценском лутком ефикасније развијају способност препознавања и изражавања емпатије код дјеце предшколског узраста? и Да ли је учешће васпитача у реализацији акционог истраживања позитивно дјеловало на развој професионалних компетенција и квалитет васпитно-образовног процеса? За потребе акционог истраживања кандидаткиња је конструисала *Дневнике посматрања*, *Индикаторе за процјену успјешности учећих активности* и *Тест емпатије за дјецу предшколског узраста*. Након добијања сагласности за реализацију емпиријског истраживања од стране Министарства просвјете и културе Републике Српске и предшколских установа, истраживање је реализовано у ЈПУ „Трол“ у Дервенти. У истраживању је учествовало 27 дјеце, узраста од 5 до 6 година.

3. Анализа и интерпретација резултата истраживања

Да би одговорила на постављена истраживачка питања, кандидаткиња је реализовала акционо истраживање које се одвијало кроз одређене фазе које је детаљно образложила. Свака фаза је пажљиво планирана па потом и спроведена. Овај процес подразумијевао је циклични и рефлексни приступ рјешавању конкретних проблема у пракси. За потребе овог истраживања кандидаткиња се определијелила за спирални модел акционог истраживања који представља методолошки приступ у коме се фазе истраживања спирално непрекићу (Kemmis i Wilkinson, 1998, према: Stunjski, 2011).

У фази *Планирање и припремање акционог истраживања* кандидаткиња је идентификовала и дефинисала проблем, циљеве и припремила активности на основу којих је спровела акционо истраживање. Проблем и циљеви истраживања комплементарни су проблему и циљевима теме цјелокупног мастер рада.

Фаза акције подразумијевала је реализацију учећих активности, усмјерених ка рјешавању одређених проблема у васпитно-образовном процесу. Активности су се спроводиле таквим редослиједом да допуњују ону претходну и пружају дјечи континуитет у раду. Реализовано је дванаест активности са једнаким циљем подстичући различите аспекте развоја, путем различитих метода и стратегија васпитања и интеграцију различитих методских области.

У току реализације учећих активности изузетно је важна *фаза праћења* која је омогућавала увид у успјешност реализације спроведених активности, односно акција. Реализоване активности су документоване путем видео записа, фотографија и осмишљених индикатора за процјену успјешности остваривања циљева као и дневника посматрања. Увид у стање, по завршетку сваке реализоване активности, стицао се у разговору и размјени искуства и доживљаја између васпитача, критичких пријатеља и истраживача. Сва запажања о степену успјешности реализације, препрекама и потешкоћама као и о идејама за надограђивање акција истраживач је писао у дневник посматрања. Такође, праћење је остварено кроз унапријед креиране индикаторе за сваку акцију о успјешности остваривања исхода и разумијевању садржаја.

Фаза рефлексije кључна је за утврђивање успјешности спроведених активности током које се критички анализирају сви кораци протеклих фаза и постављају нови темељи за даљи ток истраживања. У овом истраживању *рефлексija* је рађена на више нивоа и то: Рефлексija тима васпитача групе у којој је реализовано истраживање; Рефлексija стручног тима на нивоу вртића; Рефлексija критичких пријатеља и Рефлексija и саморефлексija истраживача.

У *Завршном осврту на резултате акционог истраживања* кандидаткиња указује на то да је укључивање дјете у намјенски осмишљене активности које су реализоване уз помоћ сценске гутке допринјеле подстицању развоја емпатије. Реализовано акционо истраживање, између осталог, допринјело је добрим, сарадничким односима у групи,

међусобном поштовању и уважавању, искренијим и топлијим односима испуњеним саосјећањем.

4. Закључци и приједлог

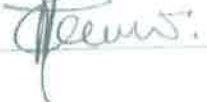
На основу претходне анализе може се извести закључак да је кандидаткиња Анђела Зебић успјешно теоријски утемељила, методолошки уобличила и реализовала истраживање у предшколској установи, коректно анализирала и представила резултате и закључке свог примијењеног истраживања. Према томе, завршни мастер рад под називом „Подршка развоју емпатије предшколске дјеце примјеном сценске лутке у вртићу” испуњава све критеријуме предвиђене за одбрану завршног мастер рада.

Сходно свему наведеном у овом Извјештају, Комисија предлаже Научно-наставном вијећу Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци да усвоји Извјештај о оцјени завршног мастер рада Анђеле Зебић под насловом „Подршка развоју емпатије предшколске дјеце примјеном сценске лутке у вртићу”.

Бања Лука, 3. јун 2025. године

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

1. Проф. др Тамара Прибишев Белеслић, предсједник

2. Проф. др Александра Шиндић Радић, члан

3. Проф. др Сања Партало, члан-ментор

Изјава 1

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је мастер/магистарски рад

Наслов рада: Подршка развоју емпатије предшколске примјеном сценске лутке у вртићу

Наслов рада на енглеском језику: Support for the development of empathy in preschool children using a stage puppet in kindergartens

- ☒ резултат сопственог истраживачког рада,
- ☒ да мастер/магистарски рад, у цјелини или у дијеловима, није био предложен за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- ☒ да су резултати коректно наведени и
- ☒ да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Бањој Луци 26.04.2025.

Потпис кандидата

Ангела Вебик

Изјава 2

Изјава којом се овлашћује Филозофски факултет

Универзитета у Бањој Луци да мастер/магистарски рад учини јавно доступним

Овлашћујем Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци да мој мастер/магистарски рад, под насловом

Подршка развоју емпатије предшколске дјеце примјеном сценске лутке у вртићу који је моје ауторско дјело, учини јавно доступним.

Мастер/магистарски рад са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату, погодном за трајно архивирање.

Мој мастер/магистарски рад, похрањен у д и г и т а л н и р е п о з и т о р и ј у м Универзитета у Бањој Луци, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство

2. Ауторство - некомерцијално.

☒ Ауторство - некомерцијално - без прераде

4. Ауторство - некомерцијално - дијелити под истим условима

5. Ауторство - без прераде

6. Ауторство - дијелити под истим условима

У Бањој Луци 26.06.2025.

Потпис кандидата

Изјава 3

Изјава о идентичности штампане и електронске верзије
мастер/магистарског рада

Име и презиме аутора: Анђела Зебић

Наслов рада: Подршка развоју емпатије предшколске Дјеце при коришћењу сценске лутке у вртићу

Ментор: Проф. др Сања Партали

Изјављујем да је штампана верзија мог мастер/магистарског рада идентична електронској

верзији коју сам. предао/ла за дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци.

У Бањој луци 26.06.2015

Потпис кандидата

Анђела Зебић